

”Se hva som skjer”

En studie av politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning

Celina Vikne Moen

Masteravhandling i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

Sammendrag

Tittel: “Se hva som skjer”. En studie av politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning.

Masteravhandling skrevet av: Celina Vikne Moen

Veileder: Heidi Mork Lomell

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO, våren 2011.

Videoovervåking er et mye omtalt fenomen, men er lite forsket på når det kommer til politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning som er temaet for denne avhandlingen. Den tidligere forskningen som har blitt gjort på feltet har sett på videoovervåkingsens forebyggende funksjoner, der nyere forskning har fastslått at videoovervåking har liten påvirkning på kriminalitetsbildet. Dette har ført til at argumentene *for* videoovervåking har blitt *flyttet* fra avskrekking til avdekking og oppklaring da det finnes lite kunnskap om overvåkingsbilder som bevismiddel og hvorvidt videoovervåking fører til økt oppklaring eller ikke. To av temaene som drøftes i avhandlingen er hvordan politiets etterforskere bruker overvåkingsbilder og i hvilken grad bildene fører til økt oppklaring.

Et annet gjennomgående tema er forholdet mellom idealene og realitetene når det kommer til etterforskningsarbeid og bruk av overvåkingsbilder som metode. Gjennom media og TV-seriene blir overvåkingsbilder fremstilt som et svært effektivt bevismiddel for å oppklare kriminalitet. Denne framstillingen påvirker våre forventninger og tro på teknologien og dermed også hva politiet kan utrette med overvåkingsbilder. Medias presentasjon er ikke alltid forenelig med de realiteter politiets etterforskere møter når teknologien skal anvendes i praksis, og skaper derfor uenigheter mellom politi og publikum.

Hovedproblemstillingen i avhandlingen er: *Hvordan brukes overvåkingsbilder i etterforskning?* Det fokuseres også på i hvilke saker overvåkingsbilder brukes og i hvilken grad bildene er med på å oppklare kriminalsakene.

Analysen er basert på intervjuer av ni etterforskere fra tre forskjellige politistasjoner i Oslo politidistrikt, hvor jeg forsøker å få frem hvordan politietterforskere opplever å bruke overvåkingsteknologien i praksis.

Analysens første del viser hvordan politiet bruker overvåkingsbilder i de ulike fasene av en etterforskning, hvor det også fokuseres på forskjellen mellom å etterforske med og uten overvåkingsbilder. Å få frem disse forskjellene er viktig for å tydeliggjøre hvilke fordeler et overvåkingsbilde kan gi i en etterforskning. Videre undersøkes det i hvilke type saker overvåkingsbilder anvendes og hvordan overvåkingsbilder kan brukes i avhøret med den mistenkte.

Analysens andre del tar for seg hvilke utfordringer politiet møter når de skal bruke overvåkingsteknologien i etterforskning. Teknologiens utfordringer blir presentert for å synliggjøre hvorfor overvåkingsbilder ikke blir benyttet i større grad, og hvorfor bildene ikke har større betydning for om en sak blir oppklart.

Analysens siste del ser nærmere på hvordan bruk av overvåkingsbilder i etterforskning fører til at oppdagelsesrisikoen er forskjellig for folk i ulike sosiale posisjoner. Overvåkingsbilder øker oppdagelsesrisikoen betraktelig for kjenninger, da disse i større grad blir filmet og senere også gjenkjent på overvåkingsbildene. Avslutningsvis ses det nærmere på om overvåkingsteknologien i fremtiden kan bli mer effektiv og mer tatt i bruk enn hva den blir i dag.

Forord

Takk til:

Først vil jeg takke min veileder, Heidi Mork Lomell, for all din detaljkunnskap og engasjement på feltet, og din tro på meg og mitt prosjekt. Din kunnskap, positivitet, raske og gode tilbakemeldinger har vært uunnværlig underveis i prosjektet. Jeg kunne ikke fått en bedre veileder!

Jeg vil også takke de tre politistasjonene i Oslo politidistrikt som ga meg muligheten til å gjennomføre mitt masterprosjekt. En spesiell takk går til alle informantene som tok meg godt imot, og som satte av tid til meg og mitt prosjekt i en travel hverdag.

Tusen takk til de av dere som satt av tid til gjennomlesninger og tilbakemeldinger i innspurten av oppgaven Carine, Hildegunn, Christoffer og Elise. Jeg vil også takke Sonja og Marit for mange morsomme og veldig lange pauser. Vi har diskutert stort og smått og pausene med dere vil bli savnet!

Takk til familie og venner for støtte, oppmuntring og ikke minst pauser fra lesesalen og skrivingen!

En siste hilsen går til Elise, takk for din tålmodighet. Jeg har vært en utrolig kjedelig samboer de siste månedene. Gleder meg nå til du skal ut i ilden gjennom ditt prosjekt i Japan. Jeg ser fram til et lengre Japanopphold!

Celina Vikne Moen

Oslo, mai 2011

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	II
-------------------------	-----------

Forord	IV
---------------------	-----------

Kapittel 1: Innledning	1
-------------------------------------	----------

1.1. Valg av tema og problemstilling	2
--	---

1.1.1 Bakgrunn for valg av tema	2
---------------------------------------	---

1.1.2 Avhandlingens problemstilling(er).....	3
--	---

1.2 Tidligere forskning – hva har blitt gjort på feltet	4
---	---

1.3 Avhandlingens avgrensning og oppbygning	8
---	---

Kapittel 2: Metode.....	11
--------------------------------	-----------

2.1 Adgang til feltet og forarbeidet til intervjuene	12
--	----

2.1.1 Adgang til feltet og rekruttering av informanter	12
--	----

2.1.2 Det informerte samtykke og tilgjengelighetsutvalg.....	12
--	----

2.1.3 Informantene	13
--------------------------	----

2.1.4 Intervjuguiden	14
----------------------------	----

2.2 Gjennomføringen av intervjuene	15
--	----

2.2.1 Politistasjon 1	15
-----------------------------	----

2.2.2 Politistasjon 2	16
-----------------------------	----

2.2.3 Politistasjon 3	18
-----------------------------	----

2.3 Bearbeidelsen og analysen av intervjuene.....	18
---	----

2.3.1 Transkriberingen av intervjuene.....	18
--	----

2.3.2 Analyse og tolkningsarbeidet	19
--	----

2.3.3 Anonymisering og de etiske aspektene	20
--	----

2.3.4 Er datamaterialet gyldig for beskrivelsen av alle politidistrikt i Norge?.....	21
--	----

Kapittel 3: Teori om politiarbeid og etterforskning	23
--	-----------

3.1 Den første moderne politistyrke og den første etterforskningsenheten	23
--	----

3.1.1 Politiets opprinnelse i Christiania og dagens organisering av Oslo politidistrikt.....	24
--	----

3.1.2 «Risikosamfunnets» betydning for politiets organisering i dag	25
3.2 En generell innføring i etterforskning	27
3.2.1 Medias og kriminalserienes reaktive framstilling av politiarbeid	27
3.2.2 Virkelighetens etterforskning; innsamling av informasjon og bevis i en kriminalsak	29
3.2.3 Forholdet mellom teknisk og taktisk etterforskning	30
3.2.4 Reaktive og proaktive arbeidsmetoder og etterforskning	31
3.2.5 Etterforskningsteoriene; case construction, hypothesis-testing og story construction	32
Kapittel 4: Et innblikk i videoovervåking.....	35
4.1 Teori om overvåking og videoovervåking	35
4.1.1 Foucault: Den panoptiske modell og (video)overvåkingens opphav	35
4.1.2 Videoovervåking: Det moderne panoptikon.....	36
4.2 Myter om videoovervåking og dens tiltenkte funksjoner	38
4.2.1 Myter omkring videoovervåking	38
4.2.2 Videokameraets tiltenkte funksjoner	39
4.3 Forskjellen mellom overvåkingssystemene, og politiets eget system	40
4.3.1 Ulike typer overvåkingssystem	40
4.3.2 FOV i Oslo sentrum - politiets eget overvåkingssystem	41
4.4 Undersøkelser gjort av videoovervåking i Oslo sentrum og Landskrona.....	42
4.4.1 De mest sentrale lovene som regulerer videoovervåking	43
4.4.2 Undersøkelse av videoovervåking i Karl Johans gate i Oslo	43
4.4.3 Undersøkelse av <i>meldeplikten</i> ved bruk av videoovervåking i Oslo sentrum	44
4.4.4 Undersøkelse om kameraplassering og skilting i Oslo sentrum.....	45
4.4.5 Videoovervåking i Landskrona	46
4.5 Oppsummering	48
Kapittel 5: Politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning.....	51
5.1 Innhentingsfasen.....	52
5.1.1 Forskjellen på å etterforske <i>med</i> og <i>uten</i> overvåkingsbilder i innhentingsfasen	53
5.1.2 Fra hvilke overvåkingssystemer innhentes overvåkingsbildene fra?	55

5.1.3	Å finne ut hvor overvåkingskameraene er plassert	56
5.1.4	Ved hvilke type lovbrudd anvender etterforskere overvåkingsbilder?	57
5.1.5	Innhenting av billedbevis fra åstedet	59
5.1.6	Kriminalteknisk undersøkelse	60
5.1.7	Utfordringer i innhentingsfasen: oppbevaringsfrist, opphavsrett og manglende register.....	62
5.1.8	Utfordringer med publikumshenvendelser i mindre alvorlige saker	63
5.2	Bearbeidelsesfasen	64
5.2.1	Bearbeidelsen og analysen av overvåkingsbildene	64
5.2.2	Forskjellen på å etterforske <i>med</i> og <i>uten</i> overvåkingsbilder i bearbeidelsesfasen	64
5.2.3	Hvem bearbeider overvåkingsbildene?	66
5.2.4	Hvordan arbeides det med billedmateriale?	68
5.2.5	Å lete etter det avgjørende bildet - i ”timeslange” overvåkingsfilmer	68
5.2.6	Treff på bildene = en kjenning. Ukjent gjerningsperson = utsendelse av stikkbrev.....	71
5.2.7	Overvåkingsbilder i politiavhøret.....	72
5.2.8	Avhørets syv faser	73
5.3	Tilståelsene og oppklaringene	75
5.3.1	Forsvarer forhindrer at mistenkte `går i fella`	78
5.3.2	Overvåkingsbilder = oppklaring?	79
5.3.3	Overvåkingsbilder i retten = strengere straff?	80
5.4	Oppsummering	80

Kapittel 6: Utfordringer ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning .. 83

6.1	Opplæring; å bruke overvåkingsbilder i etterforskning.....	83
6.1.1	Å lære underveis.....	84
6.2	Tekniske utfordringer	85
6.2.1	”Et hav av overvåkingssystemer”.....	86
6.2.2	Avslutte, ødelagte og ikke-aktive overvåkingssystem.....	87
6.2.3	Få kan hente ut billedmateriale – og politiet må ofte betale for tjenesten.....	88
6.3	Kamerakvalitet og kameraplassering	89

6.3.1 Kamerakvalitet – ”legally blind”	89
6.3.2 Kameraplasseringer – ”tok av seg masken utenfor butikken”	90
6.3.3 Mer fokus på kamerakvalitet og kameraplassering = mer bevissthet på maskering	91
6.4 Gjenkjenning på et overvåkingsbilde	91
6.4.1 Studie gjort på ansiktsgjenkjenning	92
6.5 Oppbevaring og sletting – mye data går tapt	94
6.5.1 Behandlingsansvarliges sletteplikt = en utfordring for politiet	95
6.5.2 Slettes overvåkingsbildene av politiet når saken er ferdig etterforsket?	97
6.6 Forholdet mellom idealene versus realitetene	98
Kapittel 7: Videoovervåking; mye omtalt, men lite studert i etterforskningsøyemed	101
7.1 Videoovervåking brukt forebyggende versus overvåkingsbilder brukt i etterforskning	101
7.2 Mange videokameraer – men få overvåkingsbilder blir brukt i etterforskning	103
7.2.1 Hvilke av de lagrede opptakene <i>brukes</i> i etterforskning og hvilken betydning har bildene for oppklaringen?	103
7.2.2 Færre utfordringer i fremtiden = økt oppklaring?	106
7.3 Kamerablikket og operatørblikkets konsekvenser	107
7.3.1 Forskjellene mellom «blikkene»	107
7.3.2 Bruk av overvåkingsbilder øker sannsynligheten for at kjenninger pågripes	108
7.3.3 Blikkenes treffsikkerhet – to sentrale begreper; falske negative og falske positive	111
7.3.4 Utfordring; uklare overvåkingsbilder og antakelser om hvem den avbildede er	112
7.3.5 Er overvåkingsbilder med på å øke eller svekke rettsikkerheten?	113
Avslutning	117
Mulige veier videre	119
Litteraturliste	121
Vedlegg	127
Vedlegg 1: Søknad til Oslo politidistrikt	127
Vedlegg 2: Søknad til Strategisk stab	128

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring	129
Vedlegg 4: Intervjuguide.....	130
Vedlegg 5: Personopplysningsloven kapittel V11: Fjernsynsovervåking	132

Kapittel 1: Innledning

I dag er det ikke vanskelig å finne avisoverskrifter som framstiller overvåkingsbilder som svært effektive og arbeidsbesparende i politiets etterforskning; ”Overvåkingsfilm kan avsløre serieraner” (NRK, 23.11.2010), ”Overvåkingsbilder gir paret alibi” (NRK, 16.02.2011), ”Her er politiets videobevis mot Marian Clitan” (Dagbladet, 21.02.2011) eller ”Tatt etter få timer” (Harstad Tidende, 07.05.2010). Denne type overskrifter i media gir inntrykk av at videoovervåking og bruk av overvåkingsbilder er en svært effektiv metode for å *avdekke og oppklare* kriminalitet. Det finnes imidlertid også en annen side, som kanskje ikke kommer like godt fram; ”Ubrukelig videoutstyr lar kriminelle gå fri” (Aftenposten, 07.02.2010), ”Dette bildet er ikke godt nok” (Aftenposten, 19.06.2010) eller ”Filmet brutal vold - saken henlagt” (Varden, 10.03.2011).

Gjennom media blir vi gjerne presentert for et optimistisk syn på bruk av videoovervåking og overvåkingsbilder. Dette gjør at våre forventninger og tro på teknologien ofte knyttes til denne framstillingen. Det finnes likevel saker i media som er mer knyttet til hva som er realistisk å forvente av teknologien når det kommer til bruk av overvåkingsbilder i etterforskning. Denne framstillingen samsvarer i større grad med de realiteter politiets etterforskere møter i hverdagen når de bruker overvåkingsbilder:

“ [...] De siste to månedene har Sameiet Badebakken, som ligger ved Akerselva i Nydalen, blitt utsatt for fire innbrudd i parkeringskjelleren. Dyre sykler, en motorsykkel og andre verdier er stjålet i den videoovervåkede garasjen. Til tross for 22 kameraer, kommer tyvene seg unna, og politiet har allerede henlagt én av sakene hvor det er gode videobevis. [...]” (Aftenposten, 16.12.2010).

Politiet begrunnet henleggelsen med at vintertøy gjør det vanskeligere å gjenkjenne gjerningspersoner:

“Dessverre er det ingen automatikk i at vi finner gjerningspersonen selv om det foreligger gode overvåkingsbilder fra garasjeanlegget. På denne tiden av året er det spesielt vanskelig ettersom folk har mye tøy på seg og derfor er vanskelig å kjenne igjen, sier politioverbetjent Berit Brandsnes ved Majorstuen politistasjon. [...]” (Aftenposten, 16.12.2010).

Dette avisoppslaget illustrerer flere av utfordringene politiet møter når de benytter seg av overvåkingsbilder. Til tross for at det finnes mange kameraer, her 22 overvåkingskameraer og gode overvåkingsbilder, klarer ikke politiet alltid å gjenkjenne gjerningspersonen.

Avisoppslaget viser også at overvåkingsbilder ikke er det samme som en oppklart sak. Det investeres stort i overvåkingsteknologien og publikum forventer gjerne at når det foreligger gode videobevis at det skal være enkelt å oppklare lovbruddet. Slik er det ikke alltid. Politiets etterforskning er ikke så ukomplisert som den gjerne framstilles gjennom media og i TV-serier. Politiet skal gjennom en etterforskning samle inn bevismateriale og opplysninger som kan tjene som grunnlag for den rettslige vurderingen av saken (Hatlem, 2009). Men i likhet med hva saken fra Sameiet Badebakken viser, blir sakene ofte henlagt på bevisets stilling på grunn av dårlig billedkvalitet. Dersom politiet da ikke har andre bevis eller opplysninger som kan bekrefte eller avkrefte hva de ser på overvåkingsbildet blir det umulig å besvare skyldspørsmålet. I TV-serier derimot er en etterforskning med bruk av overvåkingsbilder nærmest alltid det samme som en oppklart sak. Gjennom denne avhandlingen skal vi se at dette er langt fra virkelighetens etterforskning med bruk av overvåkingsbilder.

1.1. Valg av tema og problemstilling

1.1.1 Bakgrunn for valg av tema

Mitt valg om å skrive om politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning kom på bakgrunn av at området var lite forsket på fra før noe som gjorde emnet ekstra spennende å gripe fatt i. Tidligere forskning har sett på om videoovervåking fungerer forebyggende mot kriminalitet og på ulike overvåkingspraksiser, der det har blitt sett på hvem og hva som blir filmet, og hvorfor de ulike hendelsene blir filmet (Norris og Armstrong, 1999: 109). Hvorvidt overvåkingsbilder er med på å avdekke og oppklare kriminalitet som er begått finnes det derimot lite kunnskap om.

En annen grunn til at jeg valgte temaet, er at en gjennom media også får inntrykk av at “du blir sett overalt” gjennom videoovervåking. Det trekkes gjerne paralleller til ”overvåkingssamfunnet”, George Orwells Storebror-metafor og Jeremy Bentham's Panoptikon. Diskusjonen om hvorvidt vi lever i et overvåkingssamfunn eller om *alt blir sett* eller *kan bli sett* er aktuelt i disse dager hvor Stortinget har vedtatt å innføre

Datalagringsdirektivet (Arbeiderpartiet, 28.03.2011).¹ Lagring av overvåkingsbilder kommer ikke til å bli regulert av Datalagringsdirektivet, men bruk av videoovervåking i etterforskning omhandler også lagring og sletting av elektroniske spor. Overvåkingsbilder kan maksimalt oppbevares i syv dager, opptil 30 dersom bildene skal utleveres til politiet. Det kreves derfor at politiet raskt innhenter overvåkingsbilder som skal brukes i etterforskning for at bildene ikke skal gå tapt. Flere av mine informanter ønsket seg utvidet lagring, i likhet med lagring av for eksempel mobildata, som skal reguleres av Datalagringsdirektivet (6 mnd. lagring), slik at verdifullt etterforskningsmateriale ikke går tapt.

Til tross for at skeptikerne mot både Datalagringsdirektivet og videoovervåking gjerne begrunner sitt syn med at de ikke ønsker seg et overvåkingssamfunn, er det i realiteten *ikke* slik at alt blir sett. Hadde det vært slik, ville det vært enkelt i etterforskning å finne overvåkingsbilder som kunne oppklart mange av kriminalsakene. I virkelighetens etterforskning er det en tidkrevende og en ressurskrevende prosess å anvende overvåkingsbilder. Hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning vil det ses nærmere på i denne avhandlingen. Jeg ønsker å finne ut hvordan politiet i realiteten forholder seg til overvåkingsteknologien, i form av *når* den brukes, *hvordan* den brukes, hvordan den oppleves og brukes, hvor *ofte* den brukes og i hvilken grad den er med på å *oppklare* lovbrudd.

1.1.2 Avhandlingens problemstilling(er)

Et tema som er gjennomgående i store deler av avhandlingen og som har betydning for hvilke problemstillinger som ligger til grunn for analysen, er forholdet mellom idealene og realitetene rundt videoovervåking og overvåkingsbilder. Som beskrevet innledningsvis blir vi ofte presentert med et optimistisk syn på bruk av overvåkingsbilder i etterforskning, som også påvirker våre forventninger og tro på teknologien som kriminalitetsforebyggende. Jeg har gjennom analysekapitlene forsøkt å få frem at idealene rundt videoovervåking og overvåkingsbilder er langt fra hvordan teknologien i realiteten fortoner seg for politiets etterforskere når den skal anvendes i praksis.

Hovedproblemstillingen min er: *Hvordan blir overvåkingsbilder brukt av politiet i etterforskning?*

Ut fra hovedproblemstillingen er det utledet følgende underproblemstillinger:

---

¹ Datalagringsdirektivet åpner opp for 6 måneders lagring av trafikkdata fra e-post, ulik telefoni eller lagring av Internett-tilganger (Arbeiderpartiet, 28.03.2011).

- I hvilke saker blir overvåkingsbilder benyttet og hvor ofte blir de brukt?
- Hvilke utfordringer har politiet med bruk av overvåkingsbilder?

Grunnen til at utfordringene med teknologien også blir presentert, er fordi utfordringene sier noe om hvorfor teknologien ikke alltid kan brukes, og hvorfor overvåkingsbildene ikke alltid får betydning for om en sak blir oppklart.

De to siste underproblemstillingene går også i hverandre:

- I hvilken grad fører overvåkingsbilder til økt oppklaring?
- Hvilken verdi har overvåkingsbilder som bevis?

Årsaken til at jeg har valgt å dele de opp i to problemstillinger, er fordi overvåkingsbilder kan ha betydning for om en sak blir oppklart uten at det nødvendigvis er som et avgjørende bevis i saken.

1.2 Tidligere forskning – hva har blitt gjort på feltet

Det er forsket lite på hvordan overvåkingsbilder brukes i politiets etterforskning, både i Norge og i utlandet. Den tidligere forskningen omhandler først og fremst om videoovervåking fungerer kriminalitetsforebyggende, hvor flere forskere har fastslått at videoovervåking forhindrer kun tyveri *fra* og *av* kjøretøy på parkeringsplasser (Clarke, 1997: 177; Weber, 2009). Den tidligere forskningen har også sett på ulike overvåkingspraksiser, i forhold til *hvem* og *hva* som blir fanget opp av overvåkingskameraene, og hvorfor de ulike hendelsene har blitt filmet (Norris og Armstrong, 1999; Lomell, 2007). Videoovervåkings funksjoner som å *avdekke* og *opplære* kriminalitet som *er begått*, er det derimot ikke forsket på, og det finnes lite informasjon om bruken av teknologien reaktivt.

Det er behov for forskning på feltet av flere grunner. En av grunnene er at det investeres mye penger i overvåkingssystemene i tro på at det forhindrer kriminalitet, men også fordi det antas at systemene er effektive for å opplære kriminalitet som er begått. Uten forskning på bruken av teknologien i politiets etterforskning vet vi lite om hvor stor effekt den har for å avdekke og opplære kriminalitet. Uten forskning vet heller ikke aktørene som investerer i systemene hva de kan forvente seg av teknologien, og hvilke systemer de bør investere i for at det skal få størst betydning for å opplære kriminalitet. I tillegg kunne forskning synliggjort hva som må til for å gjøre teknologien mer effektiv for politiet, som eksempelvis strengere kontroll i forhold til meldeplikten man har til Datatilsynet når en installerer videoovervåking. På den

måten kunne politiet i større grad fått et mer pålitelig register som viser hvor overvåkingskameraene er utplassert.

Det er også behov for forskning på feltet da det innenfor kriminologisk- eller annen samfunnsvitenskapelig forskning finnes få studier på etterforskningsarbeid, og bruk av “nye” etterforskningsmetoder som overvåkingsteknologier og bruk av overvåkingsbilder. Forskning på feltet kan synliggjøre hvilke utfordringer vi står ovenfor når nye metoder iverksettes for å bekjempe og oppklare kriminalitet, sett med et samfunnsfaglig perspektiv.

Til tross for at den tidligere forskningen på videoovervåking ikke omhandler teknologiens reaktive funksjon vil jeg likevel kort presentere noen av forskningsbidragene, da bidragene senere brukes i en diskusjon om videoovervåking har større effekt for å bekjempe kriminalitet som er begått enn hva den har forebyggende. Den tidligere forskningen som omhandler overvåkingspraksis brukes også i kapittel 7, for å vise at det kameraene fanger opp også påvirker oppdagelsesrisikoen for personer i ulike sosiale posisjoner forskjellig.

Av forskning som har blitt gjort i Norge er Heidi Mork Lomells doktoravhandling, *Selective overblikk. En studie av videoovervåkingspraksis*, og Stig Wings (2001) evaluering av FOV-systemet, politiets eget overvåkingssystem, to av de viktigste bidragene. 29. november 1999 startet politiet opp FOV ved Oslo Sentralbanestasjon. Formålet med videoovervåkingen var å gjøre Oslo sentrum tryggere og for å redusere kriminaliteten i området (Winge, 2001: 9).

Lomell (2007) så i avhandlingen på *hvem* og *hva* som overvåkes. Studien er basert på observasjoner av den private overvåkingspraksisen ved et kjøpesenter, et stormagasin og en reise- og transportsentral. Den private overvåkingspraksisen er sammenlignet med politiets overvåkingspraksis ved FOV (Lomell, 2007: 42). Hovedforskjellene mellom systemene var at politiet brukte videoovervåkingen i jakten på narkotikalovbrudd, ordensforstyrrelser, kartlegging av barn og unge i området, leting etter rømte og savnende personer, mens de privateide overvåkingssystemene fokuserte mindre på kriminalitet og brukte overvåkingssystemene i større grad som grense- og adgangskontroll for å holde uønskede personer utenfor området. En av de mest sentrale faktorene for hva som påvirker de ulike overvåkingspraksisene er hvem som har interesse i systemet, som igjen avgjør hva operatørene ser etter og hva som skjer med det de ser (Lomell, 2007). Videoovervåking er først og fremst en sorteringsmaskin som sorterer bort de som ikke passer inn i bildet (Lomell, 2007: 42).

Stig Winge (2001) gjennomførte en evaluering av FOV-prosjektet to år etter at det ble iverksatt, for å se hvorvidt overvåkingssystemet hadde hatt effekt på kriminalitet og ordensproblemene i området (Winge, 2001). Undersøkelsene bygger på spørreundersøkelser blant ledere for bedrifter i det overvåkede området, en hendelsesstatistikk basert på loggen i Operasjonssentralen i Oslo politidistrikt, anmeldelsesstatistikk for området, utdrag av saker fra kameraoperatørens logg, og samtaler med kameraoperatørene og ledere for overvåkingssystemet (Winge, 2001: 9). I tillegg til hendelsesstatistikken (basert på loggen fra Operasjonssentralen i Oslo politidistrikt) og anmeldelsesstatistikken fra området, ble resultatene sammenlignet med et kontrollområde for å se om videoovervåkingen førte til en forflytning av kriminaliteten til nærliggende områder som *ikke* var videoovervåket. Winge fant ingen økning i kriminaliteten i disse omfordelingsområdene og FOV-systemet viste seg også å ha liten effekt på kriminalitet og ordensproblemene i området (Winge, 2001).

Også den utenlandske forskningen omhandler videoovervåkingens forebyggende funksjoner og overvåkingspraksiser. Sentrale forskere på feltet er blant annet Clive Norris og Gary Armstrong (1999), Roger Clarke (1997), Benjamin J. Goold (2004) og Ben Brown (1995). Disse har sett på hva og hvem overvåkingskameraene er rettet mot, sammenlignet ulike overvåkingspraksiser og sett på hvilke former for kriminalitet videoovervåking forhindrer.

Det kanskje mest sentrale bidraget for min avhandling er en undersøkelsesrapport fra Landskrona kommune i Sverige hvor ett av temaene er hvor lite politiet i kommunen brukte overvåkingsbildene i etterforskning (Lindahl, 2009). I Landskrona ble det i 2007 installert 16 overvåkingskameraer i fem sentrumsgater, da kommunen hadde slitt med helgefyll og voldsepisoder. I rapporten som ble utarbeidet av Brottsforebyggende rådet (Brå), er ett av de viktigste funnene i forhold til min avhandling at politiet i Landskrona ikke hadde benyttet overvåkingsbildene i etterforskning. I løpet av det første året tok politiet kun beslag i fem overvåkingsbilder fra de 16 kameraene som filmet. Bare ett av de fem overvåkingsbildene dreide seg om en voldsepisode. Dette bildet viste seg i ettertid å være av for dårlig kvalitet til at politiet kunne bruke det for å identifisere gjerningspersonen (Lindahl, 2009).

Flere steder i avhandlingen sammenligner jeg bruk av overvåkingsbilder i etterforskning opp mot tidligere forskning som har sett på hvordan DNA brukes i etterforskning. Dette fordi det ikke finnes tidligere forskning på hvordan overvåkingsbilder brukes, og fordi DNA brukes på lignende måter, og er et bevismateriale som er et relativt nytt fenomen, i likhet med

overvåkingsbilder. Av tidligere forskning som er gjort på DNA, sett fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv, er trolig Johanne Yttri Dahls (2009a) doktoravhandling, *DNA – det sikreste av det sikre eller...?*, det største bidraget. DNA er et redskap som er ment å brukes for å øke (retts)sikkerheten, men det er også en del usikkerheter knyttet til bruk av DNA. Denne usikkerheten er et gjennomgående tema i Dahls avhandling. Avhandlingen består av en introduksjon og fire artikler knyttet til usikkerhetsmomentene til bruk av DNA i strafferettspleien. Jeg vil kun presentere ett av bidragene, da ikke alle er like relevante for min avhandling.² Artikkelen, *Tallenes tale: Bruk av statistikk i kriminalpolitiske beslutningsprosesser*,³ tar for seg hvordan statistikk blir brukt i den kriminalpolitiske offentligheten i tilknytning til de to kriminalpolitiske tiltakene, DNA-reformen og videoovervåking. Overbevisende og feilaktige tall har blitt publisert, og har hatt stor påvirkningskraft for tiltakenes legitimitet. Tallene som senere har blitt publisert, mer nyanserte og korrekte tall, som viser at tiltakene ikke er så effektive har hatt mindre betydning for tiltakenes legitimitet. At nyere forskningsresultater ikke har påvirket videoovervåkings legitimitet, fokuserer også jeg på i min avhandling. Dette for å vise at overvåkingsbilder ikke er så effektive og arbeidsbesparende for politiets etterforskere slik det gjerne framstilles i media.

Et annet viktig bidrag, er Benedicte Amundsen (2010) sin masteravhandling, *‘Gull og gråstein’*. *Et nærmere blikk på politiets bruk av DNA i etterforskning og den utvidede tilgang til DNA-registeret*. I Norge ble DNA-registeret utvidet i 2008 da DNA-reformen ble iverksatt. Reformen førte til at også mindre alvorlige lovbrudd kan medføre registrering. Amundsen ser i avhandlingen på hvordan DNA-bevis brukes i etterforskning, hvor det blant annet legges vekt på hvordan de som jobber med DNA og etterforskning i praksis forholder til DNA og

---

² De tre andre artiklene som ikke blir nevnt er: Another side of the story: defence lawyers' views on DNA evidence, fra boken *Techologies of Insecurities. The surveillance of Everyday Life*, og artikkelen, *It all happened so slowly – On controlling function creep in forensic DNA databases* (Dahl, 2009a). Den tredje artikkelen, *Second opinion om DNA-bevis – økt rettssikkerhet eller usikkerhet?*, er basert på intervjuer av interessentene innen DNA-feltet, blant annet advokater, ekspertvitner, politi og medlemmer av Den rettsmedisinske kommisjon (Dahl, 2009a: 54-55). I artikkelen drøftes de «sorte boksene» omkring DNA-bevis i rettssaker, som kan «åpnes» ved bruk av “second opinion” om DNA-bevis. Det diskuteres også om hvorvidt “second opinion” på DNA-bevis bidrar til å øke eller svekke rettssikkerheten (Dahl, 2009a: 54-55).

³ *Tallenes tale: Bruk av statistikk i kriminalpolitiske beslutningsprosesser*, er skrevet av Dahl og Lomell, som har gjennomført en analyse av medieoppslag og offentlige dokumenter i tilknytning til de to kriminalpolitiske tiltakene, videoovervåking og DNA-reformen. Begge tiltakene oppfattes som effektive virkemidler og har stor oppslutning (Dahl, 2009a: 53).

DNA-reformen. Avhandlingen er basert på åtte intervjuer av fem etterforskere, to administrative ansatte og én politiadvokat.

Forskningsbidragene til Dahl (2009a) og Amundsen (2010) blir brukt i min avhandling for å sammenligne og trekke paralleller mellom bruk av DNA og overvåkingsbilder i etterforskning, og for å vise at bevismidlene blir framstilt på lignende måter gjennom media.

1.3 Avhandlingens avgrensning og oppbygning

Avhandlingen vil i hovedsak konsentrere seg om videoovervåking og bruk av overvåkingsbilder i Norge, med hovedvekt på Oslo, da avhandlingen er basert på intervjuer av etterforskere fra Oslo politidistrikt.

For å avgrense avhandlingen fokuseres det kun på politiets bruk av overvåkingsbilder, og ikke på bilder politiet innhenter eller får fra mistenkte eller fornærmede som er fra private kameraer, som mobiltelefoner og fotokameraer.

Det blir heller ikke lagt vekt på andre bevismidler enn overvåkingsbilder, men overvåkingsbilder blir enkelte steder i teksten sammenlignet med kriminaltekniske bevis som DNA-bevis og fingeravtrykk, da denne type bevis fungerer på lignende måter i de ulike fasene av en etterforskning.

Det fokuseres først og fremst på bruk av overvåkingsbilder i reaktiv etterforskning, men enkelte steder i avhandlingen blir proaktiv etterforskning presentert for å tydeliggjøre forskjellen mellom ulike måter å bruke overvåkingsteknologien på i etterforskning.

Jeg ønsker heller ikke å se på hva som styrer kameraene og hvordan overvåkingspraksisen til politiet fungerer, slik tidligere forskning har gjort. Det vil imidlertid enkelte steder i teksten refereres til denne forskningen for å sammenligne og diskutere om overvåkingsteknologien har størst *forebyggende* eller *etterfølgende* effekt, og for å se på forholdet mellom hvem som blir filmet og hvem som blir gjenkjent på overvåkingsbildene i ettertid.

Avhandlingens første del, kapittel 2, vil gi leseren en forståelse av den metodiske tilnærmingen. Kapittel 3 og 4 består av teori og bakgrunnsinformasjon om politi, etterforskning og videoovervåking, slik at leseren får en bedre forståelse av politiets arbeid oppgaver og etterforskningsarbeid som er et underliggende tema i avhandlingen. Kapittel 3 består først og fremst av en introduksjon i politiets historie og oppbygning i dag, samt etterforskningsteorier som vil gi leseren en bedre forståelse av analysekapitlene. Kapittel 4 består av teori om overvåking og videoovervåking, og noen tidligere undersøkelser i forhold

til kameratetthet og kameraplassering i Oslo sentrum. Undersøkelsene vil gi et innblikk i omfanget av teknologien i Oslo, som vil gi en pekepinn på hva som er realistisk å forvente av teknologien i etterforskning; hvor ofte teknologien *kan* brukes og hvilken betydning overvåkingsbilder *potensielt* kan ha for om kriminalsakene blir oppklart. I kapitlet beskrives også ulike typer overvåkingssystemer, og hvilke fordeler og ulemper det er med hvert av systemene i etterforskning.

Besvarelsens analysedel består av kapittel 5, 6 og 7. I kapittel 5 ser jeg på hvordan bruk av overvåkingsbilder foregår i praksis under en etterforskning. I kapittel 6 ses det på hvilke utfordringer som oppstår ved å bruke overvåkingsbilder i etterforskning. Utfordringene synliggjør hvorfor ikke overvåkingsbilder alltid kan brukes og hvorfor ikke bildene har større betydning for oppklaringene. I kapittel 7 blir trådene samlet og hovedfunn blir diskutert. Det tar også for seg de to siste underproblemstillingene, hvorvidt overvåkingsbilder er med på å øke oppklaringen av kriminalsakene og hvilken verdi overvåkingsbilder har som bevis. Kapitlet er avhandlingens siste kapittel. Til slutt i avhandlingen vil leseren finne noen avsluttende ord om analysen og prosjektet, og forslag til nye forskningstemaer på feltet.

Kapittel 2: Metode

Det skilles mellom to forskningsdesign i samfunnsvitenskapen; kvantitativ- og kvalitativ metode. Kvantitative studier frambringer data som kan tallfestes og blir til gjennom ulike former for spørreskjemaer og blir kalt harde data. Kvalitative studier er tekstbasert som blir til gjennom samtaler, dybdeintervjuer, observasjoner og dokumentanalyser, og blir kalt myke data (Ringdal, 2007). Begrepet metode betyr opprinnelig *veien til målet* (Kvale og Brinkmann, 2009: 199). Hvilken vei en velger er avhengig av målet du har. Med problemstillingen *hvordan brukes overvåkingsbilder i etterforskning*, som søker å finne ut hvordan noe *gjøres*, ble det naturlig å velge en kvalitativ forskningsdesign. Kvalitativ metode er mer eksplorerende og bedre egnet til å utforske felt hvor det er lite kunnskap fra før, slik det er med mitt tema. Metoden fanger også i større grad opp enkeltpersoners opplevelser samt deres virkelighet enn hva kvantitativ metode gjør, noe som var betydningsfullt for å få innsikt i hvordan overvåkingsbilder brukes i praksis i etterforskning (Thagaard, 2009: 16).

Intervju og deltakende observasjon er de to mest brukte metodene blant de kvalitative framgangsmåtene (Thagaard, 2009: 13). Intervju egner seg best til å få informasjon om personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse. Observasjon egner seg best for å få informasjon om personers atferd og hvordan personer forholder seg til hverandre (Thagaard, 2009: 13).

Jeg valgte å bruke intervju som tilnæringsmetode ettersom jeg ønsket å intervju politietterforskere om hvordan de bruker overvåkingsbilder i etterforskning. Jeg kunne også fått en god innsikt og verdifullt datamateriale dersom jeg hadde gjennomført en observasjonsstudie. Fordelen med observasjon i motsetning til bruk av intervju, er at en observasjon gir muligheten til å se hendelsene med “deltakernes egne øyne”, hvor en kan få tilgang til informasjon som ikke kommer fram i et intervju (Finstad, 2003: 340). Ved et intervju kreves det at intervjueren stiller de riktige spørsmålene for å få gode data. Fordelen med et intervju er derimot at intervjueren kan styre unna temaer som ikke er relevante, komme med oppfølgingsspørsmål dersom det er temaer som er viktige, eller spørre om forklaringer dersom det er informasjon som er uklart. En observasjon gir ikke mulighet til like

mye innblanding fra observatør (Johannessen m.fl., 2009: 126). En annen viktig grunn til at jeg valgte intervju framfor observasjon skyldes også at det var lettere å få tilgang til å intervju etterforskere enn å observere hvordan de arbeider. Ved et observasjonsstudie måtte jeg ha fulgt etterforskernes arbeidshverdag over en lengre periode, og det ville forutsatt at etterforskerne satt av vesentlig mer tid til meg. Alle hadde satt av én time til intervjuet.

2.1 Adgang til feltet og forarbeidet til intervjuene

2.1.1 Adgang til feltet og rekruttering av informanter

I samarbeid med min veileder utarbeidet jeg en søknad⁴ som jeg sendte til én av stasjonssjefene i Oslo politidistrikt med forespørsel om intervju av etterforskere til mitt masterprosjekt.

Jeg fikk raskt et positivt svar på forespørselen og satte i gang med å lage intervjuguide til mitt første intervju. Det første intervjuet fant sted i april 2010 på en av politistasjonene i Oslo politidistrikt. Ved denne politistasjonen gjennomførte jeg kun ett intervju, og sendte derfor i mai 2010 samme forespørsel til tre andre stasjonssjefer i Oslo for å rekruttere flere informanter til prosjektet (det ble i alt sendt fire forespørsler).

Jeg fikk tidlig respons fra den ene av politistasjonene, og kom i kontakt med sjefen for etterforskningsavsnittet som henviste meg til en av etterforskningslederne ved stasjonen. Vi avtalte et møte i juni hvor jeg også skulle få intervju etterforskningsgruppa som han hadde ansvaret for. Men like etter at møtet var avtalt ringte stasjonssjefen fra en av de andre stasjonene meg og ønsket at jeg skulle kontakte Strategisk stab, slik at jeg kunne få en godkjenning fra dem før stasjonssjefen kunne gi meg klarsignal til å intervju etterforskere ved stasjonen.⁵ Av den grunn valgte jeg i samråd med min veileder å utsette det planlagte møtet med etterforskningslederen og tilhørende etterforskningsgruppe til jeg også hadde fått godkjenning fra Strategisk stab. Etter en del venting fikk jeg omsider også denne godkjennelsen.

2.1.2 Det informerte samtykke og tilgjengelighetsutvalg

I ethvert forskningsprosjekt må forskeren ha deltakeres informerte samtykke. Deltakelsen skal være frivilling og informanten har krav på fullstendig informasjon om forskningsprosjektet (Alver og Øyen, 1997: 109). Jeg fikk (informert) samtykke både av stasjonssjefene som

---

⁴ Se vedlegg nr. 1

⁵ Se vedlegg nr. 2

godkjente forespørselen om intervju av etterforskere og Strategisk stab. I tillegg skrev alle informantene under på en samtykkeerklæring⁶ før intervjuet startet, hvor de fikk mer inngående kjennskap til masterprosjektet og deres rettigheter. Ved et av stasjonsbesøkene skrev også jeg under på en taushetserklæring, som da gjaldt for alle stasjonene jeg besøkte.

Et metodisk problem med utvalget jeg endte opp med kan imidlertid være at jeg ikke fikk velge mine informanter selv. Kvalitative studier baserer seg på strategiske utvalg, *det vil si at vi velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver* (Thagaard, 2009: 55). Utvalget mitt er basert på et tilgjengelighetsutvalg, som betyr at informantene jeg fikk var avhengig av tilgjengelighet og informantenes villighet til å stille opp (Thagaard, 2009). Det var de ulike stasjonssjefene og etterforskningslederne som bestemte hvem jeg fikk adgang til å snakke med. Det eneste kravet jeg stilte var at alle informantene skulle jobbe med etterforskning. Jeg vet ikke bakgrunnen for hvilke informanter de valgte ut, men jeg fikk et inntrykk av at det først og fremst handlet om hvem som hadde tid til rådighet. Ulempen med at etterforskningslederen bestemte hvem jeg fikk snakke med var at informantene som ble valgt ut kom fra samme avdeling ved én av stasjonene. Det kan ha forårsaket at jeg ikke fikk tilstrekkelig bredde i mitt datamateriale. Men fordi jeg har fått intervjuet etterforskere fra forskjellige politistasjoner, vil det allikevel være en viss bredde i datamaterialet.

2.1.3 Informantene

Jeg har i alt intervjuet ni etterforskere fra tre forskjellige politistasjoner i Oslo politidistrikt. Fire av informantene var kvinner og fem var menn. Én av informantene var etterforskningsleder og de andre jobbet under forskjellige etterforskningsledere. I gjennomsnitt har mine ni informanter jobbet 13 år i politiet. De fleste har jobbet ved både ordensavdelingen og etterforskningsavsnittet, men alle informantene er nå tilknyttet etterforskningsavsnittet.

Ved den første stasjonen jeg besøkte jobbet informanten og tilhørende etterforskningsgruppe hovedsakelig med ran. Ved den andre stasjonen jobbet informantene med bedriftsran, og de tilhørte alle samme etterforskningsgruppe. Ved den siste stasjonen intervjuet jeg flere etterforskere enn ved de to første stasjonene, og etterforskerne kom heller ikke fra samme

---

⁶ Se vedlegg nr. 3

etterforskningsgruppe. Ved denne stasjonen jobbet informantene med alt fra familievoldssaker, ungdomskriminalitet til rans kriminalitet (generell etterforskning).

2.1.4 Intervjuguiden

Intervjuene mine besto av et relativt strukturert opplegg (Thagaard, 2009: 89). Denne intervjuformen gjorde at mine informanter sto forholdsvis fritt til å utforme svarene sine til forskjell fra et kvantitativt forskningsopplegg. Spørsmålene var utformet på forhånd og rekkefølgen på spørsmålene var også forholdsvis faste. Fordi jeg hadde faste spørsmål og lik rekkefølge på spørsmålene ble det i ettertid lettere å sammenligne svarene informantene hadde gitt, dette gjorde kodingen av materialet enklere (Thagaard, 2009: 89). En av fordelene ved å bruke en intervjuguide⁷ er at det er mye en skal fokusere på i intervjusettingen, så en intervjuguide gjør det lettere å stille relevante spørsmål for å besvare problemstillingen. Jeg fulgte intervjuguiden nokså slavisk, men i de tilfeller hvor informantene kom inn på temaer som jeg innså var viktig, brukte jeg spørsmål som på forhånd ikke var planlagt.

Etter hvert som jeg intervjuet informantene og fikk ny informasjon som jeg innså var viktig, endret jeg intervjuguiden noe, slik at flere temaer blir dekket. Dette ble også gjort fordi jeg etter de to første intervjurundene innså at jeg fikk forholdsvis like svar, og for å få dekket flere temaer var det mer lønnsomt å endre den opprinnelige intervjuguiden noe.

Intervjuguiden handlet i stor grad om hvilke erfaringer politiet har med å bruke overvåkingsbilder i etterforskning, og hvilke bilder de innhenter og prioriterer, men også hvilke betydning de mente overvåkingsbildene hadde for etterforskningsarbeidet generelt. Jeg hadde en oppbygning i intervjuguiden hvor jeg startet med åpne og nøytrale spørsmål hvor vi snakket om informantens arbeidshverdag og hvilke arbeidsoppgaver informanten hadde. Senere kom vi inn på mer konkrete saker der de hadde brukt overvåkingsbilder, og vi snakket også om hvordan de opplevde å bruke bildene. Jeg avsluttet med mer generelle spørsmål og det siste spørsmålet var et åpent spørsmål hvor informanten selv kunne komme med tilleggsinformasjon dersom informanten følte det var sentrale temaer vi ikke hadde snakket om i løpet av intervjuet.

---

⁷ Se vedlegg nr. 4

2.2 Gjennomføringen av intervjuene

Jeg hadde i alt ni intervjuer. I tillegg hadde jeg kontakt med en etterforsker (fra politistasjon 1) som hjalp meg i utarbeidelsen av prosjektet, og jeg var i samtale med en annen etterforsker som jeg aldri fikk noe intervju med.

Alle intervjuene ble gjennomført på kontorene hos informantene. Lengden på intervjuene varierte, men de fleste av intervjuene varte i underkant av én time, med unntak av ett intervju som tok en del lengre tid da jeg fikk se på ulike stikkbrev⁸ og overvåkingsbilder som informantens etterforskningsgruppe jobbet med.

Jeg har i samtlige intervjuer benyttet meg av båndopptaker. Dette gjorde at det i intervjusituasjonen ble lettere å følge med på hva informantene fortalte, slik at jeg lettere kunne komme med oppfølgingsspørsmål, men også for å styre intervjuet i den retningen jeg ønsket.

Før intervjuene startet og jeg satte på båndopptakeren pratet jeg og mine informanter generelt om videoovervåking og etterforskningsarbeid, og de fikk en kort presentasjon av meg og mitt masterprosjekt. Etter at jeg hadde kommet gjennom de mest relevante spørsmålene i intervjuguiden skrudde jeg av båndopptakeren og spurte informanten om han/hun hadde noe de ville tilføye som de ikke ønsket skulle bli tatt opp.

Det var kun én av informantene som var litt skeptisk til bruken av båndopptaker. De fleste var så vant med å bruke det fra avhørssituasjoner at de virket upåvirket av den.

2.2.1 Politistasjon 1

I april 2010 besøkte jeg den første politistasjonen og hadde mitt første intervju. Da jeg i resepsjonen prøvde å komme i kontakt med informanten jeg hadde avtale med, viste det seg at etterforskeren hadde glemt avtalen og ikke var til stede på politistasjonen. Heldigvis var en av informantens kollegaer til stede og fikk tatt meg imot. Det hele endte med at jeg måtte intervjuer den opprinnelige informantens kollega istedenfor. For meg, som førstegangsintervjuer, gjorde hele situasjonen meg stresset ettersom jeg hadde hatt kontakt med etterforskeren jeg opprinnelig skulle ha intervjuet både på e-post og telefon i forkant av

---

⁸ Stikkbrev er en etterlysning av personer eller kjøretøy. Stikkbrev kan sendes internt i politiet, men kan også sendes ut eksternt via for eksempel media. Stikkbrevene inneholder vanligvis et bilde med tilhørende forklaringer og beskrivelser.

intervjuet. Derfor ble møtet med kollegaen annerledes fra hva jeg på forhånd hadde forestilt meg.

I ettertid viste det seg at informanten jeg endte opp med å intervjuer kanskje hadde mest kunnskap om overvåkingsbilder av alle jeg intervjuet. Fordelen ved at jeg fikk intervjuer nettopp denne informanten var at informanten hadde hovedansvaret for videoovervåking og overvåkingsbilder på deres etterforskningsgruppe.

I intervjusituasjonen med denne informanten trodde jeg at jeg fulgte intervjuguiden forholdsvis slavisk. At det var mitt første intervju fikk jeg merke i ettertid når jeg skulle transkribere intervjuet. Noen av spørsmålene som opprinnelig var i intervjuguiden hadde jeg glemt å spørre om fordi jeg i intervjusituasjonen trodde at informanten hadde snakket om dette på et tidligere tidspunkt, noe som da viste seg å være feil. Fordelen med dette intervjuet var at det ga meg en pekepinn på andre viktige temaer, slik at jeg fikk endret noe på intervjuguiden til mitt neste intervju, samtidig som informanten hadde mye kunnskap om temaet som jeg har dratt nytte av i analysedelen av avhandlingen.

Mot slutten av dette intervjuet dukket etterforskeren jeg opprinnelig skulle ha intervjuet opp. Vi ble alle tre sittende en god stund å snakke om overvåkingsbilder og mitt prosjekt, men jeg fikk aldri noe intervju alene med denne etterforskeren. Jeg fikk imidlertid mye informasjon og mange nyttige tips som jeg tok med meg videre da jeg etter hvert skulle videre til andre politistasjoner.

2.2.2 Politistasjon 2

I august 2010 dro jeg til den andre politistasjonen og hadde tre nye intervjuer. Da jeg ankom stasjonen ble jeg godt mottatt av etterforskningslederen for etterforskningsgruppa jeg skulle intervjuer denne dagen.

Det første intervjuet var med etterforskningslederen. Intervjuet ga tidvis preg av en asymmetri i den grad at *informanten* tok styringen. Intervjusituasjonen er vanligvis preget av en asymmetri mellom forsker og informant i den forstand at det er *forskeren* som definerer situasjonen og samtaleemnene (Thagaard, 2009: 88). Men fordi etterforskningslederen var betydelig eldre enn meg og hadde jobbet i politiet i over 20 år, førte det til at informanten (ubevisst) prøvde å ta styringen over intervjuet. Heldigvis klarte jeg å spore oss tilbake i riktig retning etter hvert, men intervjuet ble en del lenger enn de to andre intervjuene ved stasjonen da etterforskeren gjentatte ganger sporet av. Etterforskeren ønsket heller å snakke om

personvern, som gjerne er argumentet som brukes *mot* overvåkingsteknologien. Etterforskeren mente at det var viktigere at teknologien kunne brukes kriminalitetsbekjempende enn å ivareta personvernet. Jeg fikk inntrykk av at informanten ville snakke om dette, fordi informanten antok at jeg var imot videoovervåking.

Før jeg skulle intervju de to andre informantene, som etterforskningslederen hadde ansvaret for, ble jeg fortalt at flere på etterforskningsgruppa var skeptiske til å møte meg. Flere av etterforskerne følte de ikke hadde nok kunnskap om overvåkingsbilder, og var redd de ikke kunne besvare spørsmålene mine. Jeg fikk inntrykk av at skepsisen hovedsakelig skyldtes at etterforskerne antok at jeg skulle spørre om de juridiske sidene ved videoovervåking, noe som ikke stemte.

Det andre intervjuet ved stasjonen bar preg av at informanten var nervøs og han svarte derfor veldig kort på spørsmålene mine. Informanten påpekte flere ganger før intervjuet startet at han ikke hadde kjennskap til jussen. Stemningen endret seg noe underveis, når informanten oppdaget at jeg ikke var interessert i de juridiske aspektene ved videoovervåking.

Etter å ha gjennomført intervjuet satt jeg igjen med blandede følelser. Jeg var glad intervjuet var ferdig, da jeg opplevde det veldig stressende at informanten i starten var nervøs, og mest sannsynlig ikke ønsket å stille til intervju. Informanten følte seg kanskje presset av stasjonssjefen og etterforskningslederen til å delta. I studier som utføres innenfor en organisasjon, trengs det vanligvis en tillatelse fra ledelsen for å få innpass i organisasjonen slik det var med mitt prosjekt. Et problem med adgang *ovenfra* er at forskeren kan bli sett på som en utsendelse fra ledelsen, som kan ha vært en av årsakene til at flere av informantene ikke ønsket å snakke med meg, og grunnen til at denne informanten var nervøs (Thagaard, 2009: 67). I ettertid innså jeg at dette intervjuet kanskje burde vært avbrutt, eller at jeg burde ha latt være å bruke båndopptaker i en slik situasjon. Da hadde informanten muligens slappet mer av, men dette innså jeg dessverre for sent.

Til min store overraskelse har intervjuet i ettertid vist seg å være til stor hjelp i analysearbeidet. Til tross for en spent, nervøs stemning og korte svar, har informanten kommet inn på mange sider ved videoovervåking og overvåkingsbilder som de andre etterforskerne ikke har pratet om.

Det siste intervjuet ved stasjonen gikk vesentlig bedre enn det forrige. Informanten var mer snakkesalig og ga også fyldigere svar. Informanten ga gode beskrivelser av de ulike

etterforskningsfasene hvor overvåkingsbildene brukes, hva de så etter på bildene, men også hvilken betydning overvåkingsbilder hadde for etterforskningens helhet og utfallet av den. Beskrivelsene ga meg en bedre innsikt i etterforskningsarbeidet og hvordan overvåkingsbildene blir brukt.

Etter dette besøket tok det ikke lang tid før jeg på nytt avtalte møte med etterforskerne ved den siste politistasjonen jeg skulle besøke.

2.2.3 Politistasjon 3

Jeg ble en tidlig morgen godt mottatt av en av etterforskningslederne ved stasjonen like etter at de hadde hatt parole.⁹ Etterforskningslederen som tok meg imot måtte videre i møte denne dagen, så jeg fikk dessverre ikke mulighet til å intervjuer han, men jeg fikk intervjuer mange av hans kollegaer. Den første timen satt jeg i kantina sammen med en av etterforskerne, hvor jeg måtte skrive under på en taushetserklæring og forklare litt om mitt prosjekt. Jeg fikk også hilse på stasjonssjefen.

Dette besøket ble veldig hektisk da de hadde satt opp hele fem intervjuer samme dag, og jeg sto fritt til å intervjuer flere dersom jeg ønsket det (noe jeg ikke gjorde da jeg var utslitt etter fem intervjuer). Besøket skilte seg fra de andre besøkene ved at de hadde satt opp en timeplan/dagsplan for meg, som var mye mer organisert enn ved de foregående besøkene. Jeg var til stede nesten hele arbeidsdagen til etterforskerne.

Alle intervjuene ved stasjonen varte i underkant av én time. Hver av etterforskerne hadde satt av én time til meg, slik at jeg skulle rekke å gjennomføre alle intervjuene, i tillegg til å få en pause. Under det siste intervjuet var jeg glad det var det siste intervjuet siden konsentrasjonen begynte å ta slutt og hodet var fullt av inntrykk og informasjon. Da jeg kom hjem og fikk transkribert alle intervjuene følte jeg at jeg hadde nok datamateriale. Det ble derfor aldri avtalt noe nærmere møte med politistasjon 4 hvor jeg også var velkommen.

2.3 Bearbeidelsen og analysen av intervjuene

2.3.1 Transkriberingen av intervjuene

Transkribering betyr å gjøre om fra tale til skrift, det vil si å gjøre om fra en *mundlig* til en *skriftlig* form (Kvale og Brinkmann, 2009: 118). Måten jeg gjennomførte transkripsjonen på

---

⁹ Vakten starter alltid med parole, hvor politibetjentene får beskjed om hva som har skjedd tidligere ut fra vaktjournalen og hva de skal være på utkikk etter denne vakten (Tvedt, 2009: 25).

var i første omgang å skrive ned ord for ord av hva som ble sagt i intervjuet ned på papiret. Slik at jeg senere kunne samle svarene fra alle informantene i kategorier for å sammenligne svarene. Jeg transkriberte etter hvert som jeg hadde gjennomført intervjuene. Dette var en fordel fordi jeg fikk hørt igjennom intervjuene underveis, slik at jeg kunne forberede meg til de neste intervjuene, samt at uklare spørsmål ble endret og nye spørsmål ble tilføyet dersom det var behov for det.

Det finnes imidlertid flere utfordringer med bruk av lydopptak og transkriberinger av intervju. En av utfordringene er at lydopptak medfører at mange detaljer går tapt, som blant annet kroppsspråk, kroppsholdning og gester. I tillegg forårsaker transkripsjonen av et lydopptak enda en abstraksjon ved at *samtalen* blir til *skriftspråk*, hvor stemmeleie og intervjustemning også blir borte (Kvale og Brinkmann, 2009: 187). En transkripsjon innebærer også en meningsfortetting ved at teksten komprimeres, overflødige ord og pauser blir fjernet. I framstillingene av sitatene har jeg valgt å fjerne overflødige ord og pauser for å gi leseren en bedre flyt ved gjennomlesning. I teksten er intervjusitatene skrevet med liten skrift i kursiv for at det skal være lettere å skille mellom informantutsagn og hva jeg skriver.

2.3.2 Analyse og tolkningsarbeidet

Jeg har valgt en temabasert tilnærming, som vil si at forskeren studerer informasjon fra alle intervjupersonene om hvert enkelt tema (Thagaard, 2009). Temabasert tilnærming innebærer at teksten inndeles i kategorier, hvor kategoriene representerer sentrale temaer i undersøkelsen. Denne tilnærmingen egnet seg for å få frem sentrale sider av hvordan overvåkingsteknologien brukes av politiet i etterforskning.

En innvending mot denne tilnæringsmåten er at den ikke ivaretar et helhetlig perspektiv, uttalelsene blir løsrevet fra sin opprinnelige sammenheng. For å ivareta et mest mulig helhetlig perspektiv er det derfor avgjørende at forskeren er påpasselig med å ikke bruke sitater og uttalelser i andre kontekster enn de opprinnelig fremkom i (Thagaard, 2009; 171).

Fordi det finnes lite informasjon på feltet fra før, ble det naturlig å velge en induktiv tilnærming hvor jeg har tatt utgangspunkt i informantenes beskrivelser (Thagaard, 2009). På grunn av lite informasjon er det også begrenset hvor mye annen litteratur som er brukt i analysekapitlene. Jeg har derfor lagt stor vekt på informantuttalelser og i tillegg supplert med noen avisartikler og et par studier som har blitt gjort i forhold til kamerakvalitet og kameraplassering. Grunnen til at jeg har valgt å se på ulike artikler og avisoppslag som

omhandler videoovervåking og overvåkingsbilder, i tillegg til at det var vanskelig å finne relevant teori og informasjon, var for å få frem ulike sider ved bruk av overvåkingsbilder. Dokumentene har blitt brukt for å tydeliggjøre forskjellen mellom den positive framstillingen av overvåkingsbilder som gjerne kommer fram i media, og realitetene som politiets etterforskere møter når de skal anvende teknologien i praksis.

Et metodisk problem ved intervju er at intervjueren har monopol på å fortolke hva som har blitt sagt, som kan føre til at informantene ikke gjenkjenner tolkingen (men også at den som blir intervjuet holder tilbake informasjon) (Kvale og Brinkmann, 2009). At forskeren fortolker allerede foreliggende fortolkninger kalles en *dobbelt hermeneutikk* (Thagaard, 2009: 41). En dobbelt hermeneutikk innebærer at informanten tolker og beskriver sine erfaringer, hvor forsker igjen fortolker informantens tolking. I avhandlingen har jeg forsøkt å løfte fram viktige poeng, funn og implikasjoner som kanskje ikke umiddelbart er synlig, og som kanskje etterforskerne også tar for gitt da de bruker overvåkingsbilder i det daglige som gjør at informantene kanskje ikke er enige eller gjenkjenner seg i tolkingen. Larsson (2002) skriver at en indikator på å ha oppnådd en holdbar tolkning er at informantene kjenner seg igjen i stoffet som legges fram, men fordi dataene blir tolket ut fra et faglig ståsted kan tolkingen gi en annen forståelse enn informantens (Thagaard, 2009: 191).

2.3.3 Anonymisering og de etiske aspektene

De som deltar i prosjektet har krav på at all informasjon blir anonymisert og holdt konfidensielt. Informantenes utsagn skal ikke kunne gjenkjennes (Alver og Øyen, 1997: 119). Jeg har anonymisert mine informanter ved at jeg ikke oppgir deres navn, og heller ikke hvilken politistasjon de er tilknyttet. Jeg velger å kalle politistasjonene 1, 2, 3 og 4 for videre anonymisering. Informantutsagnene er også anonymisert, slik at ingen gjenkjenner hvilken informant som har sagt hva, og heller ikke hvilken politistasjon informasjonen kommer fra. I analysen skilles det heller ikke mellom informantene og alle intervjuene har blitt transkribert i bokmål. Dette har blitt gjort for at en ikke skal kunne spore uttalelsen tilbake til en konkret informant.

I ethvert forskningsarbeid må en forholde seg til forskningsetiske retningslinjer (Thagaard 2009). Ved å skulle intervju etterforskere kunne det ha oppstått både metodiske og etiske problemstillinger fordi etterforskere har tilgang til mye taushetsbelagt informasjon. Men fordi temaet og min problemstilling ikke innebar interesse for personopplysninger er de etiske

aspektene ved avhandlingen relativt små. Dette gjorde nok også at emnet var lettere å snakke om, både for meg og for mine informanter. Men et av de etiske problemene med avhandlingen er derimot at enkelte av deltakerne kan ha følt seg tvunget til å delta fordi stasjonssjefen og etterforskningslederen hadde gitt tillatelse til mitt forskningsprosjekt. Dette fikk jeg som tidligere nevnt også bekreftet. Den ene av informantene var veldig nervøs for å møte meg, og jeg innser at intervjuet kanskje burde vært avbrutt, eller i hvert fall spurt informanten om han ønsket at jeg skulle skru av båndopptakeren under dette intervjuet. Men som førstegangsintervjuer innså jeg dette dessverre for sent.

2.3.4 Er datamaterialet gyldig for beskrivelsen av alle politidistrikt i Norge?

Da intervjuundersøkelsen er av etterforskere som jobber i Oslo, hvor det er større kameratetthet enn ellers i Norge, er nok ikke datamaterialet og funnene like treffende for alle politidistrikt i Norge. Én av informantene fremhevet at det sannsynligvis blir benyttet overvåkingsbilder i flere typer saker i Oslo enn ellers i Norge. På grunn av større kameratetthet i hovedstaden, er tilgangen til overvåkingsbilder lettere tilgjengelig og sannsynligvis mer tatt i bruk. Dette gjelder da i hovedsak hendelser som skjer i det offentlige rom (f.eks. voldsepisoder). Ved ran og tyverier fra butikker, banker og bensinstasjoner er det antakeligvis mulig å innhente bilder på lik linje i store deler av Norge.

Det er også store forskjeller i kameratettheten innad i Oslo (Winge, 2001). I bykjernen hvor det er mye handelsvirksomhet, reise- og transportsentraler og en rekke offentlige steder er kameratettheten forholdsvis høy. I tillegg har politiet sitt eget overvåkingssystem i Oslo sentrum (Winge, 2001; Lomell, 2007). I drabantbyene er det derimot først og fremst videoovervåking ved t-bane, bydelssentrene, banker og ved bedriftsvirksomheter. Her er kameratettheten mindre. Hvilken politistasjon de ulike informantene var tilknyttet har derfor betydning for datamaterialet jeg fikk. De som jobbet i sentrum hadde tilgang til flere overvåkingskameraer og benyttet seg i større grad av FOV enn de som jobbet ved de andre stasjonene.

Senere i analysen skal vi se at overvåkingsbilder ikke alltid er nok til at en sak blir etterforsket. Det er først og fremst ved mer alvorlige lovbrudd at overvåkingsbilder blir innhentet, gjerne ved ran og grove tyverier, og ved denne type lovbrudd finnes det antakeligvis videoovervåking de fleste steder i Norge. Dette gjør at resultatene fra datamaterialet sannsynligvis passer til beskrivelsen av hvordan overvåkingsbilder brukes av

politiet i store deler av Norge, til tross for at kameratettheten er større i Oslo, og da særlig sentrumsområdene. Forskjellene mellom politidistriktene når det kommer til bruk av overvåkingsbilder er kanskje ved voldsepisoder eller når politiet bruker overvåkingssystemene for å kartlegge hendelsesforløp og tidsforløp. Da har politiet i Oslo flere overvåkingskameraer de kan bruke til forskjell fra i mindre byer (eller politidistrikt).

Kapittel 3: Teori om politiarbeid og etterforskning

Dette kapitlet gir et innblikk i politiets arbeidsmetoder og etterforskningsarbeid for å gi leseren en bedre forståelse av analysekapitlene. Det vektlegger hvordan politiets etterforskning foregår i praksis ved å beskrive generell etterforskning med fokus på etterforskningsfaser, etterforskningsteorier og metoder.

Kapitlet består av to hoveddeler. Første del gir en kort innføring i politiets og etterforskningens opprinnelse, samt hvordan politiet er organisert i Oslo i dag. Hovedvekten ligger på Oslo politidistrikt da intervjuundersøkelsen min er basert på informasjon herfra. Grunnen til at politiets historie samt risikoteorier blir presentert er for å vise *hvordan* og *hvorfor* politiets organisering i dag har forandret seg. Forandringene har ført til at politiet i større grad enn tidligere arbeider forebyggende (proaktivt), og den private kontroll- og sikkerhetsindustrien har tatt over mange av de oppgavene politiet stod for tidligere. Å forklare disse endringene er sentralt for forståelse av avhandlingen, da de fleste overvåkingssystemer i dag er eid av private aktører. Det kreves derfor et tett samarbeid mellom politiet og den private sikkerhetsindustrien når det kommer til bruk av overvåkingsteknologien i etterforskning. I del to av kapitlet vil den generelle etterforskningen bli beskrevet, og herved fungere som et teoretisk rammeverk for analysekapitlene.

3.1 Den første moderne politistyrke og den første etterforskningsenheten

Ordet politi har sin opprinnelse i den greske språkarven og kan litt forenklet oversettes med «bysikkerhet» (Jørgensen, 2004: 14). Politiets historie går ikke så mange hundre år tilbake i tid, men å ivareta bysikkerheten med fokus på lov og orden finner en helt tilbake i oldtiden. Den gang var det et bredt mangfold som utgjorde den polisiære virksomheten. Det var først i 1829 at den første moderne politietaten, *New Police* (London Metropolitan Police), ble grunnlagt av Sir Robert Peel i London etter ønske om en statlig styring av den polisiære virksomheten (Maguire, 2008: 432-435).¹⁰ *New Police* regnes ikke bare som den første

---

¹⁰ Politiets arbeidsoppgaver kan oversettes med det engelske ordet «policing», som på norsk kan oversettes med begrepet «polisiær virksomhet», som har til hovedformål å opprettholde orden og sikkerhet i samfunnet (Gundhus og Larsson, 2007: 1-3).

moderne betalte politistyrke, den har også blitt et mønster for politiets oppbygning også i en rekke andre land.

New Police arbeidet først og fremst med ordensforstyrrelser og gatepatruljering.

Etterforskning slik vi kjenner den i dag, med metoder og teknikker for å samle bevis og opplysninger, kom derimot ikke i gang før på midten av 1800-tallet. Før den tid var det gjerne slik at de som hadde blitt utsatt for tyveri selv måtte ta ansvaret for å ansette noen til å «fange tyven». I mange tilfeller var de som ble ansatt selv tyver, og etterforskningsteknikkene og metodene de brukte var også lite effektive (Becker, 2005: 21-25). Det tok mange år før en egen etterforskningsenhet ble opprettet. Det var først når (gate)kriminaliteten begynte å øke i London, som følge av blant annet økt arbeidsledighet, noe som gjorde at det spredte seg uro og frykt innad i befolkningen, at behovet for en egen etterforskningsenhet meldte seg. Det resulterte i at den første etterforskningsenheten, *Criminal Investigation Department (CID)*, ble opprettet i London i 1877 med 250 offiserer (Becker, 2005; Bjercknes og Johansen, 2009; Maguire, 2008: 432; Amundsen, 2010).

3.1.1 Politiets opprinnelse i Christiania og dagens organisering av Oslo politidistrikt

I likhet med Storbritannia tok det mange år før det ble opprettet politietater og politikorps i Norge. Fra Christiania ble grunnlagt i 1624 og hundre år fram i tid var politioppagavene magistratens ansvar, og det var et vekterkorps som skulle sørge for ro og orden om natten (Jørgensen, 2004). Det første politimesterembetet i Christiania ble opprettet ved Kgl. Reskript av 11. september 1744 og Mathias Hansen Stub ble byens første politimester. Politistyrken besto kun av én politimester og åtte vektere. Politimesterens oppgave var i første rekke å passe på den offentlige ro, orden og velanstendighet (Jørgensen, 2004: 21). Politiets oppgaver i Christiania hadde både likhetstrekk og ulikheter med dagens politioppgaver.

Ordensoppagavene var like sentrale den gang som de er i dag, men politiet skulle i større grad forsikre seg om at borgerne oppførte seg anstendig og føre tilsyn med torg og gater for å beskytte borgerskapets eiendom. Politiet hadde heller ikke den gang ansvaret for kriminalsakene da de falt utenfor politilovene (Larsson og Gundhus, 2007: 15). Det var først i 1867 at Christiania fikk sin første kriminalavdeling, *Opdagelsesavdelingen*, som skulle ta seg av etterforskningen av kriminalsakene. Avdelingen besto av ni etterforskere. Etter hvert skiftet *Opdagelsesavdelingen* navn til *Kriminalavdelingen*, og i 1929 ble den inndelt i to avdelinger; avdeling 1 skulle ta seg av etterforskning av naskeri, tyveri, heleri og ran, mens avdeling 2 tok seg av alt annet (Jørgensen, 2004: 58-59).

Politiets utvidelse og utvikling er nært knyttet til byens framvekst, og i dag er Oslo det største politidistriktet med cirka 2300 ansatte (Larsson og Gundhus, 2007: 15; Høigård og Finstad, 2006). I år 2002 ble *Politireformen 2000 - et tryggere samfunn* iverksatt. Målsettingen var å satse mer effektivt på proaktivt arbeid; forebygging og bekjempelse av kriminalitet, samt å håndtere større saker. Med denne nye reformen kom også organisatoriske endringer. Politidistriktene i Norge ble redusert fra 54 distrikt til 27 (i tillegg er Svalbard et eget distrikt som ledes av sysselmanen) (Finstad og Høigård, 2006: 52).

I Oslo er det i dag fem politistasjoner: Sentrum, Grønland, Majorstua, Manglerud og Stovner. Oslo politidistrikt er organisert i tre store fagavdelinger: Ordensavdeling, Kriminalavdeling og Forvaltningsavdeling (Finstad, 2003: 27). Ordensavdelingen har ansvaret for politiets uniformerte tjeneste og består av cirka 1200 ansatte. Kriminalavdelingen har cirka 450 ansatte og har ansvaret for etterforskning og påtale i tyngre kriminalsaker. Forvaltningsavdelingen har cirka 80 ansatte og har blant annet ansvaret for utlendingssaker, som for eksempel pass og våpentillatelse (Finstad, 2003: 27-28). Hver politistasjon er inndelt i tre avsnitt; ordensavsnittet skal utføre pålagte oppgaver innen ordens- og trafikkjeneste etter gitte prioriteringsdirektiver. Et forebyggende avsnitt skal forebygge kriminalitet ved å ha et godt forhold til barn og unge, og styrke og utvide samarbeidet med offentlige etater og organisasjoner (Finstad, 2003: 28-29). Etterforskningsavsnittet skal avdekke straffbare handlinger og utføre etterforskning av de straffbare saker som er *under stasjonens ansvarsområde*. Etterforskningsavsnittet arbeider både med publikumsanmeldelser (reaktivt) og med å avdekke prioriterte kriminalitetsområder (proaktivt) (Finstad, 2003: 28-29).

3.1.2 «Risikosamfunnets» betydning for politiets organisering i dag

Risikosamfunnet har hatt stor påvirkning på dagens kriminalitetskontroll. Det arbeides i større grad enn tidligere med forebyggende strategier som følge av at samfunnet har blitt mer risikoorientert. Politiet skal ikke bare oppklare kriminalitet som er begått, men også avdekke farlige situasjoner før de oppstår (Amundsen, 2010: 31). Betegnelsen «risikosamfunnet» har sitt opphav fra Ulrich Beck, som bruker betegnelsen på det senmoderne samfunn (Hauge, 2004: 148). I Becks beskrivelse av risikosamfunnet viser han at *farer* i det senmoderne samfunn er mye mer gjennomgripende enn hva de var tidligere:

”Det sentrale i risikobevisstheten ligger ikke i det nåtidige, men i fremtiden. I risikosamfunnet mister fortiden evnen til å bestemme nåtiden. I stedet tar fremtiden dets plass, noe ikke-eksisterende, oppdiktet,

fiktivt, som «årsak» til nåtidige erfaringer og handlinger. Vi blir aktive i dag for å forhindre, lindre eller ta forholdsregler mot morgendagens og dagen etter morgendagens kriser og problemer - eller ikke å gjøre det” (Hauge, 2004: 148).

Beskrivelsen viser hvordan man i risikosamfunnet forholder seg til *fremtidige* farer.

Risikobegrepet defineres gjennom forholdet det har til fremtiden. Fordi fremtiden er noe vi ikke kjenner representerer den derfor usikkerhet. Ved å fokusere på ulike former for risikoer, forsøkes det å forutsi fremtidige farer og usikkerhetsmomenter, slik at risikoene kan minimeres (Dahl, 2009a: 25; Aakvaag, 2008).

Det nye trusselbildet vi møter i risikosamfunnet har endret kriminalitetskontrollen og kontrollpraksisen. Dette gjør at politiet ikke bare jobber slik det tradisjonelle politiarbeidet er innrettet, men også for å bekjempe fremtidig kriminalitet gjennom satsning på proaktive arbeidsmetoder (Ericson og Haggerty, 1997). Som følge av økt fokus på forebyggende strategier har politiet fått flere arbeidsoppgaver. Dette har ført til at det tradisjonelle politiarbeidet, som for eksempel gatepatroljering, nå også blir utført av private vaktsselskaper. Et sentralt begrep som får fram et viktig poeng med dagens kontrollpolitikk er *policingbegrepet*, som på norsk kan oversettes med polisiær virksomhet. Begrepet får fram at det i dag er et bredt mangfold som utgjør den polisiære virksomheten (Gundhus og Larsson, 2007: 19). Den polisiære virksomheten som tidligere var forbeholdt politiet har gradvis forflyttet seg over i den private sikkerhetsindustrien som følge av at samfunnet har blitt mer risikoorientert. David Garland (2002) forklarer disse endringene ved å beskrive et paradigmeskifte innenfor kriminalpolitikken, noe som skjedde både i Storbritannia og USA på 1970-tallet som følge av økende kriminalitet. Paradigmeskiftet endret synet på både kriminalitet, kriminelle og kriminalitetskontroll. Stikkord som kan brukes om ”det gamle paradigmet” er; det var et optimistisk syn på at kriminalitet lot seg bekjempe, straffen skulle tilpasses til den enkelte lovbrøyer, kriminalpolitikken var overlatt til de med ekspertkunnskap, lovbrøyeren ble sett på som en avviker på grunn av mistilpasning og av den grunn som en som kunne reintegreres. Det var *staten* som skulle ta seg av disse oppgavene. I ”det nye paradigmet” blir lovbrøyeren sett på som ond og farlig, og må ekskluderes og holdes atskilt fra de lovlidige. Kriminalpolitikken er i større grad gjenstand for politiske utspill og ikke ekspertenes kunnskap. Det er *markedet* som skal løse det meste, med minst mulig innblanding fra staten (neoliberalisme).

Endringene av kriminalpolitikken har ført til at vi dag bekjemper kriminalitet på nye måter. En av de nye tilpasningsstrategiene¹¹ er situasjonell kriminalitetsforebygging, som er tiltak som søker å redusere mulighetene for å begå kriminalitet ved å øke risikoen og hindringene, og redusere belønningene ved å begå kriminalitet (Lomell, 2007: 23; Clarke, 1995).

Eksempler på dette er *overvåkingsteknologier*, arkitektoniske løsninger, private vaktelskaper og ulike alarmsystemer (Garland og Sparks, 2000: 14-20). En annen tilpasningsstrategi som også kan ses i sammenheng med den første tilpasningsstrategien, er at store deler av kriminalitetskontrollen har blitt kommersialisert. Dette har medført at trygghet har blitt til en vare som selges av private aktører. Overvåkingssystemer selges av private vaktelskaper til bedrifter og butikker, og når politiet skal bruke overvåkingsbilder i etterforskning må de derfor samarbeide med vekterfirmaer, bedrifter og butikker for å få tilgang til overvåkingssystemene og bildene. Forholdet mellom private vekterfirmaer og politiet diskuteres nærmere i analysen.

3.2 En generell innføring i etterforskning

I denne delen av avhandlingen vil det fokuseres på hvordan spenningsserier og media framstiller politiarbeid og etterforskningsarbeid. Dette er viktig for å få fram idealene vi gjerne presenteres for gjennom media og TV-serier når det kommer til etterforskning og bruk av overvåkingsbilder i etterforskning. Denne framstillingen er med på å styre allmennhetens syn og oppfatning av politiet, politiarbeid og etterforskningsarbeid, men også hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning. Framstillingen er ikke alltid forenelig med hvordan etterforskningsarbeid og bruk av overvåkingsbilder i realiteten foregår. Hva politiets etterforskere må forholde seg til i henhold til etterforskning presenteres derfor mot slutten av kapitlet. Det blir lagt vekt på ulike etterforskningsmetoder, lovverk og etterforskningsteorier. Informasjonen og teoriene brukes senere i analysekapitlene.

3.2.1 Medias og kriminalserienes reaktive framstilling av politiarbeid

Det skal ikke letes lenge for å finne saker i media hvor overvåkingsbilder blir framstilt som svært avgjørende for oppklaringen av en kriminalsak:

---

¹¹ Den andre tilpasningsstrategien Garland nevner var å gi opp massen av mindre alvorlige lovbrudd og konsentrere seg om de alvorligste forbrytelsene. Den siste strategien var å ansvarliggjøre borgerne – ved å få borgerne til å oppføre seg slik at sannsynligheten for å bli utsatt for lovbrudd blir mindre (Garland, 2002).

"Det gikk kort tid fra de to kjenningene av politiet brøt seg inn på Stangnes videregående skole fredag morgen og til de var pågrepet. Den raske oppklaringen kunne skje takket være skolens overvåkingskamera. Cirka klokken halv seks i morges fant to personer, som ifølge politiet ferdes en del i området ved skolen, ut at et vindu ikke var helt lukket. Dermed tok de seg inn i skolen. Overvåkingskameraer førte til at det var lett å identifisere dem, sier politioverbetjent Geir Hagen ved Harstad politistasjon. [...]. Dette innbruddet ble raskt oppklart ved hjelp av overvåkingsbilder" (Harstad Tidende, 07.05.2010).

Denne nyhetssaken viser hvor avgjørende overvåkingsbilder kan være for å finne gjerningspersonen, og er et eksempel på hvordan videoovervåking og overvåkingsbilder i teorien kan fungere. Men sett i sammenheng med antall saker politiets etterforskere jobber med, hører denne saken til sjeldenhetene, og er mer forenelig med hvordan overvåkingsbilder brukes som en metode for å oppklare kriminalitet i spenningsserier.

Velkjente fiktive detektiver som Sherlock Holmes og Hercule Poirot har også vært med på å forme det stereotypiske synet mange har av etterforskningsarbeid. Holmes og Poirot er begge detektiver som anvender mer tradisjonelle etterforskningsmetoder og er på mange måter motstykke til dagens spenningsserier som *Crime Scene Investigation* (CSI). Her fokuseres det mer på kriminalteknikk for å oppdage kriminalitet, men også for å samle inn bevismateriale. Felles for både tradisjonelle og mer moderne spenningsserier er at de alle har vært med på å forme det stereotypiske synet mange har av etterforskning hvor det er en utbredt tro om at politiet kun arbeider reaktivt. Det finnes flere likhetstrekk med virkelighetens etterforskning og den som finnes i fiktive spenningsserier, men kriminalsakene er vanligvis mer komplekse og er vanskeligere å oppklare enn hva seriene og media gir uttrykk for. Bak virkelighetens etterforskning skjuler det seg et mer nyansert bilde, og det finnes en rekke formelle bestemmelser som legger føring for hvordan etterforskningen skal utføres. Virkelighetens etterforskning er langt fra både Sherlock Holmes, Hercule Poirot og CSI. Mye av dagens etterforskningsarbeid handler vel så mye om kontorarbeid, som det «å fange kjeltringer» (Finstad, 2003).

Paul Larsson og Helene Oppen Gundhus (2007) påpeker også at det florerer mange antakelser og myter om hva politiet gjør. Disse forestillingene stemmer i liten grad med virkeligheten og skaper vrangforestillinger om politiets arbeidsoppgaver (Gundhus og Larsson, 2007). Den store vektleggingen av reaktive former for kontroll i både media og spenningsserier er med på å ekskludere politiets forebyggende strategier. En framstilling av et politi som utelukkende arbeider reaktivt er med på å opprettholde myten om hva *egentlig politiarbeid* består av

(Finstad, 2003). Det egentlige politiarbeidet beskriver kriminalitetsbekjempelse knyttet til action og dramatik ved for eksempel å skulle fange en kjeltring eller ved en biljakt, framfor de forebyggende aspektene gjennom kunnskapsbasert politiarbeid (Gundhus og Larsson, 2007; Finstad, 2003). At publikum oppfatter politiets virksomhet på lignende måter som den framstilles gjennom media og spenningsserier er problematisk ettersom publikums forventinger til politiet ofte styres ut fra disse forestillingene. Dette er med på å skape uoverensstemmelser mellom politi og publikum som vi skal se nærmere på i kapittel 5.

3.2.2 Virkelighetens etterforskning; innsamling av informasjon og bevis i en kriminalsak

Etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men en formålsstyrt virksomhet (Aksnes, 2003). For å få frem hvordan politiets etterforskning fortoner seg i virkeligheten vil det nå legges vekt på både formelle bestemmelser som regulerer politiets etterforskning og ulike etterforskningsstrategier, i tillegg til generelle etterforskningsmetoder.

Politietterforskeres arbeid består først og fremst i å forberede sakenes dokumenter og bevis slik at de på en hensiktsmessig måte kan tjene som grunnlag for den rettslige vurderingen av saken som etterforskes (Gottschalk, 2007: 169).¹² Etterforskningsprosessen deles tradisjonelt inn i tre hovedfaser: *Informasjonsinnhenting, informasjonsbearbeidelse og informasjonspresentasjon* (Aksnes, 2003). I innhentingsfasen må det vurderes hvilke etterforskningsmetoder som skal brukes for å innhente relevante opplysninger og bevis i saken som etterforskes. Enkelte etterforskningsmetoder er mer generelle og er aktuelle i de fleste saker, som for eksempel avhør, mens andre etterforskningsmetoder er mer avhengig av sakstypen og dekker et mer snevert område, som for eksempel bruk av overvåkingsbilder (Aksnes, 2003: 130). I bearbeidelsesfasen blir alt av innsamlet materiale bearbeidet og tolket av taktiske etterforskere. I presentasjonsfasen blir opplysningene og bevismaterialet som er innhentet dokumentført. Alt av opplysninger skal dokumenteres (Aksnes, 2003: 15-16).

En straffesaksbehandling *starter* når noen henvender seg til politiet og melder om en mulig straffbar handling eller når politiet selv oppdager en mulig straffbar handling (Aksnes,

---

¹² Straffeprosessloven § 226 beskriver formålet med etterforskning; *formålet* med etterforskning er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale, å tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av reaksjon, å avverge eller stanse straffbare handlinger, å fullbyrde straff og andre reaksjoner.

2003).¹³ Det første som må gjøres er å finne ut hvilke etterforskningsmetoder som skal brukes for å *innhente* ønsket informasjon i saken som etterforskes (Aksnes, 2003: 130; Gottschalk, 2007: 171; Amundsen, 2010). Etter at alt av opplysninger og bevis er innhentet, må det *bearbeides*, tolkes og settes i sammenheng. Bearbeidelsen og tolkningsprosessen skal gi svar på hvilke kriminelle handlinger som er begått, og av hvem, men også hvorfor og hvordan handlingene er begått ved å se på tekniske bevis som fingeravtrykk, fotavtrykk, DNA og overvåkingsbilder, og ved å avhøre mistenkte, fornærmede og vitner (Maguire, 2008: 438; Amundsen, 2010: 26). Gjennom å bearbeide innhentede opplysninger søker politiet også å få svar på hendelsesforløp, kunnskap om den mistenkte i form av bekjenskaper, mistenktes bakgrunn og hvilke motiver den mistenkte kan ha hatt for å begå det aktuelle lovbruddet (Maguire, 2008).¹⁴

Bevisene som innhentes skal senere legges fram i retten for å fastslå hvorvidt en kriminell handling har funnet sted, og hvorvidt den mistenkte begikk den kriminelle handlingen (Amundsen, 2010: 26). Bevisene kan klassifiseres på to måter. Det første er direkte bevis, som tilståelser og vitneobservasjoner. Det andre er indirekte bevis (indisiebevis), som kan gi en indikasjon på om tiltalte er skyldig (Aksnes, 2003: 207). Overvåkingsbilder kan både være direkte og indirekte bevis, avhengig av blant annet kvalitet på bildet og hva bildet viser. Fordelen ved bruk av overvåkingsbilder eller andre elektroniske bevis, er at det er mulig å bevise kriminalitet i *ettetid*, men også å knytte person til handling, tid og sted på en *objektiv* måte (Aksnes, 2003: 115).

3.2.3 Forholdet mellom teknisk og taktisk etterforskning

En etterforskning deles tradisjonelt inn i teknisk og taktisk etterforskning. *Kriminalteknisk* etterforskning går ut på å søke etter, sikre og undersøke spor nærmere. *Kriminaltaktisk* etterforskning går ut på å gjennomføre etterforskning gjennom de tre hovedfasene (Aksnes, 2003: 60). I større etterforskninger er det som regel *tekniske* etterforskere som innhenter og undersøker kriminaltekniske spor som fingeravtrykk og DNA. De *taktiske* etterforskerne setter disse opplysningene i sammenheng med øvrige opplysninger i saken. Taktiske

---

¹³ Straffeprosessloven § 224 regulerer når en etterforskning skal iverksettes; en etterforskning skal foretas *når* det som følge av *anmeldelse* eller andre forhold er *rimelig grunn* til å undersøke om det foreligger straffbare forhold (Aksnes, 2003: 19).

¹⁴ Politiets etterforskning blir definert som; en målrettet innsamling av informasjon for å bekrefte eller avkrefte om en handling eller unnlatelse av en handling er straffbar. Herunder forberede sakens dokumenter og bevis slik at de på en hensiktsmessig måte kan tjene som grunnlag for den rettslige vurderingen av saken (Hatlem, 1999: 9).

etterforskere samarbeider også med påtalemyndighet, og igangsetter nye etterforskningskritt (Aksnes, 2003). Et etterforskningskritt vil si en konkret bruk av en etterforskningsmetode, som for eksempel bruk av overvåkingsbilder. Hvert skritt bør lede til et skriftlig saksdokument, som blir registrert og lagret i elektronisk form (Aksnes, 2003). Grunnen til at det skilles mellom teknisk og taktisk etterforskning er fordi det ved noen etterforskningsmetoder kreves mer spesiell kunnskap av naturvitenskapelig art, eller spesielt utstyr eller teknikker, kriminalteknisk etterforskning.

Informasjonen som blir innhentet ved bruk av tekniske etterforskningsmetoder brukes når etterforskningskritt av taktisk art skal gjennomføres, og omvendt. Det kreves derfor et tett samarbeid mellom tekniske og taktiske etterforskere (Aksnes, 2003: 227). Eksempelvis bør kriminalteknikerne lese gjennom vitneforklaringene før de gjennomfører åstedsgranskning slik at de i større grad vet hva de skal se etter. Motsatt må kriminaltaktiske etterforskere presentere og bruke de tekniske bevisene på en taktisk måte, for at bevisene skal få størst betydning for etterforskningen, som for eksempel i avhørssituasjoner hvor overvåkingsbilder gjerne brukes som et konfrontasjonsmiddel. For at overvåkingsbildene skal kunne påvirke utfallet av etterforskningen må bevisene presenteres på en taktisk måte slik at etterforskere ikke gir den mistenkte muligheten til å bortforklare bildene. Forholdet mellom teknisk og taktisk etterforskning skal vi se nærmere på i kapittel 5.

3.2.4 Reaktive og proaktive arbeidsmetoder og etterforskning

Begrepene reaktive og proaktive strategier kan anvendes for å beskrive politiets arbeidsmetoder, men også for å beskrive etterforskningens forskjellige formål og bruk av ulike etterforskningsmetoder. Som vi har sett tidligere i kapitlet har politiet to hovedstrategier for å bekjempe kriminalitet. Den første strategien er proaktiv og går ut på at politiet skal forebygge-, forhindre- og minimerer *risikoen for kriminalitet*, altså forebyggende arbeid. Den andre strategien er reaktiv hvor politiet skal straffeforfølge lovbrudd som er begått, altså etterfølgende arbeid. Reaktivt politiarbeid er det hverdagslige arbeidet politiet utfører, med særskilt vekt på publikumshenvendelser (Amundsen, 2010: 25). Proaktivt politiarbeid krever til forskjell mer planlegging og som politiet selv tar initiativ til. Kunnskapsbasert politiarbeid innebærer at politiet skal gå vitenskapelig til verks og anvende mer teoretisk kunnskap i arbeidet.

Ved *reaktiv etterforskning* siktes det til en bestemt kriminalsak hvor politiet forsøker å identifisere en konkret gjerningsperson. Åstedsundersøkelser, bruk av overvåkingsbilder for å

identifisere mistenkt/fornærmede, avhør og kriminalteknikk er eksempler på reaktive etterforskningsmetoder (Maguire, 2008: 369; Amundsen, 2010: 25-26).

Ved *proaktiv etterforskning* søker politiet å oppdage og forhindre fremtidig kriminalitet fra kjente kriminelle. Overvåkingsteknologien kan også brukes proaktivt i etterforskning ved å benytte skjult videoovervåking mot konkrete personer eller kjente kriminelle som utgjør en risiko (Maguire, 2008: 369). Videre i avhandlingen er det først og fremst reaktiv etterforskning det vil fokuseres på.

3.2.5 Etterforskningsteoriene; case construction, hypothesis-testing og story construction

I teoriene *case construction*, *hypothesis-testing* og *story construction* argumenteres det for at en etterforskning starter med en forhåndsplassering av skyld, der etterforskerne samler inn opplysninger og bevis for å avkrefte eller bekrefte teoriene og hypotesene (Ask, 2006: 3-4). Målsetningen er å skape et samstemt og forenklet bilde av det *faktiske hendelsesforløpet* som er tilfredsstillende nok til å opprettholde mistanken mot den mistenkte (Amundsen, 2010: 24; Ask, 2006). Etterforskningen skal ikke først og fremst ”oppdage sannheten”, men forsøke å *rekonstruere* hva som skjedde, slik at forklaringene og bevisene kan anvendes i en rettssak for å sikte tiltalte:

”Etterforskere forsøker å omforme sosiale, subjektive realiteter til en lovmessig realitet som kan håndteres i rettsapparatet, en prosess som også har blitt beskrevet som ”fremstilling av kriminalitet” (making crime) eller ”skildring av et hendelsesforløp” (event narratives)” (Amundsen, 2010: 24; Maguire, 2008).

Ved å omforme sosiale, subjektive realiteter til en lovmessig realitet blir det lettere å sette ring rundt et bestemt straffebud for å få gjerningspersonen dømt. Etterforskernes rolle som *case constructors* kommer til syne da man må velge hvilke bevis som skal benyttes, og hvilke bevis som skal velges bort for å støtte teorien om hvem den skyldige er.

Hypothesis-testing går ut på at politiet finner ut hvem gjerningspersonen er ved å se på hvordan ugjerningen er utført, med blick på moduser, og hvilke motiver som ligger bak handlingen (Ask, 2006: 3-4). Hypotesen blir testet ut ved å se på bevismateriale som blir samlet inn ved bruk av ulike etterforskningsmetoder som vitneavhør, DNA og fotavtrykk. Bevisene vil da kunne avkrefte eller bekrefte hypotesen. Argumenter mot denne etterforskningsmetoden er at en slik metode ikke vil gi ”den absolutte sannhet”, men kun en forklaring som er ”god nok” eller ”tilstrekkelig nok” til å forklare hva som *kan* ha skjedd. Eventuelle ”hull” i teorien hvor det ikke finnes bevis som kan gi etterforskerne svaret, trekker

etterforskerne sine egne slutninger om hva som har skjedd. I tillegg vil eventuelle aspekter rundt forbrytelsen som ikke passer med fortellingen bli fjernet for å gi en mer sammenhengende forklaring (Ask, 2006: 3-4).

Story construction har likheter med teoriene *case construction* og *hypothesis-testing*. Teorien går ut på at fra lovbruddet er oppdaget, og gjennom etterforskningsfasene og fram til rettsprosessen foregår det en *story-building* prosess (Ask, 2006: 3-4). Hendelsesforløpet blir konstruert tidlig i etterforskningen for å gi svar på hva som kan ha skjedd. Et annet fellestrekk med teoriene er at det i retten er avgjørende at historiene som er konstruert av etterforskerne har *nok bekreftelser* til at dommere og juryen er overbevist over teoriens sannhetsverdi og troverdighet, slik at gjerningspersonen blir dømt (Ask, 2006: 3-4). *Case construction*, *hypothesis-testing* og *story construction* handler ikke bare om å plassere skyld, eller anklage den mistenkte. For etterforskerne er det like viktig å forutse og nøytralisere alternative forklaringer eller formildende omstendigheter som forsvarer kan trekke fram i retten (Amundsen, 2010: 25; Innes, 2003: 215).

Kapittel 4: Et innblikk i videoovervåking

Kapittel 3 ga et innblikk i politiets arbeidsmetoder og etterforskningsarbeid. Dette kapitlet vil gi et innblikk i overvåkingens historie samt hvordan videoovervåking er ment å fungere og hvordan den kan brukes i etterforskning. Kapittel 3 og 4 vil derfor sammen danne grunnlaget for forståelsen av analysekapitlene 5, 6 og 7.

Første del av dette kapitlet tar for seg teori om overvåking og videoovervåking. Så beskrives ulike myter omkring videoovervåking og hvilke tiltenkte funksjoner videoovervåking har. Deretter beskrives forskjellen mellom ulike typer overvåkingssystemer, for å vise at hvilket overvåkingssystem bildene kommer fra har stor betydning for om bildene kan brukes i etterforskning, og hvor avgjørende bildene blir for utfallet av etterforskningen. I tillegg blir FOV systemet beskrevet i større detalj.

I siste del av kapitlet blir tidligere undersøkelser av videoovervåking i Oslo sentrum, og Landskrona i Sverige presentert. Årsaken til at Landskrona er inkludert her er fordi det finnes lite forskning på feltet fra før, og fordi undersøkelsene kan brukes for å få en forståelse av teknologiens omfang og hvordan politiet må forholde seg til teknologien når overvåkingsbilder skal brukes i etterforskning.

4.1 Teori om overvåking og videoovervåking

4.1.1 Foucault: Den panoptiske modell og (video)overvåkingens opphav

Begrepet *overvåking* brukes på flere måter.¹⁵ Rent språklig betyr det å følge med på noe uavhengig om det som følges med på er harmløst og ønskelig eller om det er uønskelig (Sunde, 2008). Vi forbinder allikevel ofte begrepet med kontrollformer og maktperspektiver, George Orwells¹⁶ Storebror metafor og Michel Foucaults anvendelse av Jeremy Bentham's Panoptikon.

---

¹⁵ Begrepet overvåking har sitt opphav fra det engelske ordet 'surveillance', som har rot i det franske ordet 'surveiller' (over + se), og derigjennom til latin, 'vigilare', som betyr å holde øye med (Sunde, 2008).

¹⁶ George Orwell utga i 1948 boken, "Nineteen Eighty-Four". Storebror ser deg metaforen som brukes i beskrivelsen av overvåkingssamfunnet har sitt opphav fra denne romanen. Tittelen på boken lagde Orwell ved å omrokkere på tallene fra utgivelsesåret 1948, til hva bokas tittel ble "1984" (Bye og Sjøe, 2008).

Panoptikon betyr `all-syn` og er en idealtypisk framstilling av en bygningskonstruksjon, et fengsel, som har en sirkelformet design der flere fengselsceller er plassert rundt et kontrolltårn som befinner seg i midten av konstruksjonen (Aakvaag, 2008: 314). Kontrolltårnet kan forstås som det altseende øyet hvor alt som foregår i cellene kan bli observert fra. Panoptikonet er et redskap som brukes for å kunne se alt og for å disiplinere de menneskene som befinner seg inne i fengselscellene (Dahl, 2004: 4; Aakvaag, 2008).

Fengselscellene har to vinduer; et mot kontrolltårnet, det andre er vendt slik at sollyset slippes inn og gjør den innsatte synlige for kontrolløren (Lomell, 2007: 14). Georg Apenes (2002) kaller panoptikonet det ”*det omvendte teater*”. Det er omvendt fordi de innsatte til enhver tid er synlig, mens kontrollørene er usynlig. Det omvendte teateret samsvarer med Foucaults beskrivelse av Panoptikon:

”... en maskin som skiller det å se fra det å bli sett. I den perifere bygningskjeden er man fullstendig synlig, uten noen gang selv å se. Fra kontrolltårnet ser man alt, uten noen gang selv å bli sett” (Foucault, 1994: 181).

Denne panoptiske konstruksjonen til Bentham bruker Foucault i sin beskrivelse av overgangen til det moderne samfunn og hva han kaller overvåkingssamfunnet.¹⁷

4.1.2 Videoovervåking: Det moderne panoptikon

Dahl (2004: 4) beskriver videoovervåking som det moderne panoptikon. Grunnen til at videoovervåking blir kalt det moderne panoptikon, og at samfunnet blir karakterisert som overvåkingssamfunnet, er at det i dag er potensielt mulig å se ”alt” ved bruk av ulike overvåkingsteknologier. Til forskjell fra naturlig overvåking har videokameraet den samme muligheten som i den panoptiske konstruksjonen. De som sitter bak kameraene kan se de kontrollerte uten selv å være synlige for de kontrollerte, slik Foucault beskriver den panoptiske maskin (Foucault, 1994: 181).¹⁸ De kontrollerte kan heller aldri vite om det sitter noen bak kameraene og ser hva det fanger opp, i likhet med hvordan de i fengselscellene aldri kan vite om de i kontrolltårnet skuer over dem. De kontrollerte må hele tiden oppføre seg som de blir iaktatt fordi de aldri kan vite når de *faktisk* blir det. At makten er *usynlig* skal gjøre overvåkingsteknologien svært effektiv.

---

¹⁷ Betegnelsen overvåkingssamfunnet har blitt brukt som en karakteristikk av det senmoderne samfunn (Norris og Armstrong, 1999).

¹⁸ Overvåkingskameraet kan forstås som en «kontrollmaskin» brukt av kontrollørene (Lomell, 2007: 14).

Et annet sentralt trekk ved arkitekturen bak Panoptikon er at det er konstruert slik at *de få* kan kontrollere *de mange*, noe som også gjør kontrollen og makten svært effektiv. Ved bruk av videoovervåking er kontrollen på mange måter enda mer effektiv; de få kan kontrollere *enda flere*. Videokameraet gjør det mulig å holde øye med mange samtidig og til en hver tid. Det trenger heller ikke alltid å sitte noen bak skjermen, mange av overvåkingskameraene har opptaksutstyr som gjør det mulig å lagre filmen på en harddisk, dette gjør at en kan følge med på alt som skjer også i ettertid. I den panoptiske modellen må kontrolløren derimot alltid være til stede og våke over de innsatte, da ingenting automatisk blir fanget opp og lagret, slik det er med videoovervåking. Fordi videoovervåking er basert på de samme prinsippene som i den panoptiske konstruksjonen må individene i samfunnet disiplinere seg etter reglene for å unngå at overvåkingsbildene *kan* bli brukt som bevis mot seg. Dersom hendelser oppstår kan politiet i teorien innhente billedmateriale fra store deler av det offentlige rom.

Teorien om panoptikon er også relevant fordi den kan forklare reduksjonen i antall kontrollører og økningen i antall kontrollerte. Dette skjer fordi videoovervåkingen har tatt over mange av funksjonene som patruljerende politifolk hadde tidligere. Vi finner fortsatt gatepatruljering (nærpoliti) blant politiet, men vektere og overvåkingssystemer har tatt over mange av oppgavene politiet hadde ansvaret for før. Ved å overvåke områder kan politiet også i større grad ha en mer effektiv dirigering av beredskap, da videoovervåkingen dekker flere områder (Winge, 2001).

Norris og Armstrong (2009) strekker den panoptiske teorien enda lenger enn Foucault. De skriver at det ikke lenger er en storebror som overvåker oss, slik George Orwell beskrev, men mange ”små brødre” med forskjellige agendaer (Norris og Armstrong, 1999). I samfunnet blir videoovervåking presentert på forskjellige måter for å forsvare den, alt ettersom hvilket formål den skal brukes til (Norris og Armstrong, 1999). Fordi videoovervåking er lett å installere, og er svært ressurs- og kostnadsbesparende i forhold til politi- og vekterarbeid, blir videoovervåkingen benyttet i stor grad både i det offentlige og det private rom. Til forskjell fra den panoptiske modellen til Foucault og storebrormodellen til Orwell er det i dag mange aktører som overvåker oss ved bruk av videoovervåking. Vi blir fanget opp av mange ulike overvåkingskameraer hver eneste dag. Fordi videoovervåking blir benyttet av forskjellige eiere til ulike formål, er betegnelsen mange små brødre med forskjellige agendaer svært treffende.

4.2 Myter om videoovervåking og dens tiltenkte funksjoner

4.2.1 Myter omkring videoovervåking

Det eksisterer ikke bare ulike politi- og detektivmytologier, men også mange myter om videoovervåking. William Webster (2009: 18-20) beskriver flere myter om teknologien. En av mytene er at videoovervåking er et effektivt middel i kriminalitetsbekjempelsen. John Major, Storbritannias tidligere statsminister, uttalte i 1994: “Closed-circuit cameras have proved they can work, so we need more of them where crime is high” (Norris og Armstrong, 1999: 63). Da uttalelsen kom i 1994 forelå det ikke forskningsresultater som tilsa at dette stemte, det var kun en utbredt *forestilling* om at videoovervåking var svært effektivt. Slike politiske uttalelser og politiets egne uttalelser har stor innflytelse på hvorvidt det blir satset på videoovervåking eller ikke. Når uttalelsene kommer fra innflytelsesrike personer utvikler de seg til å bli hegemoniske diskurser vi tar for gitt. I dag har ingen land så mye videoovervåking som Storbritannia per innbygger (Newburn og Hayman, 2002: 155). Årsaken til at det ble satset på teknologien i Storbritannia var fordi tallene som ble publisert, fra blant annet de som solgte overvåkingssystemene, viste en markant nedgang i kriminaliteten i de overvåkede områdene. Videoovervåking ble derfor oppfattet som et svært effektivt middel i kriminalitetsbekjempelsen (Lomell, 2010: 248; Dahl og Lomell, 2009d). Senere kom det mer nyanserte forskningsresultater som viste et mer nøkternt syn på videoovervåkingens effekt. Disse resultatene viste at videoovervåking bare har en marginal innvirkning på kriminalitetsbildet og forhindrer kun tyveri *fra og av* kjøretøy på parkeringsplasser (Clarke, 1997: 177; Weber, 2009). Disse tallene som senere ble publisert, som er mer nyanserte og korrekte, har ikke hatt like stor påvirkning for videoovervåkingens legitimitet som tallene som først ble publisert, som var feilaktige (Dahl og Lomell, 2009d).

En annen myte går ut på at innbyggere ønsker seg videoovervåking, som igjen kan ses i sammenheng med den første myten; fordi vi tror videoovervåking forhindrer kriminalitet, ønsker vi oss derfor mer videoovervåking.

En tredje myte er at alt blir sett. Det kan være vanskelig å komme seg gjennom Oslo sentrum uten å bli filmet, men det er lite sannsynlig at noen faktisk sitter bak kameraene du passerer og ser at du beveger deg gjennom byrommet slik en gjerne tror når en får øye på kameraene (Plessner, 2009: 26-27). De fleste overvåkingssystemene er *passive systemer* (reaktiv eller ikke-aktiv videoovervåking), der ingen kontinuerlig følger med på hendelsene og zoomer de inn. At det finnes kameraer overalt og at *alt* blir sett, er bare én av de mange mytene om

videoovervåking. Det finnes i realiteten svært få aktive overvåkingskameraer, og lite blir sett, verken i nåtid eller i ettertid (Lomell, 2010).

Mytenes eksistens resulterer i at det investeres stort i overvåkingsteknologien fordi det er en utbredt tro på at videoovervåking fungerer forebyggende og gjør oss tryggere. Et sentralt spørsmål i forhold til min avhandling er om bruk av videoovervåking og overvåkingsbilder fører til *økt oppklaring*, eller om også dette er en av de mange myter. Om økt oppklaring er en realitet eller om det kan betegnes som *oppklaringsmyten* er interessant da tidligere forskning har vist at videoovervåking har liten forebyggende effekt. Derfor har argumentasjonen for videoovervåking blitt flyttet bort fra avskrekking til avdekking og *oppklaring*, for å opprettholde troen på systemet, da det finnes lite kunnskap om hvorvidt videoovervåking fører til økt oppklaring (Lomell, 2010: 250). Om dette er en oppklaringsmyte undersøkes nærmere i kapittel 7.

4.2.2 Videokameraets tiltenkte funksjoner

Winge (2001) nevner flere mekanismer med (proaktiv) videoovervåking som kan tenkes å påvirke kriminaliteten og ordensproblemene:

1. Tatt på fersken: Øke sannsynligheten for at gjerningspersonen blir tatt, stoppet, straffet og avskrekket.
2. Du er oppdaget: Avskrekker ved at videoovervåkingen er synlig.
3. Naturlig overvåking: Dersom flere mennesker bruker området kan det bli mer naturlig overvåking slik at oppdagelsesrisikoen blir større og avskrekker potensielle gjerningspersoner.
4. Effektiv dirigering: I form av politipatruljer til områder hvor det oppdages mistenkelig atferd.
5. Publisitet: Overvåkingskameraer, skilt og publisitet viser at man kriminalitet blir tatt alvorlig.
6. Tid til kriminalitet: Mindre effekt på kriminelle handlinger som kan gjøres raskt eller impulsivt.
7. Fokus på sikkerhet: Ved at en vet at området er videoovervåket vil en fokusere mer på sikkerhet og ta forhåndsregler, og på den måten også bli mindre utsatt for kriminalitet.
8. Bruk av området: De som er bevisst på sikkerhet bruker områder de vet er videoovervåket (Winge, 2001: 16-17).

Videoovervåking kan sies å ha to hovedfunksjoner; *forebyggende* og *etterfølgende*. De mekanismene som her er oppramset er først og fremst rettet mot videoovervåkingens forebyggende funksjon og viser blant annet hvordan kriminalitet kan bli avverget eller

oppdaget ved bruk av aktiv videoovervåking. Grunnen til at videoovervåkingens potensielle funksjoner blir presentert er for å vise hvilke tiltenkte funksjoner videoovervåking har. I likhet med hva vi så i forrige avsnitt forhindrer videoovervåking lite kriminalitet, og teknologiens tiltenkte funksjoner ser ut til at liten påvirkning på kriminalitetsbildet. Videoovervåkingens etterfølgende funksjon, som økt oppklaring, finnes det som tidligere nevnt lite forskning på. Antakeligvis er dette hovedgrunnen til at argumentasjonen for videoovervåking har blitt flyttet til avdekking og oppklaring. Spørsmålet er om også dette er en av de mange myter om videoovervåking.

4.3 Forskjellen mellom overvåkingssystemene, og politiets eget system

For å få en forståelse og en oversikt over hvordan overvåkingssystemene fungerer, samt hva en kan forvente seg av de ulike systemene i en etterforskning, blir overvåkingssystemene som brukes i dag presentert her. Det finnes mange forskjellige typer overvåkingssystemer med ulike funksjoner og lagrings- og redigeringsmuligheter. Dette gjør at de brukes til forskjellige formål og har ulik påvirkning for utfallet av en etterforskning.

4.3.1 Ulike typer overvåkingssystem

Videoovervåking blir stadig utbedret i håp om at teknologien skal bli mer effektiv. I løpet av de siste årene har analoge overvåkingssystemer blitt erstattet med digitale, noe som ikke bare har fordeler men også en del utilsiktede konsekvenser. På grunn av tekniske problemer som ofte skyldes manglende opplæring i å bruke overvåkingssystemene hindrer dette en effektiv og pålitelig bruk av systemene. Fordelen med digitale framfor analoge overvåkingssystemer er at digitale overvåkingssystemer bruker en harddisk til å lagre informasjon som gjør det mye enklere å finne tilbake til lagret informasjon, og det er også mulig å spille inn- og lese av data samtidig siden det er øyeblikkelig tilgang til overvåkingsbildene (Engleson, 2010). Ved bruk av analoge systemer er bildekvaliteten ofte dårlig, og ved lagring på videotape reduseres kvaliteten ytterligere. Fordi overvåkingsfilmen spilles inn på en videotape er det også vanskelig å finne tilbake til informasjonen som er lagret på tapen i ettertid (Engleson, 2010).

Det skilles i dag grovt sett mellom tre typer overvåkingssystemer: proaktive, reaktive og ikke-aktive overvåkingssystemer (Lomell, 2010: 246; Weber, 2009: 18). De fleste overvåkingssystemene tilhører kategoriene reaktive og ikke-aktive, som er passive

overvåkingssystemer. I etterforskning har de forskjellige systemene ulik påvirkning for hvorvidt en sak kan bli løst med bakgrunn i overvåkingsbilder. Proaktive overvåkingssystemer finnes det relativt få av, men systemet kan ha størst påvirkning for utfallet av en etterforskning da det ved proaktive systemer er en operatør som styrer kameraene etter hvilke hendelser som ønskes zoomet inn. Operatørene følger med på en monitor i nåtid, som gjør at operatøren kan manøvrere kameraene og zoome inn hendelser dersom operatøren ser hendelsene. Dette gjør at operatøren kan ”produsere” bilder i nåtid av en god kvalitet, som videre kan brukes i ettertid fordi overvåkingsfilmen blir lagret. Ved reaktive overvåkingssystemer er det ingen som følger med på hva som er i kameraets filmingsfelt. Kameraet er kun rettet mot et konkret område. Fordelen med å bruke dette systemet i etterforskning er at overvåkingsfilmen blir lagret, slik at overvåkingsbilder kan hentes ut i ettertid.

Ikke-aktive systemer fungerer derimot kun forebyggende. Kameraene har ikke opptaksutstyr og kan derfor ikke brukes i ettertid i etterforskning. Ikke-aktive kameraer blir brukt for å gi et inntrykk av at området er videoovervåket, hvor kameraets synlighet skal fungere avskrekkende og forebyggende.

4.3.2 FOV i Oslo sentrum - politiets eget overvåkingssystem

FOV-systemet består av seks kameraer som kan beveges 360 grader, og som også enkelt kan zoome inn på situasjoner. Kameraene er plassert på klokketårnet ved Trafikanten, på taket av Østbanehallen og Byporten, og fem meter oppe på to master på sjøsiden av Oslo S. De andre kameraene er plassert opptil 30 meter over bakken (Winge, 2001: 25). Det er satt opp cirka 50 skilt for å informere publikum om at overvåkingen finner sted.

Kameraene betjenes av sivile operatører fra et kontrollrom ved politiposten på Oslo S. Når hendelser skjer skal operatørene informere politiet på politiposten. Dersom de ikke er tilgjengelige varsles operatørsentralen per telefon, slik at de kan dirigere en patrulje til området (Winge, 2001: 25). Det spesielle med FOV-systemet, i tillegg til at det er politiets eget overvåkingssystem, er dets gode egenskaper. Systemet består av seks PZT¹⁹ (Pan Tilt Zoom) kameraer som gjør at overvåkingsbildene blir av en høy kvalitet (Winge, 2001; Englesson, 2010).

---

¹⁹ PTZ står for Pan Tilt Zoom (panorering, zoom og vipp) (Englesson, 2010). Dette er et kamera som kan styres fra et kontrollrom som kan sveipe horisontalt, vippes oppover og nedover, i tillegg til å kunne skifte fokus for å gi alt fra overblikksbilder til nærbilder tatt på avstand. Dermed kan selv et fåtall velplasserte kamera være et kraftig redskap for å synliggjøre hendelser over et stort område fra en usynlig posisjon (Dahl, 2004: 5).

FOV har blitt brukt i en rekke saker som bevis, men også for å kartlegge hendelsesforløp, tidsaspekter og for å finne andre sentrale opplysninger. En av hendelsene Winge (2001) beskriver i sin undersøkelse, er en kidnappings- og voldtektssak hvor en kvinne ble dratt med inn i en bil på Oslo S., og tatt med til en leilighet hvor hun ble voldtatt av flere personer. Bildene fra FOV ble brukt i etterforskningen av denne straffesaken:

”En av operatørene får kjennskap til saken nærmest ved en tilfeldighet, setter seg inn i saken og begynner å gå gjennom videoopptak fra det aktuelle tidsrommet. Han finner situasjonen og bildene viser at to menn drar med kvinnen inn i en bil hvor det allerede sitter tre menn. Registreringsnummeret vises ikke på opptaket, men man finner hvilken årsmodell og farge bilen har, og hvilken retning bilen kjører. Ut ifra disse opplysningene finner man ut hvilken bil det er, hvem som er eier, og at bilen er knyttet til tidligere kriminalitet. Dette medfører at gamle saker rulles opp slik at man pågriper totalt elleve personer. I dette tilfellet bidro videoopptaket til at etterforskningen ble langt enklere i tillegg til at de kan brukes som bevis for å få tilståelser eller i rettsak” (Winge, 2001: 27).

Beskrivelsen viser hvordan overvåkingskameraer kan brukes for å oppklare saker for politiet. Prosjektleder for FOV, Sigve Bolstad, uttalte at FOV skal brukes som et effektivt verktøy som skal bidra i etterforskningen av straffbare forhold.²⁰ Bolstad mener at videoovervåkings effekt er målbar i form av at FOV har en loggføring når de utleverer videoopptak i straffesaker. Det gjøres i underkant av 200 loggføringer i måneden. Videoopptakene har styrket bevisbyrden i en rekke saker samt bidratt til en raskere og mer målrettet etterforskningsprosess. En lang rekke opptak er også lagt fram som bevismateriale i retten (Bolstad, 2001). I 2001 ble det utlevert 183 opptak til dette formålet. FOV bistår også med teknisk ekspertise og analyse av videoopptak i etterforskning av saker fra andre deler av politidistriktet samt stedskontroll. Ifølge Bolstad er overvåkingsbildene uvurderlig som bevismateriale ved for eksempel gjengslagsmål hvor det ofte er uklart hvem som gjør hva (Mortvedt, 2002: 16).

4.4 Undersøkelser gjort av videoovervåking i Oslo sentrum og Landskrona

I dette avsnittet ses det nærmere på noen undersøkelser som har blitt gjort for å kartlegge kameratettheten og kameraplasseringene i Oslo sentrum, samt en undersøkelse gjort i Landskrona i Sverige. Før jeg går nærmere inn på de ulike undersøkelsene beskrives deler av

---

²⁰ For mer informasjon, se Sigve Bolstad: ”Fjernsynsovervåkingen ved Oslo S”. Politiets Fellesforbund 19.10.2001. URL: <http://www.pf.no/id/515>

lovverket som regulerer videoovervåking. Disse lovene sier noe om hvordan videoovervåking skal anvendes. Gjennom undersøkelsene skal vi se at svært få følger lovverket, noe som blir en stor utfordring for politiet når de skal bruke overvåkingskameraene i etterforskning.

4.4.1 De mest sentrale lovene som regulerer videoovervåking

Ifølge personopplysningsloven § 31 skal det ved bruk av elektroniske hjelpemidler gis melding til Datatilsynet. Meldingen skal skje senest 30 dager før behandlingen starter.²¹ I personopplysningsloven § 40 står det at det skal gjøres oppmerksomt ved skilting om at overvåking finner sted, og det skal også stå hvem som er behandlingsansvarlig.

Politiets adgang til overvåkingsbilder er også rettslig regulert. Billedmateriale kan ikke utleveres dersom ikke den avbildede samtykker, men billedopptak kan likevel utleveres til politiet i etterforskningen av straffbare handlinger eller ulykker (popplyl. § 39).

Overvåkingsbilder skal *maksimalt* oppbevares syv dager, men kan oppbevares inntil 30 dager dersom det skal utleveres til politiet. Unntaket er bilder fra post og banklokaler, disse bildene skal senest slettes tre måneder etter at opptaket er gjort. Reglene gjelder kun behandlingsansvarlig oppbevaring og ikke bilder politiet er i besittelse av (personopplysningsforskriftens § 8-4; sletting av billedopptak).

4.4.2 Undersøkelse av videoovervåking i Karl Johans gate i Oslo

Oslo omtales som Europas nest mest overvåkede by, målt etter antall overvåkingskameraer som holder øye med befolkningen (Plesser, 2009: 26-27). Bare i London skal det finnes flere kameraer per innbygger. Datagrunnlaget for denne rangeringen er uklart, da det ikke finnes noen offentlige register over antall kameraer og kameraplasseringer i Norge (Plesser, 2009: 26-27). En har meldeplikt til Datatilsynet når man installerer videoovervåking, men det er svært få som overholder plikten og melder ifra, og Datatilsynet har begrenset kapasitet til å kontrollere alle overvåkingskameraene (Lomell, 2007: 18). Det finnes imidlertid flere studier hvor det har vært talt opp videokameraer i bykjernen av Oslo,²² men datagrunnlaget fra disse studiene og Datatilsynets oversikt er for begrenset for å kunne si noe om antall overvåkingskameraer i resten av Oslo. At det ikke finnes oversikt over antall kameraer og kameraplassering er en utfordring for politiet i etterforskning, da de fysisk må ut og lete etter kameraene.

---

²¹ Personopplysningsloven kapittel V11: Fjernsynsovervåking, er lagt ved som vedlegg (nr. 5).

²² En av studiene er UrbanEye studien: "Views from under surveillance. Public opinion in a closely watched area in Oslo". UrbanEye: Working Paper No. 12.

I Karl Johans gate i Oslo hadde 78 av 204 steder i 2002 installert videoovervåking (38 %). Tilsvarende opptelling av lignende handlegater viste at Oslo hadde nest størst overvåkingstetthet, bare slått av London, der 40 % var overvåket (Lomell, 2007: 18; Lomell, 2010: 245).

Ved 33 av de 78 overvåkede stedene i Karl Johans gate hadde bedriftene kun 1-2 overvåkingskameraer, og bare 6 av overvåkingssystemene hadde mer enn 10 kameraer (Lomell, 2007: 18; Lomell, 2010: 245). At overvåkingssystemene består av relativt få overvåkingskameraer forteller noe om at kameraene i første rekke skal brukes til å forebygge og avskrekke oss fra å begå kriminalitet framfor å avdekke og oppklare kriminalitet som allerede er begått. Dette er et sentralt poeng i forhold til reaktivt etterforskningsarbeid. Dersom hovedformålet med videoovervåking hadde vært å oppklare kriminalitet burde systemene hatt *flere kameraer* og bedre *opptaksutstyr* og *flere proaktive overvåkingssystemer*. Få kameraer i overvåkingssystemene gjør det mindre sannsynlig at lovbruddene blir fanget opp, slik at overvåkingsbildene kan brukes i etterforskningen av straffbare handlinger. At Oslo er en by med høy kameratetthet gjør det *potensielt mulig* å bli sett ”overalt”, både i nåtid og ettertid, som er en fordel i etterforskningsøyemed. På den annen side forutsetter det at systemene har opptaksutstyr, er av god kvalitet og at systemene består av flere kameraer dersom overvåkingssystemene skal ha betydning for utfallet av en etterforskning.

I Oslo er det kun en liten andel av overvåkingssystemene proaktive. Bare 4 av de 78 stedene i Karl Johans gate hadde proaktiv videoovervåking. De fleste overvåkingssystemene er reaktive, og noen få (7 steder) er ikke-aktive overvåkingssystemer (Lomell, 2010: 246). Felles for de proaktive og reaktive overvåkingssystemene er at de har opptaksutstyr som gjør det mulig å bevise kriminalitet også i *ettertid*. Dette gjaldt 2/3 av systemene i Karl Johans gate. De som ikke hadde opptaksutstyr (1/3) tilknyttet overvåkingskameraene hadde en monitor i butikk for å vise kundene at området var overvåket (ikke-aktiv overvåking), slik at den skulle fungere avskrekkende (Lomell, 2007). Ulempen med ikke-aktive overvåkingssystemer er at de ikke kan brukes i ettertid da de ikke har opptaksutstyr.

4.4.3 Undersøkelse av *meldeplikten* ved bruk av videoovervåking i Oslo sentrum

Datatilsynet foretok i 2009 en undersøkelse av overvåkingskameraer plassert ved tre gater i Oslo sentrum; Karl Johans gate, Smalgangen på Grønland og i Bogstadveien (NRK, 16.10.2009). Datatilsynet ønsket å finne ut hvilke bedrifter som hadde meldt ifra om at de

hadde installert videoovervåking, og om overvåkingen var tydelig skiltet i henhold til lovverket.²³

Undersøkelsen viste at et klart flertall brøt meldeplikten, og at virksomhetene heller ikke hadde satt opp skilt om at overvåking fant sted. En av utfordringene med at få melder ifra om at de installerer videoovervåking, spesielt for politiet, er at det er vanskelig å vite omfanget av overvåkingsteknologien og hvor det finnes overvåkingskameraer (Lomell, 2010: 245). Det blir derfor vanskelig for politiet å bruke videoovervåkingen og overvåkingsbilder aktivt.

I Karl Johans gate besøkte Datatilsynet 58 bedrifter. 27 av bedriftene hadde tatt i bruk overvåkingsutstyr. 74 % av disse hadde ikke meldt fra til Datatilsynet om at de hadde startet overvåking, og like mange hadde ikke varslet om hvem som behandlet opplysningene fra kameraene (NRK, 16.10.2009). I Smalgangen på Grønland hadde 11 av 27 bedrifter videoovervåking. 10 av disse hadde ikke gitt beskjed om at de hadde startet videoovervåking, og tre av dem hadde heller ikke oppgitt hvem som behandlet informasjonen fra kameraene (NRK, 16.10.2009). I Bogstadveien fant Datatilsynet overvåkingsutstyr hos 12 av de 43 kontrollerte. Åtte hadde startet overvåking uten å melde fra, og seks hadde ikke gitt beskjed om hvem som behandler informasjonen (NRK, 16.10.2009).

Tallene fra undersøkelsen sier noe om hvor få som melder ifra om overvåkingen til Datatilsynet, som igjen sier noe om at politiet ikke kan bruke registrene hos Datatilsynet i etterforskning for å finne kameraer, da de færreste melder ifra om overvåkingen. Dette medfører at overvåkingsteknologien blir svært ressurskrevende å bruke for politiet og det blir en avveining som må tas i hver enkelt sak om det skal innhentes overvåkingsbilder eller ikke.

4.4.4 Undersøkelse om kameraplassering og skilting i Oslo sentrum

I oktober 2008 ble det gjort en studie ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås, hvor en skulle kartlegge plasseringer av videokameraer og sjekke om overvåkingen var merket i henhold til personopplysningsloven (Plessner, 2009: 26-27). Studien ble gjennomført ved at studenter delte Oslo indre by (store deler av byen innenfor Ring 2) inn i 159 soner. Hver student fikk utdelt én sone hvor de skulle kartlegge alle kameraene som var montert utvendig og som var synlig fra utsiden og på gaten. For hver bygning skulle de notere antall kameraer

---

²³ I henhold til personopplysningsloven § 40 hvor det står at det ved skilting skal gjøres oppmerksomt på at overvåkingen finner sted, og det skal også stå hvem som er behandlingsansvarlig.

på bygget og om overvåkingen var tydelig skiltet.

Det ble levert inn data for 135 av de 159 sonene. Resultatet ble følgende:

- *Merket overvåking*: Ved 201 bygninger. Hvor det til sammen fantes 581 kameraer på byggene.
- *Umerket overvåking*: Ved 165 bygninger. Hvor det til sammen fantes 941 kameraer på byggene.

Antall kameraer ble summert for hver sone slik at en også kunne vise kameratettheten i hver enkelt av sonene. Innenfor Ring 2 finnes det omlag 1000 kameraer. Svært få områder er fri for videoovervåking, og overvåkingen er *ikke* merket i henhold til personopplysningsloven § 40 ved hele 45 % av bygningene (Plesser, 2009: 26-27). I likhet med Datatilsynets undersøkelse viser undersøkelsen fra Ås hvor få som følger lovverket som regulerer videoovervåking. At få melder ifra blir spesielt utfordrende for politiet når overvåkingsteknologien skal brukes i etterforskning.

4.4.5 Videoovervåking i Landskrona

Fordi det ikke finnes tidligere forskning i forhold til hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning har jeg også sett på en undersøkelse fra Landskrona, som også ble beskrevet i kapittel 1. Landskrona-studien kan gi en bedre forståelse av hvor ofte overvåkingskameraene brukes i etterforskning og i hvilken grad kvaliteten på overvåkingssystemene er med på å påvirke utfallet av en etterforskning.

I september 2007 installerte Landskrona kommune 16 overvåkingskameraer i fem sentrumsgater. Kommunen fikk bruke kameraene i helgenetter mellom klokken 21.00 og 06.00, og bildene ble oppbevart i 30 dager (Lindahl, 2009).

Kameraene ble montert fordi kommunene hadde hatt problemer med helgefyll og voldsepisoder. Kommunen ønsket å bruke videoovervåking for å øke tryggheten og redusere antallet voldsepisoder. Kameraene hadde en høy oppløsning og var spesielt bra til å filme i mørket og i områder med lite lys. Systemet besto av reaktiv videoovervåking med opptaksstyr, hvor en ønsket at kameraene skulle fungere preventivt ved at kameraene skulle oppdage og avskrekke kriminelle handlinger.

Rapporten som senere ble utarbeidet av Brottsförebyggande rådet (Brå), viste at *anmeldte* voldsepisoder i det overvåkede området hadde økt med omtrent 70 % i perioden etter at overvåkingssystemet ble installert (Lindahl, 2009). Et tilfeldig utvalg av de som oppholdt seg i de fem overvåkede gatene i Landskrona ble intervjuet. Over 90 % mente at

videoovervåkingen hadde vært bra. Nesten halvparten av de spurte følte seg tryggere på grunn av videoovervåkingen (Lindahl, 2009). Dette til tross for at den registrerte voldskriminaliteten økte med over 70 %. Et av argumentene som brukes for videoovervåking er at det skaper trygghet. Men fordi overvåkingskameraer fører til at mer blir sett øker den registrerte kriminaliteten. Det spesielle med resultatet fra Landskrona-studien er at overvåkingssystemet var reaktivt. Flere hendelser ble ikke avdekket fordi mer ble sett. Det må derfor være andre grunner til at kriminaliteten økte. Det kan tenkes at det kom flere publikumsanmeldelser fordi det er en utbredt tro om at videoovervåking er svært effektivt og at en sak lettere blir oppklart dersom det foreligger overvåkingsbilder.

Et annet interessant funn i Landskrona-studien i forhold til min avhandling var at politiet i svært liten grad benyttet seg av overvåkingsbildene i etterforskning. Politiet tok bare beslag i fem bilder fra overvåkingssystemet det første året, og kun ett av disse fem bildene kunne brukes. Dette bildet viste seg senere å være av for dårlig kvalitet til at det kunne brukes fordi det var mørkt ute, men også fordi det var for mange personer på plassen hvor hendelsen foregikk. Derfor klarte ikke politiet å identifisere gjerningspersonen eller å se hendelsesforløpet, til tross for at kameraene skulle være spesielt bra på nattestid (Lindahl, 2009).

Politiet forklarte den lave bruken av overvåkingsbilder med at det forelå liten informering innad i politiet om denne muligheten. En annen forklaring var at politiet ikke selv eide overvåkingssystemene. Derfor var de ikke så oppmerksomme på kameraene og hvilken mulighet dette kunne ha vært for etterforskningsarbeidet (Lindahl, 2009). Hele 43 av de 71 (i 2007/2008) anmeldte voldsepisodene ble begått de dagene og tidspunktene overvåkingskameraene ble brukt. Hvilket betyr at i hele 60 % av alle episodene burde det ha foreligget overvåkingsbilder fra ett av de 16 kameraene som filmet. Det viste seg imidlertid at politiet ikke hadde anvendt bildene i etterforskning (Lindahl, 2009). Landskrona-studien er med på å avkrefte myten om at videoovervåking fungerer. Det investeres stort i teknologien, men uten oversikt over antall kameraer og kameraplassering, samt informering om muligheten til å bruke overvåkingsbildene i etterforskning og et bedre samarbeide mellom kommersielle aktører som drifter overvåkingssystemene og politiet, er investeringene nærmest bortkastet.

De ulike undersøkelsene det refereres til er sentrale for oppgaven videre fordi de viser hvor få kameraer det finnes i hvert enkelt overvåkingssystem, hvor få overvåkingssystem som er

proaktive og hvor få som har meldt ifra til Datatilsynet. At det finnes få kameraer i hvert enkelt overvåkingssystem gjør at det er mindre sannsynlighet for at lovbruddet har blitt fanget opp av kameraet. Hadde det vært flere proaktive overvåkingssystemer og flere bedrifter som hadde overholdt meldeplikten de har til Datatilsynet kunne muligens flere hendelser vært oppklart basert på overvåkingsbilder. Ved å bruke et proaktivt overvåkingssystem kan flere hendelser fanges opp i nåtid, men kostnadene som følger med et slikt system er store, særlig for små bedrifter. Disse ville antakelig velge et reaktivt overvåkingssystem ettersom det vil påføre store økonomiske utgifter ved å investere i et proaktivt system, samt å holde de ansatte operatørene med lønn.

4.5 Oppsummering

Kapitlet har vist hvilke myter det finnes omkring videoovervåking og hvordan mytene har vært med på å styre satsningen og troen på teknologien. En av mytene er at videoovervåking er et effektivt middel i kriminalitetsbekjempelsen, noe som nyere forskning har motbevist (Webster, 2009).

I kapitlet har det også blitt sett på ulike typer overvåkingssystemer, forskjellene mellom de ulike overvåkingssystemene, hvordan de brukes samt hvilke fordeler og ulemper de kan ha i etterforskning. De proaktive- og reaktive overvåkingssystemene har størst betydning for en etterforskning da ikke-aktive overvåkingssystemer mangler opptaksfunksjon. Proaktive systemer kan i større grad avdekke kriminalitet som pågår til forskjell fra reaktive, da det er en operatør som følger med på en monitor i nåtid. Ikke-aktive systemer fungerer kun forebyggende, mens reaktive og proaktive systemer fungerer både forebyggende, og kan også brukes i ettertid i etterforskning.

Da nesten alle overvåkingssystemene i Oslo, utenom FOV, er privateid må politiet kontakte kommersielle aktører for å få tilgang til overvåkingsbilder fra kameraene. Dette kan være krevende for politiet ettersom de må lete etter kameraene fordi det ikke finnes noe pålitelig register, fordi svært få melder ifra til Datatilsynet om at de har installert videoovervåking. Det har også blitt lagt vekt på tidligere undersøkelser av videoovervåking i Oslo sentrum (i tillegg til Landskrona-studien). Undersøkelsene har vist hvor kameraene befinner seg, antall kameraer i Oslo sentrum og om de er i henhold til lovverket. Det har blitt lagt vekt på undersøkelsene fordi det ikke finnes tidligere forskning om hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning. De kan derfor brukes for å få en innsikt i omfanget av

overvåkingsteknologien, og vise konsekvensene av at så få følger lovverket som regulerer videoovervåking.

Kapittel 5: Politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning

I dette kapittelet ses det nærmere på hvordan politietterforskere bruker overvåkingsbilder i etterforskning. Kapitlet er i hovedsak basert på datamaterialet fra intervjuene med mine informanter, da det ikke foreligger tidligere forskning på dette feltet.

Jeg har tatt utgangspunkt i de etterforskningsfasene politiet gjerne benytter seg av når det brukes elektroniske spor (overvåkingsbilder) i etterforskning. Etterforskningsfasene blir presentert kronologisk og fungerer som en ramme for kapitlets oppbygning. Kapitlet starter med at en etterforskning blir iverksatt, så videre gjennom etterforskningen av saken fram til den er oppklart. De ulike etterforskningsfasene er:

- **Vurderingsfasen.** Etter at politiet har mottatt en anmeldelse eller oppdaget et lovbrudd, må det vurderes om saken som etterforskes er slik at elektroniske spor vil være til hjelp. I denne fasen må det avgjøres hvorvidt det skal innhentes overvåkingsbilder eller ikke.
- **Kartleggingsfasen.** I denne fasen må det finnes ut hvilke opplysninger det er behov for og hvor man kan finne opplysningene. Etterforskningsmetode og tilhørende etterforskningsskritt må velges.
- **Innhentingsfasen:**²⁴ Her må det finnes ut hvordan en formelt går fram for å få tilgang til den ønskede informasjonen. Her foregår informasjonsinnhenting (innsamling av bevis og opplysninger). Politiet må i denne fasen ofte dra ut å lete etter kameraene og kontakte grunneiere.
- **Bearbeidingsfasen:** Her samles alt av innhentede opplysninger (kriminaltaktisk etterforskning). Når bildene er innhentet blir de bearbeidet, for å se etter kjennetegn ved gjerningspersoner eller for eksempel kjøretøy.

---

²⁴ Jeg har streket under de tre hovedfasene i etterforskning; innhentingsfasen, bearbeidelsesfasen og presentasjonsfasen.

- **Kvalitetskontroll:** Alt innhentet materiale må kontrolleres, for å hindre at spor kan ha blitt manipulert, lagt til eller fjernet fra åstedet.
- **Presentasjon av materiale:** Dette i form av rapportskrivning og ved saksdokumenter. Alt av opplysninger skal dokumenteres (Aksnes, 2003: 115).

Det er først og fremst innhentingsfasen og bearbeidingsfasen det vil bli lagt mest vekt på, ettersom disse fasene er av størst betydning i forhold til bruk av overvåkingsbilder i etterforskning.

I innhentingsfasen må det avgjøres hvorvidt det skal innhentes overvåkingsbilder eller ikke. Det er ikke alle saker det er mulig å innhente overvåkingsbilder fra, og det er heller ikke alltid politiet ønsker å benytte seg av bildene. I bearbeidingsfasen blir alt av innhentede opplysninger samlet og bearbeidet av kriminaltattisk etterforskning (Aksnes, 2003: 115). I avsnittet om bearbeidelsesfasen vil det forklares hvem som bearbeider overvåkingsbildene og *hvordan* det arbeides med billedmateriale. Etter at overvåkingsbildene er bearbeidet kan de også anvendes i politiavhøret. Dette både som et konfrontasjonsmiddel i forhold til mistenkt/siktede, men også i en fotokonfrontasjon med fornærmede. Til slutt vil det sies noe om tilståelser som kommer på bakgrunn av overvåkingsbildene og litt om hvordan overvåkingsbilder kan tenkes å påvirke i retten.

5.1 Innhentingsfasen

Etter at politiet har oppdaget eller mottatt en anmeldelse om et lovbrudd må det vurderes om saken som etterforskes er slik at elektroniske spor (overvåkingsbilder) vil være til hjelp. Deretter må det kartlegges hvor overvåkingssystemene er plassert, slik at etterforskerne kan innhente ønsket informasjon. I de sakene hvor politiet velger å innhente overvåkingsbilder må politiet først oppdrive overvåkingssystemene og kontakte grunneierne for å få adgang til overvåkingsbildene. Innhenting av overvåkingsbilder kan være svært omfattende. I enkelte saker må etterforskerne reise ut å lete etter kameraene - i andre saker får de overvåkingsbildene tilsendt på e-post, så hvor mye tid som brukes i innhentingsfasen varierer. I avsnittet som følger fokuseres det på hvordan innhenting av bildene foregår, men først vil jeg si litt om forskjellen på å etterforske med og uten overvåkingsbilder i innhentingsfasen for å få en forståelse av hvilken forskjell overvåkingsteknologien utgjør i en etterforskning.

5.1.1 Forskjellen på å etterforske *med* og *uten* overvåkingsbilder i innhentingfasen

For å kunne besvare problemstillingen *hvordan politiet bruker overvåkingsbilder i etterforskning* må forskjellen på å etterforske med og uten overvåkingsbilder beskrives. I saker hvor politiet ikke har overvåkingsbilder må de benytte seg av andre (og muligens flere) etterforskningsmetoder enn de ellers ville ha gjort dersom de hadde hatt billedmateriale.

Bruk av overvåkingsbilder gjør innhentingfasen enklere. Politiet får et klarere bilde av ugjerningen, hendelsesforløp og gjerningspersoner. I innhentingfasen må politiet blant annet ta stilling til:

- Hvem er kilden (ved publikumshenvendelser)?
  - Hva har skjedd? Noe straffbart?
  - Hvor og når har det skjedd?
  - Er det flere involverte personer?
  - Er det vitner til hendelsen?
  - Er det et klart definert åsted (sikring av spor)?
  - Er det muligheter til sikring av spor på personer (f.eks. voldtektssaker)?
  - Er det mulighet for sikring av elektroniske spor (f.eks. videobilder)?
- (Aksnes, 2003: 186).

Det første en etterforsker gjør når en sak er mottatt, er å samle informasjonen de har fått fra polititjenestemennene som ankom åstedet først. Tjenestemennenes oppgaver er blant annet å samle vitnene og sikre åstedet slik at de kriminaltekniske undersøkelsene kan utføres på best mulig måte, og sørge for at spor ikke forsvinner eller blir lagt til (Gottschalk, 2007). Etter at etterforskerne har samlet inn all informasjonen må det tas en avveining i forhold til hvilke etterforskningsmetoder som skal benyttes, og i hvilken rekkefølge etterforskningskrittene²⁵ skal tas. I de sakene hvor det blir benyttet overvåkingsbilder er det ett av de første etterforskningskrittene som må tas (jf. oppbevaringsfristen). Politiet må kontakte de som administrerer kameraene (grunneierne) i de aktuelle områdene, slik at overvåkingsbildene blir sikret.

I innhentingfasen mente informantene at den største forskjellen på å etterforske med og uten overvåkingsbilder var at en på et tidligere tidspunkt kunne få pågripelser med hjelp fra bildene. Dette fordi bildene sier noe om hva som har foregått, hvem - og hvor mange som var til stede. Bildene beskriver også hvilke type handlinger som skal ha skjedd:

---

²⁵ Et etterforskningskritt bør lede til skriftlig saksdokument, som blir registret og lagret (Gottschalk, 2007).

"[...] i de fleste saker så har du ikke fasiten. Uten overvåkingsbilder sitter du jo og leter etter hva som har skjedd, og bygger det på vitneforklaringer og bevis. Men når du har video så ser du hva som skjer, du får kanskje ikke hele sannheten, men det du ser, det skjer jo og i tillegg har du vitneforklaringene. Da er det veldig mye du slipper å gjøre deg opp meninger om. Det vi også ser i vitneforklaringer, det har det også vært gjort tester på. Hvis det skjer en hendelse på for eksempel en t-bane, hvor da 20 stykker er vitner til hendelsen. Da får man kanskje 20 forskjellige forklaringer etterpå. En sier blå jakke, en annen sier rød jakke. Noen mennesker er gode på å huske detaljer, men når hendelser oppstår er det jo gjerne en del stressfaktorer rundt hendelsen og da er det lett å glemme. Kameraet filmer jo bare, og er mer pålitelig".

Videoovervåking er et verktøy som til forskjell fra et menneske har et *tilnærmet* uendelig minne (Lyon, 1994: 44-48). Fordelen med elektroniske spor som videoovervåking, er at man på en *objektiv* måte kan knytte en person til en bestemt handling, tid og sted (Aksnes, 2003: 115). Som informanten overfor forteller, er det lett for vitner å glemme detaljer ved hendelsen når det er en del stressfaktorer rundt hendelsen. Overvåkingsbildene kan til forskjell fra et vitne gi etterforskerne en mer objektiv beskrivelse over hvem gjerningspersoner er, hvor mange som var til stede og hva personene foretok seg. En av informantene påpekte at videoovervåking er et godt hjelpemiddel som gjør at man får korrekte beskrivelser, men at kameraene aldri kunne erstattet en politimann:

"Hadde man kunne ha en politimann på hvert hjørne, så hadde jo det helt klart vært å foretrekke framfor et overvåkingskamera. Selv om en politimann [...] kan også huske feil og gjøre seg opp feil meninger. [...] Noen ganger er det ene litt bedre egnet enn det andre. Kameraet kan aldri erstatte en politimann, det blir et supplement.[...]"

En fordel med videoovervåking er at politiet får bedre og mer nøyaktige beskrivelser enn med bare vitneuttalelser. Vitner og politiet kan huske feil, i tillegg viser overvåkingsbilder på en objektiv måte hva som *faktisk* skjedde.

I en sak hvor det foreligger overvåkingsbilder, i motsetning til en sak uten, kan overvåkingsbilder også vise hva som skjer i forkant av en hendelse. Denne type bilder kan gi en pekepinn på alvorligheten i saken. Én av informantene fortalte om hvordan overvåkingsbilder kan beskrive hva som skjer i forkant av en hendelse. Hendelsen informanten forteller om sier oss noe om relasjonen mellom tiltalt og fornærmede:

"[...] det behøver ikke være fra åstedet, men det kan også være i forhold til dersom fornærmede har bodd på hotell, hvor det da kan vise seg at både tiltalt og fornærmede har vært på hotellet sammen i et gitt tidspunkt. Da er det jo interessant å se på bildene fra overvåkingskameraene om hvordan de

oppfører seg overfor hverandre. Er det noe som tilsier at det har vært uoverensstemmelser eller at fornærmede kan ha blitt truet til å være med på noe, eller har han eller henne muligheten til å foreta seg noe annet [...]. Så det behøver ikke bare være fra åstedet, men det kan også være fra andre steder som hjelper oss for å si noe om hva slags type handling som har skjedd”.

Fordelen med å se hva som skjer i forkant, her relasjonen mellom siktede og fornærmede, er at bildene kan illustrere alvorligheten i saken og hvem som snakker sant. Informanten påpekte at det er viktig ikke å låse seg for mye til dette videomaterialet, da det kan ha foregått mye i tidsrommet frem til selve ugjerningen. Hensikten med å se på materialet er for å få flere ledetråder. Bildene kan gi signalement av vitner, gjerningsperson(er) og fornærmede som politiet kan ha nytte av i ettertid.

Den kanskje største forskjellen mellom saker hvor det foreligger overvåkingsbilder og i saker hvor det ikke gjør det er at et overvåkingsbilde kan gi etterforskerne svar på flere av spørsmålene etterforskerne må besvare i innhentingfasen som de kanskje ikke får besvart i saker uten overvåkingsbilder. Kanskje må de bruke lengre tid på å samle informasjon da de ikke har overvåkingsbilder som kan gi dem svaret.

5.1.2 Fra hvilke overvåkingssystemer innhentes overvåkingsbildene fra?

Politiet benytter seg av både privateide og egne overvåkingssystemer, men det finnes langt flere privateide overvåkingssystemer enn politiets egne.²⁶ Den privateide videoovervåkingen finnes i ”alle” deler av det offentlige rom. Politiet står kun for en liten del av overvåkingen; på Oslo S har politiet kun seks kameraer, mot NSB som har cirka 400 (Lomell, 2007).

De vanligste stedene etterforskerne innhenter overvåkingsbilder fra er: FOV, bensinstasjoner, bompasseringer, trafikkdata, butikker, flyplasser, banker, hoteller, 7-eleven, Deli de Luca, minibanker, restauranter, fasadekameraer, busser, t-baner, men også borettslag. I alvorlige saker, som grove ran og drap, henter politiet gjerne inn overvåkingsbilder fra flere overvåkingssystem:

“[...]vi kan henvende oss til våres egen enhet som er FOV i Oslo, men vi bruker også andre aktører som kjøpesentre, bensinstasjoner, og overvåkingskameraer som er tilknyttet minibanker og selvfolgelige kiosker type 7-eleven, Deli de Luca. Vi samler bredt hvis det er en alvorlig handling som har skjedd.[...]”.

---

²⁶ I Oslo eier politiet kun FOV (Winge, 2001).

De fleste overvåkingsbildene som blir innhentet er fra reaktive overvåkingssystem. Ulempen med dette for politiet er at det blir vanskelig å gjenkjenne gjerningspersonene. Fordi det ikke er en operatør som manøvrerer kameraet har ikke ansiktet blitt zoomet inn. Det er derfor en fordel for politiet å innhente bilder fra flere systemer. På den måten kan etterforskerne få flere detaljer og kanskje også en identifisering.

Som vi så i kapittel 4 finnes det et bredt utvalg av overvåkingssystemer, som ikke rent sjelden kan bli en utfordring for politiet. En av utfordringene er at de ulike systemene har forskjellige lagrings- og redigeringsmuligheter. Derfor var det en stor fordel når politiet skulle innhente overvåkingsbilder fra større butikkjeder og bedrifter, da disse aktørene ofte har kjøpt overvåkingssystemer av (samme) vektelfirmaer. Dette gjør innhenting og redigering av bildene enklere for politiet, de får færre overvåkingssystemer å forholde seg til. Dette skiller seg fra saker hvor det innhentes overvåkingsbilder fra mindre aktører hvor etterforskerne ikke får spilt av overvåkingsfilmen på sine egne pc-er, ettersom det er brukt et ukjent dataprogram eller er en programvare politiet ikke har tilgang til. De tekniske utfordringene diskuteres nærmere i kapittel 6.

5.1.3 Å finne ut hvor overvåkingskameraene er plassert

En annen utfordring for etterforskerne er at det ikke finnes noen pålitelige register for hvor overvåkingskameraene er plassert.²⁷ Etterforskerne må derfor i mange saker fysisk gå ut å lete etter overvåkingskameraene eller kontakte grunneiere. For å få *adgang* til overvåkingsbildene må politiet uansett kontakte de som eier eller drifter overvåkingssystemet, slik at politiet får hentet ut overvåkingsbildene.

Det er i første rekke saker som finner sted i det offentlige rom (f.eks. parker), eller i saker hvor politiet forsøker å finne igjen gjerningspersonen(e) med kameraene at de må lete etter kameraene. Dersom det har skjedd et innbrudd i en gullsmed slipper de å lete på samme måte da det er et klart definert åsted, men ved grove tyverier vil politiet kanskje se om det finnes overvåkingssystemer i nærområdet rundt gullsmeden som kan vise hvilken vei gjerningspersonen(e) tok, eller for å forsøke å se ansiktene til gjerningspersonen(e) dersom de var maskert under ranet.

---

²⁷ Som vi så i kapittel 3 og 4, er det svært få som melder ifra til Datatilsynet når de installerer overvåkingsutstyr. Derfor er ikke oversikten til Datatilsynet pålitelig nok til å få en god oversikt over hvor kameraene er utplassert.

De vanligste stedene for butikker, bensinstasjoner, bedrifter og banker å plassere overvåkingskameraer er ved inngangsparti, kasseområdet, bakrom - safe og varemottak. En av informantene fortalte om hvor *butikkene* og *bensinstasjonene* vanligvis plasserte sine overvåkingskameraer:

”De vil jo sikre kassa, der har de jo store verdier. Også sikrer de inngangspartiet. Ved bensinstasjonene sikrer de også bensinpumpene. Det handler om å sikre de områdene hvor verdiene befinner seg”.

I bankene er også minibankene videoovervåket. Flere av etterforskerne mente at det var her en fant de beste bildene. Bildene var zoomet inn på ansiktet som ga en bedre kvalitet på bildet. En annen fordel med bildene etterforskerne mottok fra posten og bankene var at de fikk bildene tilsendt på e-post. Dette lettet mye av arbeidet for etterforskerne da de slapp å innhente bildene selv. I de sakene hvor etterforskerne benyttet seg av sitt eget overvåkingssystem, FOV, ble jeg fortalt at de måtte få tillatelse av jurist til å hente ut bildene, og i tillegg skal strafferammen være mer enn seks måneder dersom det skal gis tillatelse til å hente ut overvåkingsbildene. Det tok derfor lengre tid å innhente bilder fra FOV enn fra andre overvåkingssystemer. Til gjengjeld var kvaliteten fra FOV av en bedre standard enn de fleste andre overvåkingssystemer.²⁸

5.1.4 Ved hvilke type lovbrudd anvender etterforskere overvåkingsbilder?

Som tidligere nevnt blir overvåkingsbilder i TV-serier gjerne framstilt som lett tilgjengelig, og bildene er tillagt en større nyttefunksjon enn hva de vanligvis har i virkeligheten. I virkeligheten er innhenting av overvåkingsbilder mye mer kompleks enn vist på TV og kvaliteten på bildene er mer varierende. For å få tilgang til bildene må politiet kontakte grunneier og dette koster gjerne penger (kommer tilbake til dette i kapittel 6). Når bildene først er hentet ut viser det seg i mange tilfeller at bildene er ubrukelige på grunn av dårlig kamerakvalitet og feil kameraplasseringer. Av den grunn må politiet *i hver enkelt sak* ta en avveining på om de skal innhente billedmateriale eller ikke.

Det er heller ikke i alle saker det er mulig å innhente overvåkingsbilder. Det er først og fremst lovbrudd som finner sted i det offentlige rom hvor etterforskere kan innhente bilder. I tillegg

---

²⁸ På grunn av at det er PZT kameraer, som kan manøvreres i ulike retninger, slik at en får overvåkingsbilder av god kvalitet.

må lovbruddet være fanget opp at et et proaktivt- eller reaktivt overvåkingsystem, da ikke-aktive systemer mangler opptaksutstyr.

Fordi det er ressurskrevende å bruke teknologien er det ikke alltid etterforskerne innhenter overvåkingsbilder, dette til tross for at de vet at det foreligger potensielle billedbevis. Hva som skal innhentes handler om alvorlighetsgrad og prioriteringer. Politiet bruker i første rekke overvåkingsbilder i mer alvorlige kriminalsaker som; drapssaker, ranssaker (bensinstasjoner, butikker og banker), alvorlige voldssaker, belastede miljøer (spesielt hvis gjerningspersonene er unge), voldtekter, innbrudd, skadeverk (f.eks. biler på parkeringsplasser), narkotikaforbrytelser og ved grove tyverier. I mindre alvorlige saker bruker etterforskerne verken tid eller ressurser på å innhente bilder. I utgangspunktet finnes det ingen begrensinger for hvilke kriminalsaker politiet kan innhente overvåkingsbilder i, det som avgjør er hvor mye tid og ressurser som er til rådighet:

”[Hva vi innhenter], har litt med alvorligheten å gjøre. I voldssaker, ran og grove tyverier blir billedmateriale innhentet. I tillegg har det litt med alderen å gjøre. Er det en person på 20 år som blir ranet eller er det en på 80 år? Er det utøvd trusler, brukt våpen eller er det flere gjerningspersoner? Dette gjør en sak mer alvorlig. Vi har i utgangspunktet ikke noen begrensninger for hvilke saker vi skal innhente billedbevis i, men alt handler om tid og ressurser. [...]”.

Videoovervåking er alltid et ”sjekkpunkt” på lista til etterforskerne. Alvorlighetsgrad og omstendighetene rundt er med på å avgjøre hvorvidt det skal innhentes overvåkingsbilder eller ikke. Ikke alle informantene brukte overvåkingsbilder i like stor grad. Hvor ofte de benyttet seg av overvåkingsbilder var avhengig av hvilke type saker de arbeidet med, men overvåkingsbilder var likevel alltid et sjekkpunkt:

”Ja, men det er kanskje ikke så ofte at jeg arbeider med overvåkingsbilder. Men det er jo et punkt på lista våres når vi får inn en sak. Ettersom alvorligheten da, i en naskerisak er det ikke så ofte vi driver og leter etter kamera. Det handler om hva vi skal bruke kapasiteten til, i hvilke type saker. [...]”.

Et overvåkingsbilde av god kvalitet kan være enormt tidsbesparende, men for å finne dette bildet må det legges ned flere arbeidstimer, og i enkelte saker også flere dager.

Gjerningspersonen er kanskje bare synlig i ett sekund av filmen, så dersom etterforskerne ikke får korrekte tidsangivelser eller hvis klokka på filmen går feil, er det enormt med arbeid som ligger bak for å lete fram det *ene avgjørende bildet*. For å få treff på et overvåkingsbilde er det et bredt materiale som må ses gjennom og mange detaljer å gå over. I mange tilfeller er det også slik at bildene er så utydelige at de allikevel ikke vil være til hjelp. Hvor ofte

informantene opplevde å bruke overvåkingsbilder i etterforskning er, som nevnt overfor, avhengig av hvilke type saker de jobber med. Det ble fremhevet at bildene særlig ble brukt i ranssaker:

”De fleste ranssaker som vi jobber med, har overvåkingsbilder. Det er sjeldnere at det dukker opp [overvåkingsbilder] enn at det ikke gjør det. I de sakene vi ikke har bilder kan grunnen være at det er noe feil med systemene”.

En annen informant som jobbet med bedriftsran hadde overvåkingsbilder i nesten alle sakene han jobbet med:

“Det blir jo litt spesielt med vår etterforskningsgruppe, i og med at vi jobber med ran av bedrifter. Veldig mange bedrifter har jo videoovervåking, derfor har vi bilder i nesten alle sakene våres. [...]”.

Beskrivelsene sier noe om hvilke saker overvåkingsbilder brukes og hvorfor bildene bare påvirker de mest alvorlige sakene, da det kun er i disse sakene bildene blir innhentet.

5.1.5 Innhenting av billedbevis fra åstedet

Som vi så innledningsvis i kapitlet, må overvåkingsbilder innhentes på et tidlig tidspunkt i etterforskningen, noe som skyldes korte oppbevaringsfrister. Bildene skal maksimalt oppbevares i syv dager, men det er mange overvåkingssystemer som ikke har lagringskapasitet til mer enn et par dager. Så for å sikre at viktig etterforskningsmateriale ikke går tapt må bildene innhentes raskt etter at politiet har oppdaget eller mottatt en anmeldelse. Det er i først rekke ordenspolitiet (som først ankommer åstedet), sivilt ansatte eller private vaktelskaper som innhenter overvåkingsbildene, men det hender at etterforskerne selv reiser ut og innhenter bildene:

“I større saker så jobber ordenspatroljene med å innhente bevismateriale hvis de er på oppdrag, så da ser de om det for eksempel er overvåkingsbilder som kan sikres fra en kiosk. Så tar de det med inn til oss, så har vi teknikere som ser på det slik at det også blir lagret og bearbeidet riktig. Så gjennomgår vi materialet. Skal det legges ut internt eller eksternt? Alt ettersom alvorlighetsgraden. Da jobber vi ofte med teknikerne for å få ut de beste bildene”.

Som også informanten beskriver, er det i første rekke politienheten (oftest ordenspatroljen) som først ankommer åstedet som må sikre at:

- Spor ikke forsvinner
- At spor ikke blir endret
- At nye spor ikke blir tilføyet

- Men også å innhente bevis (DNA, fingeravtrykk, overvåkingsbilder, fotavtrykk etc.) (Aksnes, 2003: 186)

Bevismidler²⁹ på åstedet skal sikres slik at straffesaken mot gjerningspersonen kan føres i retten (Østereng, 1998: 125). Dersom de finner spor som våpen, klær, DNA, videoovervåking og så videre, må det sikres. Åstedsgranskerne som kommer i ettertid får da et åsted som er mest mulig urørt og beskyttet (Østereng, 1998: 130).

I mer alvorlige straffesaker, som for eksempel drapssaker, kidnappinger, grove gran og grove tyverier blir overvåkingsbilder ikke bare innhentet fra åstedene, men også fra et bredt område rundt der hendelsen skal ha foregått. Dette fra for eksempel bompasserings, bensinstasjoner, ulik trafikkdata, fasadekameraer og offentlige plasser som er videoovervåket. Innsamlingen foregår i et bredt område i håp om å finne flere spor og mer bevismateriale enn hva etterforskerne fant da de gjennomførte åstedsgranskningen.

Overvåkingsbilder fra dager i forkant av en hendelse kan også bli sjekket. Dette særlig i ranssaker, for å se om gjerningspersonen(e) har vært i ranslokalet forut for ranet for å planlegge ugjerningen. Utfordringene i slike saker er korte oppbevaringsfrister som medfører at dette ikke alltid lar seg gjennomføre, og etterforskerne får ikke muligheten til å se om ranerne har vært i ranslokalet tidligere.

5.1.6 Kriminalteknisk undersøkelse

Hvorvidt overvåkingsbilder blir avgjørende eller ikke handler gjerne om bildene viser ansiktet - eller konkrete detaljer ved gjerningspersonen. I saker hvor etterforskerne ikke får treff på overvåkingsbildene, kan bildene allikevel bli avgjørende. Hvis ikke de kriminaltekniske etterforskerne finner spor på åstedet som DNA eller fingeravtrykk, kan overvåkingsfilmene vise hvor gjerningspersonen(e) beveget seg slik at etterforskerne kan finne bevismateriale utenfor hovedåstedet. En av informantene beskriver hvilke fordeler overvåkingsbildene kan ha for å finne fingeravtrykk og DNA:

“[...] for det første er kameraene viktig i forhold til kriminalteknisk undersøkelse, både for å finne fingeravtrykk, DNA og sånne ting. Kameraene kan vise hvor gjerningspersoner har gått slik at man kan sikre DNA bevis [...]. Hvis vi finner klær eller våpen kan vi finne DNA. For det andre kan jo bildene brukes til identifikasjon dersom man kan se ansiktet til vedkommende, eller ganglag og andre kjennetegn [...]”.

---

²⁹ Bevis skal gi svar på hvorvidt en straffbar handling er begått, og om personen som er siktet har begått den kriminelle handlingen (Aksnes, 2003: 26).

Overvåkingsbildene kan lette arbeidet med de kriminaltekniske undersøkelsene. Både ved åstedet, men også utenfor det avgrensede åstedet fordi etterforskerne kan finne flere spor med hjelp fra overvåkingskameraene.

Å bruke overvåkingsbilder i etterforskning er en ressurskrevende prosess uavhengig om det brukes som et bevismiddel eller om teknologien brukes for å finne andre kriminaltekniske spor. For å få ansiktsgjenkjenner, se fluktruter, finne DNA-spor eller fingeravtrykk må etterforskerne gjentatte ganger reise ut og lete etter overvåkingskameraer der hvor de antar at gjerningspersonen(e) har beveget seg. En slik innhenting er omfattende og krever en enorm tålmodighet både for å finne fram til hvor overvåkingskameraene er plassert, men også i bearbeidelsesfasen; i avspillingen av overvåkingsfilmene. Dersom etterforskerne vet hvordan gjerningspersonen(e) ser ut trenger ikke denne jobben ta så lang tid, men i de tilfeller hvor de kanskje bare vet at jakka til gjerningspersonen er rød eller at gjerningspersonen har en blå hatt vil et slikt søk ta mye lengre tid.

Når etterforskerne ser gjennom overvåkingsfilmer leter de etter detaljer som kan fortelle noe om både gjerningspersonen, fornærmede, sakens alvorlighet, men også sakens relevans i forhold til andre saker. En av informantene fortalte om et pengetransportran hvor videoovervåkingen gjorde at politiet kom på sporet av at én av de ansatte i firmaet som ble ranet var delaktig i ranet:

“[...] Vi ser på overvåkingsfilmen at en pengetransportbil skal kjøre inn en rulleport. Døra går opp for at han skal kjøre inn. I det døra går opp kommer det en raner som legger han i bakken og stikker avgårde med bilen. Fornærmede ligger da igjen på bakken der hvor videokameraet filmer porten. Han har fått beskjed om å ligge der noen minutter, slik at raneren skal få tid. Dette forteller han oss i avhøret etterpå og at han var livredd. Han ligger der veldig lenge, så lenge at vi begynner å lure på oppførselen. Enden på visa er jo at han var med på det. Det som satte oss på sporet av at noen ikke stemte her, var jo at videokameraet filmet lenge etter at forholdet var ferdig. [...]”

Uten overvåkingsfilmen hadde ikke politiet på daværende tidspunkt oppdaget at personen som ble ranet var delaktig i ranet. Overvåkingsbildene gjør at etterforskerne kan gjøre seg opp litt flere meninger og komme på flere ideer om hva som kan ha skjedd, altså utvide etterforskningsfantasien. Bildene gjør også at etterforskningen og de kriminaltekniske undersøkelsene går raskere, samtidig som bildene i ettertid kan brukes som bevismateriale for å sikte gjerningspersonen(e).

5.1.7 Utfordringer i innhentingsfasen: oppbevaringsfrist, opphavsrett og manglende register

De største utfordringene ved å etterforske med overvåkingsbilder er den korte *oppbevaringsfristen* for opptak gjort med videoovervåking, *opphavsretten* til bildene og at det ikke finnes noe *pålitelig register* etterforskerne kan bruke for å finne ut hvor overvåkingskameraene er utplassert. De tekniske utfordringene vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Den korte oppbevaringsfristen medfører at mye av etterforskningsmaterialet går tapt. Faren ved korte oppbevaringsfrister er i saker hvor bildene ikke blir innhentet fordi bildene på daværende tidspunkt ikke blir oppfattet som relevante, og etterforskerne i ettertid oppdager at bildene kunne vært det avgjørende bevismaterialet. I disse sakene er bevismaterialet tapt.

En annen utfordring er i forhold til opphavsretten til bildene. Sitatet nedenfor henviser til en sak hvor et DnB NOR kort er misbrukt i en *annen* bank:

“[...]dersom bildene er fra en annen bank enn den som anmelder, kan ikke de som anmelder hente ut overvåkingsbildene, da må vi gjøre det. Det handler om opphavsrett. Dersom et DnB NOR kort er misbrukt i en annen bank kan ikke DnB NOR hente ut bildene”.

I slike saker må politiet selv innhente overvåkingsbildene, til forskjell fra saker hvor et minibankkort er misbrukt i bankenes egne minibanker. I sistnevnte tilfelle har banken selv opphavsrett og kan hente ut bildene for politiet. En annen av informantene fortalte om hvilke begrensinger det er i forhold til videoovervåking når det kommer til *bruk* av overvåkingsbilder, og hva opphavsretten kan bety for en sak. Etterforskeren fortalte at dersom en bensinstasjon kunne ha overvåkingsbilder som ville være av politiets interesse, kunne bensinstasjonen legge *begrensinger* i forhold til *hvordan* overvåkingsbildene skulle brukes. Dersom politiet eksempelvis ønsket å gå via media, legge ut stikkbrevene eksternt,³⁰ måtte bensinstasjonen gi klarsignal til dette. Etterforskerne mente dette var et problem, da det er mange som ikke ønsker at politiet skal gå via media, sannsynligvis på grunn økonomiske interesser, som er i konflikt med ”allmennoppfatningen” om å skulle hjelpe politiet. Faren ved en slik begrensning er at det vil minske sannsynligheten for at politiet får treff på

---

³⁰ Stikkbrev eksternt, vil si at politiet kan benytte media som en informasjonskanal ut til “den store detektiven”; publikum – med en etterlysning (Aksnes, 2003: 217).

overvåkingsbildet, da færre får tilgang til å se overvåkingsbildene, som igjen minsker sannsynligheten for oppklaring.

5.1.8 utfordringer med publikumshenvendelser i mindre alvorlige saker

En av utfordringene for etterforskerne når det kommer til hvilke overvåkingsbilder de skulle prioritere å innhente, var i møte med enkelte av publikumshenvendelsene. Etterforskerne opplevde at mange som anmelder, og som vet at hendelsen kan ha blitt filmet av et overvåkingssystem, tror at oppklaringsprosessen er like enkel som den blir fremstilt i TV-seriene. En av informantene fortalte:

“[...] det er jo mange som henvender seg til oss som har sett på CSI på TV, for det er jo bare å gjøre ”sånn og sånn”. Men det er ikke akkurat sånn og sånn. Hvis det hadde sittet 20-30-50 personer og sett den samme videoen og bare lett etter den ene detaljen. Men hvilken sak er det vi gjør det i da. Jeg har aldri sett eller hørt om noe slikt, selv i drapssaker må man kjempe om ressursbruken, så det blir en teoretisk mulighet, men det er så fjernt [...]”.

I sitatet er man igjen tilbake til prioriteringer og spørsmålet om i hvilke saker bildene skal innhentes. Etterforskeren beskriver her en uenighet mellom politiet og publikum, som kan forklares med Finstads (2003) to begreper *politiblikket* og *publikumsblikket*.³¹ Politiblikket er politiets måte å tolke situasjoner og hva som må prioriteres på. Publikumsblikket (eller samfunnsblikket) er hvordan publikum ser på politiet. Sitatet viser hvordan disse to blikkene kommer i konflikt. Det er uenighet i hva som skal prioriteres og hvordan og når informasjonsinnhenting skal foregå. utfordringene for politiet i denne type saker ble å fortelle publikum at oppklaringsprosessen var langt mer komplisert enn vist på TV, og at de ikke hadde tid til å innhente *mulige* billedbevis i mindre alvorlige saker, samt at overvåkingsbilder ikke er nok til at en sak blir etterforsket (det var her snakk om naskerisaker). Hovedbegrunnelsen for videoovervåking er at den skal fungere avskrekkende og forebyggende mot kriminalitet. Den skal fungere avskrekkende fordi den skal øke sannsynligheten for at gjerningspersonen blir tatt, stoppet og straffet (Winge, 2001: 16). I de tilfeller hvor gjerningspersonen ikke har blitt avskrekket av videoovervåkingen, er videofilmen et elektronisk spor som kan hjelpe politiet i *etterkant* av ugjerningen, slik at gjerningsmannen blir straffet. Politiblikket og publikumsblikket kommer i konflikt av den grunn at i mindre alvorlige saker benytter ikke politiet seg av videoovervåkings

---

³¹ Finstad bruker politiblikket for å utforske politiets briller, forståelse og handlinger (Finstad, 2003: 25).

etterfølgende funksjon. Dersom gjerningspersonen ikke ble avskrekket av overvåkingen og begår et lovbrudd har ikke politiet alltid ressurser nok til å gjennomgå billedmateriale i etterkant. Publikumsblikket er til forskjell kanskje mer opptatt av den etterfølgende funksjonen videoovervåkingen har, framfor den forebyggende funksjonen. Publikum tror kanskje at politiet ”bare kan gjøre sånn og sånn” som sitatet beskriver. Dette medfører uenigheter og uoverensstemmelser mellom blikkene.

5.2 Bearbeidelsesfasen

5.2.1 Bearbeidelsen og analysen av overvåkingsbildene

Når bildene er innhentet må de redigeres før de kan analyseres og brukes i etterforskningen og som bevismateriale. Hvem som tar seg av redigeringsarbeidet varierte mellom informantene. Noen gjorde mesteparten av arbeidet selv, mens andre foretrakk at teknikere tok seg av redigeringen av bildene, da det kreves litt teknisk kompetanse for å ta ut de beste bildene. Det finnes mange ulike overvåkingssystemer og politiet har heller ikke installert alle programvarene.

Informantene opplevde at det i mange av sakene var en utfordring å få spilt av overvåkingsfilmene. Derfor var hjelp fra teknikerne avgjørende for å kunne bruke videomaterialet. Enkelt bedrifter har svært gode overvåkingssystemer, mens andre fortsatt bruker VHS-kassetten. Fordi det i dag oftere brukes digitale overvåkingssystem enn analoge, trenger mange etterforskere hjelp av teknikere til å konvertere filene.

I denne delen av kapitlet fokuseres det på hvem som bearbeider overvåkingsbildene, hvordan det arbeides med bildene for å finne det *avgjørende bildet* (analysen), hva det vil si å sende et stikkbrev og hva et treff på et overvåkingsbilde innebærer.

5.2.2 Forskjellen på å etterforske *med* og *uten* overvåkingsbilder i bearbeidelsesfasen

Etter at alle opplysningene er innhentet blir de bearbeidet av de taktiske etterforskerne. Informantene mente at en av fordelene med overvåkingsbildene i bearbeidelsesfasen, var at bildene var med på å utvide ”etterforskningsfantasien” i den betydning at politiet kunne komme på ting de ellers ikke ville gjort uten bildene:

“[Ranssak]: ranerne brukte slegge for å slå gjennom ruta. Så glemmer de igjen den ene slegga i butikken og kjører et stykke. Så kommer de på slegga og kjører tilbake for å hente den. Sannsynligvis bruker de ett minutt ekstra bare for å få med seg slegga, så da kan vi jo lage oss fantasier om hvorfor. Også vet vi jo at det også skjer et tilsvarende ran et par timer etterpå. Var det derfor de dro og hentet

slegga eller handlet det om fingeravtrykk? Bildene gjør at vi kan tenke oss litt flere tanker, hadde vi ikke hatt bilder hadde vi ikke visst at de hadde flydd tilbake for å hente slegga. Noen ganger er vi ikke kreative nok til å se den riktige løsningen”.

Det stilles en rekke krav til etterforskere - i form av hva de skal ha kunnskap om og erfaring i. Den ”optimale” etterforsker bør bruke intuisjonen (magefølelsen) og kreativiteten (se alternativer), slik som etterforskeren beskriver ”etterforskningsfantasien” (Aksnes, 2003: 60). Uten overvåkingsbildene hadde ikke politiet visst at ranerne dro tilbake for å hente slegga. Slike opplysninger kan bygge opp under teorien om at det var samme gjerningspersoner som gjennomførte begge ranene. Overvåkingsbildene kan også brukes for å utelukke både personer (gi alibi), gjenstander (f.eks. våpen og biler) og mulige hendelsesforløp. Bildene er også en stor ressurs og fungerer tidsbesparende for politiet, da de i saksdokumentet må gi en detaljert beskrivelse av hendelsesforløpet. Et slikt dokument inneholder vanligvis tid, sted, involverte personer og aktuell handling (Aksnes, 2003: 40). Dokumentering blir også mer beskrivende og kanskje mer korrekt enn med bare vitneuttalelsene alene, slik det er i saker *uten* overvåkingsbilder. Bildene dokumenterer hvordan det *faktisk* skjedde:

”Det er noe helt annet å se hva som skjer enn å få en person til å gjenfortelle det”.

Et underliggende argument her er at vitner kan huske detaljene ved hendelsene feil. I tillegg vil en vitneuttalelse skape en større distanse til hendelsen for lytteren, framfor hva en film eller et bilde ville ha gjort. Å se bilder eller en film av hendelsen vil fungere virkelighetsgjørende.

En annen fordel med overvåkingsbilder er at bildene kan brukes for å bekrefte identiteter. Én av informantene sammenlignet overvåkingsbilder med DNA og fingeravtrykk:

”Har du et ordentlig bilde av gjerningsmannen er jo saken nesten oppklart da. Bilde blir omtrent som DNA eller fingeravtrykk”.

Denne beskrivelsen viser informantenes tro på overvåkingsbilder, og hvor avgjørende et bilde kan være dersom det er av bra kvalitet. Fordelen med et overvåkingsbilde, et DNA-spor eller fingeravtrykk, er at politiet i større grad kan få bekreftet eller avkreftet hvorvidt de har pågrepet riktig gjerningsperson, og om teoriene konstruert underveis er riktige eller gale (case construction o.l.). Når det kommer til overvåkingsbilder forutsetter dette at gjerningspersonens ansikt er avbildet, og at overvåkingsfilmen viser ugjerningen for at bildene skal ha størst betydning. Men overvåkingsbilder kan allikevel ha stor betydning for

saken til tross for at bildene ikke viser slike detaljer. Bilder som for eksempel viser kroppsbygning eller klær kan være nok til at etterforskerne kjenner igjen «modusene» til gjerningspersonen og hvordan ugjerningen er utført. Dette særlig av «kjenningenes»³² moduser som; hvilke våpen de bruker, hvordan de holder et våpen, gange, klesstil eller om de vanligvis er voldelige. På bakgrunn av disse opplysningene kan etterforskerne på et tidligere tidspunkt utpeke en mistenkt, slik at de slipper å ta inn like mange til avhør, da videoen kan gi etterforskerne svaret. Detaljene og opplysningene fra overvåkingsbildene er med på å spare politiet for tid og ressurser, dette i likhet med saker hvor politiet har DNA-spor eller fingeravtrykk.

5.2.3 Hvem bearbeider overvåkingsbildene?

Etter at overvåkingsfilmen er innhentet blir den bearbeidet, enten av hovedetterforskeren selv, vekterfirmaer eller sivilt ansatte i politiet. Av de ulike vekterfirmaene mottar etterforskerne et bredt ferdigbehandlet videomateriale. Det ble sagt av en av etterforskerne at overvåkingsbildene de fikk fra spesielt et av vekterfirmaene var det svært høy kvalitet over. Vekterne visste hva de skulle se etter i overvåkingsfilmene. Kvaliteten på bildene var bra på grunn av vekterfirmaenes gode overvåkingssystemer, og at datasystemene deres var bedre egnet for å hente ut de beste bildene til forskjell fra etterforskerne egne pc-er.

“[Vekterfirmaene] de har litt andre ressurser og bedre datasystemer enn oss. Jeg sitter med en vanlig pc hvor jeg ikke har noen spesialprogrammer. Enkelte av vekterfirmaene vet at vi ikke har disse programmene, og vi vet også at dersom de sender oss billedmateriale, er det så bra at vi faktisk kan etterforske de videre for å finne gjerningsmannen. [...]”

Da vekterfirmaene bearbeider materialet sparer de etterforskerne for mye tid. Samtidig fikk etterforskerne tilgang til overvåkingsbilder de ikke kunne ha bearbeidet selv på grunn av manglende programvarer. En av årsakene til at politiet ofte får tilsendt ferdig behandlet videomateriale skyldes at de ulike butikkene, bedriftene og firmaene har overvåkingssystemer med forskjellige programvarer og opptakene blir lagret på alt fra filmruller, VHS, videobånd til CD-plater, dette gjør at bearbeidelsesarbeidet kan bli en utfordring for politiet og de trenger hjelp av aktører som har de rette programvarene.

Det var store forskjeller mellom informantene i forhold til hvem som bearbeidet videomaterialet selv. Noen av informantene arbeidet sjelden med råmateriale. De fikk hjelp av

---

³² En kjenning vil si at vedkommende tidligere er registret for lovbrudd (Lomell, 2007: 117).

teknikere til å redigere filmene eller for å hente ut overvåkingsbildene. Andre gjorde det meste av redigeringsarbeidet selv. Én av informantene var den på sin etterforskningsgruppe som i hovedsak arbeidet med overvåkingsfilmene og sto for redigeringsarbeidet for gruppa.

AS Skan-Kontroll, som er det vekterfirmaet som etterforskeren fremhevet den gode kvaliteten til, drifter flere overvåkingssystemer i Norge. AS Skan-Kontroll ble beskrevet som et firma som hadde god kunnskap til overvåkingssystemene, men også bred kunnskap omkring hva en skal se etter i en overvåkingsfilm:

“[...] AS Skan- Kontroll har ganske mange objekter rundt omkring i Norge, og i natt var det en butikk som hadde innbrudd. Alt som skjer er blitt filmet av AS Skan-Kontroll sitt overvåkingssystem, og de har jo egne folk som sitter og ser på dette. Vi har folk som gjør mange forskjellige arbeidsoppgaver i en sak. De har folk som bare sitter og ser på videoer. Vi vet at vi til en viss grad, jeg skal ikke si at vi 100 % ”kjøper” det de gir oss. Men vi vet at i saker hvor de har sittet i tre-fire timer og jobbet for å gi oss de beste bildene, også pleier å være de beste bildene. Det er ikke alltid vi tar oss tiden til å sjekke om det faktisk er det beste vi har fått, men når vi har gjort det har det vist seg å være det”.

Etterforskeren mente at de ikke ”100 % kjøpte” hva vekterfirmaene sendte til dem – i form av at etterforskerne ofte utførte kvalitetskontroll på opplysningene for å forhindre misbruk, men det var ikke alltid politiet hadde tid til det. Og dersom etterforskerne ikke hadde de riktige programvarene for å få spilt av overvåkingsfilmene på sine egne pc-er blir det vanskelig, hvis ikke umulig, å gjennomføre en kvalitetskontroll av billedmateriale etterforskerne får tilsendt fra ulike vekterfirmaer, butikker og banker.

Den samme informanten kom også inn på farene ved at vekterfirmaer både har bedre systemer og kanskje også mer kunnskap enn politiet omkring videoovervåking. Dette kunne gå utover (retts)sikkerheten og politiets kvalitetskontroll av bildene (jf. filmen med pengetransportranet). Alt av innhentet materiale må kontrolleres for å forhindre at spor kan ha blitt manipulert, lagt til eller fjernet fra åstedet (Aksnes, 2003: 115). Det stilles ikke like strenge krav til ansatte i vekterfirmaer som det gjøres i politiet, og det kan være vanskeligere å kontrollere misbruk av det enorme videomateriale og informasjonen de ulike vekterfirmaene eller bedriftene blir sittende igjen med:

“Jeg ser ikke så store utfordringer i forhold til oss, men det er jo uærlige politifolk også, det kan jo forekomme, jeg skal være såpass ærlig på det, misbruk kan jo skje. Men jeg ser større utfordringer med at private firmaer og vekterfirmaer blir sittende med veldig mye informasjon. Der har man jo ikke like streng kontroll i forhold til vandel og slikt. Det burde være strengere regler i forhold til dette, slik at det ikke blir misbrukt”.

For å forhindre misbruk av overvåkingsmateriale mente informanten at politiet trengte mer opplæring i å bruke overvåkingsystemer, slik at de kan lagre og få spilt av filmene uten hjelp. Hadde politiet hatt mer kunnskap om systemene, hadde ikke behovet for hjelp fra vekturfirmaer vært så stor. Hvilken opplæring etterforskerne har fått i å bruke videoovervåking og overvåkingsbilder kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

5.2.4 Hvordan arbeides det med billedmateriale?

Etter at de beste bildene er plukket ut fra overvåkingsfilmen, ser den som er hovedetterforsker i saken på detaljer ved bildene som er hentet ut. Dersom hovedetterforsker ikke kjenner igjen gjerningspersonen(e) gjennomgås bildene på etterforskningsgruppa for å se om andre kan kjenne igjen personer, logoer, kjøretøy, bilnummer, ganglag eller andre ytre kjennetegn. Hvis ingen kjenner igjen vedkommende kan bildene legges ut som stikkbreve for å se om noen andre i politiet gjenkjenner gjerningspersonen. Stikkbreve vil si en etterlysning av for eksempel personer eller kjøretøy, og det legges gjerne ved forklaringer til bildene omkring hendelsesforløp. Dersom politiet ikke får treff på stikkbrevene kan bildene likevel ha stor betydning for saken. Bildene kan brukes for å få signalement av gjerningspersoner eller for å få flere ledetråder og slik utvide etterforskningsfantasiaen.

En av informantene beskriver måten de jobber med overvåkingsbilder:

”Det vi gjør, er å hente inn overvåkingsbilder fra det stedet som er blitt usatt for et ran, eller grovt tyveri eller hva det måtte være. Og så, etter at de bildene er bearbeidet enten av vektere som har utstyret eller av oss. Så er det å gå gjennom dette på gruppa her for å se om vi kan kjenne han igjen”.

En annen informant påpeker at videomaterialet også må dokumenteres:

”Først ser jeg gjennom videoen, skriver rapport, tar ut stillbilder og legger ved videoen i saksmappen”.

Sitatene utfyller hverandre og viser hvordan overvåkingsbildene blir brukt i de ulike fasene av en etterforskning; først i innhenting av bildene og hvem som tar seg av dette. Deretter gjennomgangen av bildene, og til slutt dokumenteringen av bildene.

5.2.5 Å lete etter det avgjørende bildet - i ”timeslange” overvåkingsfilmer

Hvor mye tid som ble brukt på å se gjennom overvåkingsbildene (filmene) varierte alt ettersom hvor hendelsene fant sted, alvorligheten i saken, om etterforskerne selv måtte innhente bildene, kvaliteten på bildene, om det fantes konkrete tidsangivelser, om klokka på

filmen stemte og om det fantes andre bevis i saken. En av informantene fortalte om tidsbruken:

”[...] Hvis kameraene og klokka fungerer, trenger man ikke bruke så lang tid. Da kan man be om bilder fra det aktuelle tidsrommet. Men er det sånn at man prøve å skaffe en oversikt over at gjerningsmann har vært flere steder, som i bedragerisaker. Hvis én for eksempel har tatt et minibankkort og vært i flere minibanker, så sier det seg selv at det tar litt lengre tid til tross for at man har et visst tidsrom. [...] Det er veldig forskjellig fra sak til sak, men hvis alt fungerer trenger det ikke være mer enn et par timer. Dersom det er taggere som vandrer rundt på t-banen bruker man tid på å finne ut om det finnes video og hvor taggerne har vært”.

Å lete etter det avgjørende bildet kunne ta alt fra minutter til timer til dager. Og selv etter mye leting hendte det at etterforskerne ikke fant noen bilder av verdi. Det hendte også at etterforskerne hadde overvåkingsbilder av potensiell(e) gjerningsperson(er), men dette betydde ikke nødvendigvis oppklaring av saken. Dersom ikke overvåkingskameraet hadde fanget opp selve ugjerningen ble det lett for gjerningspersonen å bortforklare overvåkingsbildet for politiet. I slike situasjoner er forholdet mellom teknisk og taktisk etterforskning helt avgjørende for at overvåkingsbildene skal få størst betydning for utfallet av etterforskningen. Dersom ikke overvåkingsbildene blir presentert på en taktisk måte i møtet med den mistenkte, får overvåkingsbildet ofte ingen annen verdi annet enn at politiet kan knytte gjerningspersonen til åstedet.

Én av etterforskerne sammenlignet etterforskning med et puslespill hvor overvåkingsbildene bare er én av de mange brikkene som måtte på plass for å oppklare saken:

”Jeg kan ikke komme på noen saker hvor bildene alene var avgjørende for at en sak ble oppklart. At en sak blir oppklart er ofte et puslespill, men vi har jo flere saker der hvor bildene blir én av flere avgjørende brikker. [...]”.

Overvåkingsbildene var allikevel flere ganger én av de avgjørende brikkene. En slik sammenligning viser at overvåkingsbilder alene har liten verdi, men sammen med andre bevis kan overvåkingsbilder være det sterkeste beviset i saken, og kan få stor betydning for etterforskningens helhet og utfallet av den. Samtidig viser beskrivelsen *arbeidsmengden* som gjerne ligger bak et etterforskningsarbeid. For å oppklare en sak er det mye arbeid som ligger til grunn; hver brikke må innhentes, hvor brikkene senere må bearbeides og settes i sammenheng. Til slutt danner forhåpentligvis brikkene løsningen på etterforskningsgåten. En sentral forskjell på en kriminalsak og et puslespill, er at et puslespill fører kun frem til én

løsning når alle brikkene er på sin rettmessige plass og bildet avdekkes. En kriminalsak kan fremvise en rekke løsninger som avhenger av hvem som plasserer brikkene og hvilken betydning de tillegger de ulike brikkene, og dermed konstrueres kanskje et annet "bilde" av hendelsen enn det som faktisk skjedde i virkeligheten (Amundsen, 2010: 24; Dahl, 2009b). På denne måten kan puslespillmetaforen knyttes til teorier som *case construction*, *hypothesis-testing* og *story construction*, som jeg presenterte i kapittel 3. Hvilke teorier og antakelser hver enkelt av etterforskerne legger til grunn når de skal etterforske en sak har betydning for utfallet av etterforskningen. Derfor kan ulike etterforskere komme fram til forskjellige løsninger.

Hvordan etterforskerne arbeider med overvåkingsbilder og leter etter overvåkingskameraer ble fortalt av en av informantene som jobber med ransetterforskning. Etterforskeren fortalte om en knivstikkingsepisode i Oslo sentrum, hvor etterforskerne i ettertid navigerte seg etter gjerningsmannen ved hjelp av overvåkingssystemene som var plassert rundt i Oslo sentrum:

"Bildene fra plassen hvor gjerningspersonene knivstakk fornærmede var veldig dårlig. Men jeg klarte å plukke opp en av gjerningspersonene etterpå. Han var inne på 7-eleven i Skippergata i 20 sekunder, han gikk inn, pratet i telefon og gikk ut igjen. Fordi jeg gikk ut bredt klarte jeg å plukke opp én av gjerningspersonene. Og selv om jeg bare hadde et sort- hvitt bilde kjente jeg igjen jakka hans, den hadde et spesielt mønster. For å finne han igjen på 7-eleven tok det meg mange timer. Etter å ha sett dette bildet klarte jeg senere også å finne han igjen på andre overvåkingssystemer også rett før hendelsen".

Sitatet viser hvor lang tid og hvor omfattende det kan være å lete etter overvåkingskameraer, for så å finne igjen gjerningspersonen(e) på overvåkingsfilmen i ettertid. Det kan være svært lite som skal til for at etterforskerne finner igjen mistenkte, i dette tilfellet var det mønsteret på jakka til mistenkte som senere avslørte han. Den kanskje største forskjellen på et ran begått i Oslo sentrum kontra et ran begått på et mindre sted i Norge, sett i lys av videoovervåking, er at Oslo sentrum er bedre videodekket. Ved et lite sted er kanskje bare gullsmeden som ble ranet videoovervåket. Da mister politiet muligheten til å sjekke overvåkingsbilder fra nærliggende områder og de mister i større grad muligheten til å få en gjenkjennelse på overvåkingsbildet - i likhet med hva sitatet overfor beskriver. En annen informant beskrev hvor lang tid det gikk med på å finne gode og avgjørende overvåkingsbilder. Uttalelsen viser hvor viktig klokka på overvåkingsfilmen er sammen med tidsangivelsen. Informanten kommer også med et eksempel på hvor bredt søket kan bli dersom de ikke får tidsangivelser, i slike tilfeller er det ofte ikke noe poeng og i hele tatt se på overvåkingsfilmen:

”[Å lete etter gjerningspersonen i etterkant av et grovt tyveri fra en butikk]: I bompengeringen som her er eksempel da, antar vi at den bilen som ble brukt har kjørt igjennom bompengeringen i forkant av tyveriet. Vi har tidspunktet på videoen [når det akkurat skjedde], så vi kan da gå til bompengeringen å regne ut sånn cirka når den bilen må ha passert bompengeringen i forhold til når dette skjedde. Da får vi snevret inn tidsperspektivet. Da blir det kanskje å se på 10-15 minutter av filmen. Se på alle bilene som kjører gjennom i dette tidsrommet. Her er det mulig å finne igjen bilen som ble brukt. En annen situasjon kan være dersom det har skjedd i løpet av natten. Vi får vite at det har skjedd et ran et sted hvor det ikke er videoovervåking, og at det har skjedd en gang etter klokka 21.06. Da må du sjekke passeringene i ni timer. Det blir en håpløs jobb. Dersom vi skal bruke tid på det, er vi over i en drapsetterforskning. [...]. Mange ganger vet man jo heller ikke hva man skal se etter”.

Som sitatet overfor illustrerer må politiet i enhver sak vurdere om de skal bruke tid på å innhente og se igjennom overvåkingsfilmen. Uten riktige tidsangivelser og få detaljer i saken blir det håpløst for etterforskerne å skulle gå gjennom alt av videomateriale.

5.2.6 Treff på bildene = en kjenning. Ukjent gjerningsperson = utsendelse av stikkbrev

I de sakene hvor etterforskerne hadde treff på overvåkingsbildene, en identifisering, var det gjerne en kjenning som var avbildet. Fordi kjenninger ofte er i kontakt med politiet, er de lett gjenkjennelig på et overvåkingsbilde til forskjell fra ”den vanlige mannen i gata”. Og fordi etterforskerne gjenkjenner modusen til kjenningene måtte ikke bildet nødvendigvis være av ansiktet til gjerningspersonen. Dersom våpen eller kroppen til vedkommende var avbildet kunne etterforskerne gjenkjenne personen, slik at de kunne ta inn mistenkte til avhør. Dersom verken hovedetterforsker eller de andre på etterforskningsgruppa kjenner igjen gjerningspersonen(e) som er avbildet, kan politiet sende overvåkingsbildene som stikkbrev. Stikkbrevene blir som regel sendt internt i politiet, men kan også sendes eksternt, til for eksempel butikker, banker og aviser. I stikkbrevene blir det lagt ved bilde og tilhørende forklaringer omkring hendelsesforløp og signalementer i håp om å få treff på bildene fra kollegaer ved andre politistasjoner (internt) eller omverdenen (eksternt).

Et problem politiet har fått merke i de senere år er ved butikktysterier. Mange av bildene som kommer til politiet er av østeuropeere som er på gjennomreise. Disse er det også ekstremt mye stikkbrev av, noe som har resultert i at mange har sluttet å lese stikkbrevene. Det blir sjelden treff på bildene, da disse personene ikke er blant politiets kjenninger. En av informantene fortalte om østeuropeere og politiets datasystemer:

”Det er jo en del østeuropeere som er avbildet, disse finner vi ikke i systemene. Det blir ekstremt mye stikkbrev, og man klarer ikke i like stor grad å gjenkjenne på egne stasjoner lenger, slik man gjorde før”.

En av årsakene til at det blir færre gjenkjennelser, er at kriminelle har blitt mer mobile og forflyttet seg mellom landegrensene, slik informanten fortalte. En annen grunn til at det ikke ble treff på overvåkingsbildene kunne være i perioder hvor kjenningene satt inne:

”[...] Det handler litt om hvor mye press det er også, hvem som sitter inne og ikke. Vi merker det godt når noen av våre kjenninger sitter inne [...]”.

Når kjenninger sitter inne opplevde politiet både mindre kriminell aktivitet i nærområdet, men også at de hadde mindre treff på stikkbrevene. Uten treff på bildene mister overvåkingsbildene noe av sin verdi i etterforskningen, men bildene kan brukes for å se andre detaljer.

Informantenes beskrivelser av at politiet ikke gjenkjenner bilder av østeuropeere, og at det var færre treff på overvåkingsbildene/stikkbrevene når kjenningene satt inne, betyr at overvåkingsbilder øker sannsynligheten for at kjenninger oppdages framfor ”den vanlige mannen i gata”. Kjenningsproblematikken kommer jeg tilbake til i kapittel 7.

5.2.7 Overvåkingsbilder i politiavhøret

Avhøret³³ er den mest benyttede etterforskningsmetoden og blir benyttet for å få en indikasjon på om det er grunnlag for å etterforske en sak ytterligere eller ikke. Avhøret har i likhet med de andre etterforskningsmetodene et hovedformål; informasjonsinnhenting (Aksnes, 2003; Gottschalk, 2007: 176). Etterforskerne bruker også overvåkingsbilder i avhøret. Bildene blir her benyttet i forhold til både mistenkte/siktede og fornærmede. I forhold til mistenkte/siktede blir overvåkingsbildene gjerne brukt som et konfrontasjonsmiddel i avhøret. Fornærmede derimot kan bli bedt om å peke ut mistenkte/siktede gjennom en fotokonfrontasjon,³⁴ som kan være hentet fra overvåkingsfilmen.

---

³³ Avhøret er et forum for involverte personer: for å fremme sine interesser (påtalebegjær og erstatning) og et forum for mistenkte/siktede for å komme med sin versjon (Gottschalk, 2007: 176).

³⁴ En fotokonfrontasjon er en gjenkjenningsprøve, som vanligvis benyttes av etterforskere når det er tvil om en mistenkts identitet eller når et vitne skal forsøke å gjenkjenne mistenkte (Kovesi, 2010; Aksnes, 2003: 307).

5.2.8 Avhørets syv faser

Det finnes ikke én riktig måte å dele avhørets faser opp på. Det viktigste er at fasene kommer naturlig og glir over i hverandre. Den vanligste inndelingen er å dele avhøret opp i syv faser:

- Planlegging / forberedelsesfasen
  - Kontaktetableringsfasen og introduksjon av tema
  - Fri forklaring
  - Konfrontering
  - Avslutning
  - Evaluering
  - Dokumentasjon
- (Aksnes, 2003: 259)

Modellen egner seg best der hvor vitner og mistenkte ønsker å forklare seg. For en person som ikke ønsker å forklare seg må avhøret legges opp på en annen måte (Aksnes, 2003: 260). Modellen inkluderer også faser i perioden før og etter avhøret; planleggingsfasen, evalueringsfasen og dokumentasjonen (Gunnerød, 2005). Det er i første rekke *konfronteringsfasen* av avhøret det fokuseres på, da det er i denne fasen overvåkingsbildene blir benyttet i avhør.

5.2.9 Avhørskonfrontering og overvåkingsbildenes funksjon i avhøret

Det ble påpekt blant flere av informantene at overvåkingsbilder kan ha en enorm verdi for avhøret og hvordan avhøret utarter seg. Flere hevdet at overvåkingsbildene hadde størst effekt i avhøret. Overvåkingsbildene er viktig for å få gjerningspersonen(e) til å snakke sant, for å knytte gjerningspersonen til åstedet, for å beskrive hendelsesforløpet og for å forklare hva som skjedde på åstedet. Dersom overvåkingsfilmen viser hele hendelsen blir det vanskelig for gjerningspersonen(e) å forklare seg uriktig. Overvåkingsbildene kan også være til hjelp for å se hva som skjer i forkant av en hendelse, eller de kan vise kjennetegn som klær og logoer. Dette kan hjelpe politiet til å snevre inn søket etter en gjerningsperson slik at etterforskerne slipper å ta inn like mange til avhør.

Benedicte Amundsen (2010) skriver i sin masteravhandling om politiets bruk av DNA i etterforskning. Amundsen skriver også om hvordan DNA blir brukt i avhørskonfronteringen, hvor det påpekes at *hvordan* og *når* etterforskerne legger fram et bevis for en mistenkt, er helt avgjørende for hvordan avhørskonfronteringen utarter seg og om beviset blir fellende (Amundsen, 2010: 66). I voldtektssaker (også andre saker) er samspillet mellom den tekniske og den taktiske etterforskningen helt avgjørende. Dersom etterforskerne forteller

gjerningspersonen for tidlig i et avhør at de har DNA-spor, kan gjerningspersonen ”trekke frivillighetskortet” å si at samleiet var frivillig. Da vil det tekniske beviset miste sin verdi og det vil gi gjerningspersonen *muligheten* til å bortforklare seg (Amundsen, 2010: 67). Motsatt, hvis etterforskerne først lar gjerningspersonen forklare seg (fri forklaringsfasen), og gjerningspersonen nekter for samleiet kan etterforskerne fortelle at de har DNA-bevis som sier noe annet.

I likhet med DNA-spor kan etterforskerne holde tilbake informasjon om at de har overvåkingsbilder som knytter gjerningspersonen til åstedet. Dersom gjerningspersonen da nekter for å ha vært på åstedet og etterforskerne kan bevise det motsatte, vil den mistenkte ha et forklaringsproblem.

De tekniske funnene som ble gjort på åstedet blir her brukt i den taktiske etterforskningen. Samspillet mellom den tekniske og taktiske etterforskningen blir helt avgjørende for at gjerningspersonen skal tilstå. Et godt eksempel på samspillet mellom disse to etterforskningsstrategiene, og hvordan overvåkingsbilder kan brukes i avhørsfasen, kan være i saker hvor etterforskerens billedmateriale bare viser at gjerningsperson er på åstedet, men ikke at gjerningspersonen eksempelvis utførte ranet. Dersom etterforskerne for tidlig sier at de har billedbevis av mistenkte, gir de mistenkte *muligheten* til å si at han eller hun tilfeldigvis var i banken og ikke har noe med ranet å gjøre. I slike situasjoner må de tekniske funnene bli presentert på en taktisk måte, slik at overvåkingsbildene skal få størst verdi (Amundsen, 2010). Dersom ikke den mistenkte er klar over at etterforskerne har bilde av han eller henne, og nekter for å ha vært til stede, blir det problematisk å endre forklaring i ettertid når etterforskerne legger fram overvåkingsbildene som knytter mistenkte til åstedet.

I avhøret må etterforskerne gjentatte ganger legge om strategien for å få mest mulig korrekt informasjon av mistenkte:

”Det skjer ganske ofte at de endrer forklaring i avhørssituasjonen dersom vi har overvåkingsbilder. Hvis mistenke ljuger på alt, og du ser at du ikke kommer noen vei, så må du etter pausen legge om strategien, og da kommer det ofte mange nye opplysninger”.

Hvilken strategi etterforskerne skal bruke bestemmes i forberedelsesfasen av avhøret, men i likhet med hva informanten beskriver, må de ofte endre taktikk underveis for å få nye opplysninger i saken.

Martin Innes (2003) beskriver overvåkingsbildenes funksjon og betydning på lignende måte som mine informanter. I avhør hvor etterforskerne har overvåkingsbilder av ugjerningen kan de holde tilbake informasjon om at de har overvåkingsbilder, slik at de kan matche informasjonen siktede gir opp mot overvåkingsbildene. På den måten får etterforskerne en mer fyldig beskrivelse av hendelsesforløpet, og de får også høre om gjerningspersonen snakker sant.

Benjamin J. Goold (2004) skriver også om overvåkingsbilder i avhørskonfrontasjonen. Goold hevder at videoovervåking har hatt størst betydning for avhørssituasjonen (Goold, 2004: 201). Dette fordi overvåkingsbildene knytter gjerningsperson til åstedet; bildene kan vise ugjerningen, hvor mange som var til stede og kanskje hele hendelsesforløpet (Goold, 2004: 192-194). Mange av Goolds informanter hevdet at bruken av overvåkingsbilder som bevismiddel hadde medført at gjerningspersoner oftere tilsto. Dette samsvarer også med oppfatningene blant mange av mine informanter.

5.3 Tilståelsene og oppklaringene

Hvor ofte informantene opplevde at overvåkingsbildene var med på å oppklare en kriminalsak varierte voldsomt. En som arbeidet med ranssaker uttalte:

”Det er i nesten alle sakene vi har her at billedmateriale er avgjørende. Nesten utelukkende, det er veldig viktig for oss. [...]”

Til forskjell fra de som jobbet med eksempelvis familievoldssaker hadde informantene som jobbet med ransetterforskning overvåkingsbilder i nesten alle sakene de arbeidet med. Dette gir en pekepinn i forhold til hvilke lovbrudd overvåkingsbilder anvendes, og i forhold til hvilke lovbrudd det er mulig å innhente overvåkingsbilder fra. Enkelte lovbrudd foregår i typiske områder som er videoovervåket; ranskriminalitet, narkotikakriminalitet og trafikkriminalitet er klassiske lovbrudd som skjer i det offentlige rom. Derimot vil miljøkriminalitet og dokumentforfalskninger være typiske lovbrudd som skjer utenfor offentligheten. Av den grunn vil denne typen lovbrudd være vanskeligere å fange opp med videoovervåking.

Til tross for at informantene ikke jobbet med overvåkingsbilder i like stor grad, var det flere som hadde opplevd at gjerningspersonene tilsto når de fikk vite at hendelsen var på tape:

”Tilståelser kommer ofte når gjerningsmann får vite at hendelsen er på tape. Og det hender også at forklaringer blir endret når de får se videoen. Og det gjør det også lettere å sette ring rundt et bestemt straffebud, for man får flere opplysninger”.

Bildene får mistenkte både til å tilstå, men også å endre forklaring. En av fordelene med overvåkingsbilder i retten, var at det ble lettere ”å sette ring rundt et bestemt straffebud”, som informanten fortalte. Dette fordi overvåkingsbilder gir en objektiv og korrekt beskrivelse, samtidig som at andre bevis og opplysninger kan styrke og bekrefte det som vises i overvåkingsfilmen.

Informanten fortalte også at kvaliteten på bildene kunne være så bra at det ble vanskelig for den mistenkte å bortforklare seg, men dessverre er bildene ofte av så dårlig kvalitet at de kan passe til beskrivelsen av svært mange.

Hvorvidt gjerningspersonene tilstår eller ikke når det finnes overvåkingsbilder slo naturligvis ut begge veier; noen tilstår i saker hvor bildene kunne passet beskrivelsen av hvem som helst, mens andre nekter når det ikke finnes tvil om at det er deres ansikt som er på bildet. En informant uttrykte dette:

”Det er flere saker som går på treff på kameraene. Jeg mottok i går en anmeldelse angående en falsk resept fra et apotek. Anmeldelsen kom med en CD [film], videoen er knallbra, du ser både gjerningsperson i helfigur og sykkel”.

Selv om bildene var ”knallbra” nektet gjerningspersonen. Etterforskeren trodde allikevel at de kunne få siktet gjerningsperson, da bildene var såpass bra, hvordan saken endte vet jeg ikke. En etterforsker fra en annen politistasjon uttalte det samme:

”Ja, det kan de gjøre [tilstå]. Mens andre kommer da med noen dårlige forklaringer, som er litt morsomme av og til. Det kan endre hele avhøret, men det er noe med det å tape ansikt, noen vil ikke det uansett, når man først har begynt å forklare seg uriktig[...]. Mens andre tenker ”okay, jeg ser det er meg”. Litt både og egentlig. [...]”.

En annen informant uttrykte også at billedbevis kunne slå ut begge veier i avhøret:

”Ja, det er klart når de ser seg selv at de ofte tilstår. Men jeg har ei som nektet, bildet var like bra som passbildet, men henne nektet allikevel. Det går begge veier [...]”.

Sitatene overfor viser at det er varierende om mistenkte tilstår når det foreligger overvåkingsbilder. Overvåkingsbilder som bare viser at mistenkte er på stedet beviser ikke

annet enn tilstedeværelse. Det blir derfor en katt og mus lek mellom etterforskerne og mistenkte.

En annen av informantene fortalte om en sak hvor overvåkingsbildene ble svært avgjørende for oppklaringen. Saken skulle opp for høyesterett når jeg intervjuet informanten. Grunnen til at saken hadde kommet så langt i rettssystemet mente informanten handlet om at overvåkingsbildene sammen med vitneuttalelsene gjorde at det ble vanskelig for mistenkte å bortforklare hendelsen:

"[...] Før han ble slått ned ble det vist en nazihilsen, eller det ble i hvert fall oppfattet som en nazihilsen. Så det ble tatt ut tiltale for det i tillegg til legemsbeskadigelse. Alt som skjedde ble tatt opp på film og det var mange kameraer som fanget opp hendelsen fra mange ulike vinkler. Det jeg da gjorde, var at jeg dro ut til denne bensinstasjonen og fikk skisse over hvor alle kameraene var plassert, slik at jeg i retten kunne vise hvor kameraene befant seg. Jeg tok ut stillbilder i tillegg til filmen og skrev en lang rapport. Detaljert med klokkeslett. [...]"

I tillegg til å beskrive hendelsesforløpet beskriver også informanten hvordan det ble jobbet med videomaterialet i saken. Etterforskeren jobbet mange timer med videomaterialet, da etterforskeren visste at dette kom til å bli et viktig bevismateriale. Saken er basert på både vitneforklaringer og videomateriale:

"Denne saken er jo også basert på vitneforklaringer. Vitner bekrefter det som er på videoen. Hvis man ikke har videoopptak må en kun basere seg på vitnene. Denne saken hadde nok ikke gått så langt dersom man ikke hadde hatt både video og vitneuttalelser. Det ble tatt ut tiltale på rasisme. I det han tar opp hånda og gjør hilsenen sier han noe sånt som "jævla utlending". Dette har vitnene fått med seg. Det kan jo forsvares ved å si at det bare var en hallo - bevegelse, men når det ble sagt til en som har utenlandsk opprinnelse blir det jo forsterket".

Sitatene illustrerer både hvilken effekt og verdi overvåkingsbilder kan ha dersom den viser hele ugjerningen og hvis kvaliteten er bra, men også hvor vanskelig det blir for gjerningspersonen i denne type saker å bortforklare seg. Videomateriale sammen med vitneuttalelser er med på å oppklare en rekke kriminalsaker.

Willam G. Staples (1997: 61) skriver at politiet ofte ikke trenger å bruke overvåkingsbildene. Når folk blir fortalt at politiet har hendelsen på tape begynner de å fortelle, dette samsvarer med oppfattelsen blant mine informanter:

”Ja, det er mange tilståelser som kommer i avhøret når mistenkte får vite at hendelsen er på tape. Jeg har sittet i mange avhør hvor man ikke har vist bildene tidligere. Hvor da mistenkte har erkjent forholdet. Da har vi spart mye tid og ressurser i etterforskningen videre. En tilståelse er veldig ressursbesparende, en tilståelsesdom er mye lettere å kjøre gjennom systemet enn en annen type retts sak, vi bruker jo mye tid på å danne oss et bilde av hva som skjer. Og har du det på tape slipper du å bruke den tiden til det”.

I avhøret av en mistenkt er overvåkingsfilmer og bilder et effektivt konfrontasjonsmiddel for etterforskerne, som medfører at mange tilstår, selv når bildene er av dårlig kvalitet. Enkelte tilstår også bare de får høre at det finnes billedbevis. Tilståelsene kommer antakeligvis fordi det finnes en rekke myter om videoovervåking, som sier at videoovervåking er svært effektivt og at kvaliteten også er bra. Etterforskerne hadde fått flere tilståelser til tross for at billedmateriale viste svært lite av hendelsen og at kvaliteten var dårlig:

”Ja, du har jo noen minibanker da. Også husker jeg noen innbrudd i automatene på et solstudio. Det hadde vi ganske bra bilder av. Og når han kom til avhør hadde han jo på seg de samme klærne. Så hadde vi et kioskan, hvor det var videoovervåking på en VHS-kassett. Vi så ikke gjerningsmannen, men vi hadde en mistenkt. Da vi dro hjem til han fant vi en tilsvarende genser, men det var en veldig vanlig genser som var brukt. For å prøve en siste mulighet, så viste vi bildene til gjerningsmann, og da erkjente han ranet av en eller annen grunn”.

I denne saken som informanten referer til, hvor etterforskerne fant tilsvarende genser, kunne ikke etterforskerne ut fra bildene med *sikkerhet* vite at de hadde pågrepet riktig gjerningsperson. Men som mange av informantene forteller, dersom hendelsen er filmet, er det mange som tilstår selv om bildene ikke er spesielt bra eller overbevisende.

5.3.1 Forsvarer forhindrer at mistenkte `går i fella`

I saker hvor billedmateriale var bra, var det likevel flere mistenkte som nektet for at bilde(ne) var av dem. En av grunnene til dette begrunnet en informant med at forsvarerne er påpasselige med at alt av billedmateriale skal gjennomgå før deres klient får si noe om saken:

”Noen av de mistenkte lurer på om bildene er av dem og hva som vises. De blir veldig stresset. I denne saken [nazihilsen på bensinstasjonen] må de jo ha visst det [at det fantes bilder]. Jeg mener å huske at når jeg sa det var video, fikk de beskjed av forsvarer at de ikke skulle si noe mer før de hadde sett hele videoen. Bilder kan jo tas ut av sammenheng, så da ønsket de første å kommentere etter at de hadde sett hele videoen”.

En av grunnene til at forsvarerne ber deres klienter om å vente med å kommentere bildene, er at politiet kanskje bare har overvåkingsbilder som viser at mistenkte befant seg på stedet, og

ikke nødvendigvis at det var mistenkte som slo fornærmede. Her kommer også forholdet mellom den tekniske og taktiske etterforskningen inn, forsvarer er til forskjell fra klienten mer bevisst på at billedmateriale politiet er i besittelse av muligens bare viser en liten bit av hendelsen. Forsvarer er også mer bevisst på politiets strategier for å få tilståelser. Det blir det en katt og mus lek mellom mistenkte/forsvarer på den ene siden og politiet/påtalemyndighetene på den andre siden. Begge parter forsøker å bruke billedmaterialet til sin fordel.

5.3.2 Overvåkingsbilder = oppklaring?

TV-seriene slutter gjerne med at etterforskerne anholder siktede, som i serien betyr at siktede blir dømt. I virkeligheten er ikke en pågrepelse det samme som å få dømt gjerningspersonen. Etter at etterforskningen er ferdig etterforsket blir det enten tatt ut tiltale dersom påtalemyndighetene tror tiltalte er skyldig, eller det kan bli en tilståelsesdom i tingretten hvis tiltalte har tilstått. Saken kan også bli henlagt basert på bevismengden i saken. Den kan også ende med påtaleunntatelse dersom påtalemyndighetene ikke ønsker å straffeforfølge saken eller så kan saken ende i et konfliktråd eller i et forelegg (Høigård og Finstad, 2006: 31-35).

Hvorvidt overvåkingsbilder var ett av bevisene som kunne avgjøre spørsmålet om tiltale var veldig varierende. En av informantene påpekte at siden 2005 hadde informanten bare hatt fem saker som hadde blitt løst på grunnlag av overvåkingsbilder. Informanten jobbet med kriminalsaker hvor det sjelden var mulighet for å innhente overvåkingsbilder. Antall saker sier likevel noe om at videobilder ikke har så stor betydning for utfallet av etterforskningen som vi kanskje får inntrykk av gjennom media.

Samtlige av informantene påpekte at videobildene sjelden alene var avgjørende for om en sak blir oppklart:

”Det er langt fra hver gang. Det er som oftest et supplement i beviskjeden. Det har med både kvalitet og maskering å gjøre. Så det er sjelden at videobildet alene er det beviset som løser saken, men det er et godt hjelpemiddel”.

Til tross for at bildene ikke hadde avgjørende betydning for om en sak ble oppklart gjorde bildene etterforskningsarbeidet enklere for politiet. Bildene er et godt *hjelpemiddel* og fungerer som et *supplement* i beviskjeden. Overvåkingsbildene kan også styrke andre bevis, som gjør at en rekke saker blir oppklart.

5.3.3 Overvåkingsbilder i retten = strengere straff?

Flere av mine informanter hevdet at det kan virke som om det blir dømt strengere i retten dersom det foreligger overvåkingsbilder i saken. Ugjerningen blir mer ”virkelig”, da en kan se hva som skjedde og av hvem. En følelse av tilstedeværelse i en voldtektssak blir kanskje dømt strengere enn dersom den bare blir gjenfortalt. Undersøkelsen til Goold tyder på at også hans informanter mente at videoovervåking har medført at det blir dømt strengere. En av Goolds informanter forteller:

”Where a serious incident such as grievous bodily harm with intent has been captured by CCTV, and there is a possibility that the Crown Prosecution Service might go for a lesser standard of charge, we will always attempt to ensure that the judge or anybody doing any sentencing has access to the film. If we do that, then there is always a chance that the court will consider a more serious charge and a longer sentence” (Goold, 2004: 194).

Informanten til Goold fortalte at de alltid ønsket at juryen og dommere skulle ha tilgang til overvåkingsfilmen. Hvis de har tilgang til filmene er det større sannsynlighet for de går for en strengere straff. En av mine informanter snakket også om dette:

”[...] jeg vet at det var en forsvarer som snakket om det. Det var én som hadde blitt banket opp ved sentralbanestasjonen. Og da var det politiets kamera som fanget opp det hele, da klagde forsvarer på at det skulle bli vist, for da ville han få strengere straff. Men det finnes vel ikke noe bedre enn billedbevis. Det kan nok hende at man får en riktigere straff. Det ville vært ideelt om alle kriminelle ville vært filmet, da slipper man masse vitneforklaringer”.

Sitatene illustrer hvilken potensiell makt det ligger i overvåkingsbilder. Om bruk av overvåkingsbilder i retten fører til strengere straffer er veldig interessant, men da jeg ikke har hatt mulighet til å snakke med politijurister angående bruk av videobilder i retten, har jeg ikke noe data for å bekrefte eller avkrefte hvorvidt dette stemmer.

5.4 Oppsummering

I likhet med hva vi så i de foregående kapitlene kan det ut fra informantenes beskrivelser i dette kapitlet virke som om at overvåkingsbilder har mindre betydning for at en sak blir oppklart enn hva vi ofte blir presentert med i media. At overvåkingsbilder øker oppklaringene kan sies å være en myte fordi bildene sjelden alene er avgjørende for om en sak blir oppklart. Dette var som regel kun tilfellet dersom gjerningspersonen hadde vært umaskert og hvis hele ugjerningen var filmet.

Den største fordel med overvåkingsbilder for de som jobber som etterforskere er at overvåkingsbilder kan gi svar på flere sentrale spørsmål som må besvares i en etterforskning; som hva som har skjedd - om det er noe straffbart, om det er flere involverte personer, hvorvidt det finnes vitner og om det er klart definert åsted. Et overvåkingsbilde kan også gi svar på hva de forskjellige foretar seg, hvilke klær de hadde på seg, hvordan ganglag de har og om de har våpen. Dersom det ikke er videoovervåking på åstedet eller dersom gjerningspersonene var maskert på åstedet, kan etterforskerne se på overvåkingsystemer i nærliggende områder slik at de kan se hvor fluktruta gikk eller for finne spor som DNA, fotavtrykk, fingeravtrykk eller for å få en identifisering.

Kapitlet har også vist hvilke praktiske utfordringer det er ved bruk av overvåkingsteknologien i etterforskning. Både i forhold til lovverket når det kommer til sletteplikter, oppbevaringsfrister og opphavsrett som gjør at mye billedmateriale går tapt og politiet mister mye potensielt bevismateriale. En annen utfordring er at politiet ofte må betale for overvåkingsbilder, som gjør at terskelen for å skulle innhente overvåkingsbilder blir høyere. Dette kommer jeg også tilbake til i neste kapittel. I tillegg kommer overvåkingsfilmene i mange ulike formater som er vanskelig for etterforskerne å få spilt av på sine egne pc-er. Det finnes heller ikke noe pålitelig register etterforskerne kan bruke når de skal innhente overvåkingsbilder, og i mange tilfeller er det også kvaliteten på overvåkingsbildene svært dårlige.

Kapitlet har også vist at bilder alene ikke er nok til at en sak blir etterforsket, dette viser de mindre alvorlige lovbruddene, hvor overvåkingsbildene sjelden ble innhentet til tross for at etterforskerne visste at det fantes overvåkingsbilder.

Ut fra informantenes beskrivelser og undersøkelsen til Goold (2004), kan det virke som om overvåkingsbilder har størst verdi i avhøret. Dette fordi overvåkingsbilder kan brukes som et konfrontasjonsmiddel for å få mistenkte til å tilstå, som ofte også skjedde, selv når bildene var av dårlig kvalitet.

Det viste seg også at det først og fremst er kjenninger som blir identifisert ut fra et overvåkingsbilde, dette gjør at oppdagelsesrisikoen er større for en kjenning enn for "den vanlige mannen i gata" som ikke har vært i kontakt med politiet tidligere.

Til tross for at overvåkingsbilder alene har mindre betydning for om en sak blir oppklart er overvåkingsbilder et veldig godt *hjelpemiddel* som sammen med andre bevis kan føre til oppklaringer.

Kapittel 6: utfordringer ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning

Kapitlets overordnede tema er å beskrive de utfordringene politiets etterforskere møter når de benytter seg av overvåkingsbilder i etterforskning. utfordringene sier noe om hvorfor ikke overvåkingsbilder alltid blir eller kan bli benyttet, men også hvorfor ikke overvåkingsbilder har større påvirkning for oppklaringen av kriminalsakene.

Kapitlet starter med en beskrivelse av hvilken opplæring etterforskerne har fått i å bruke overvåkingsbilder. Så beskrives ulike tekniske utfordringer med teknologien. Deretter hvilke problemer det er knyttet til kamerakvalitet og kameraplassering, samt utfordringer i forhold til oppbevaring og sletting. Til slutt i kapitlet diskuteres forholdet mellom idealene og realitetene nærmere.

6.1 Opplæring; å bruke overvåkingsbilder i etterforskning

Ingen av mine informanter hadde fått noen konkret opplæring som spesifikt omhandlet videoovervåking og bruk av overvåkingsbilder i etterforskning. Flere av informantene mente dette inngikk i den generelle opplæringen de hadde fått i etterforskning og i bruk av ulike etterforskningsmetoder. At det heller ikke finnes lover, instruksjoner, direktiver eller rundskriv om bruk av videoovervåking som etterforskningsmetode er antakeligvis en av årsakene til at politiet ikke har fått noen konkret opplæring i hvordan videoovervåking skal brukes i etterforskning (Aksnes, 2003: 137). Noen av kravene som derimot stilles til taktiske etterforskere er hva de bør ha *kunnskap om* og *erfaring i*.

Etterforskere skal ha kunnskap om:

- Formelle bestemmelser (kjøreregler)
- Informasjonsinnhenting (etterforskningsmetoder)
- Informasjonsbearbeidelse
- Informasjonspresentasjon

Og erfaring i:

- Å benytte formelle bestemmelser

- Informasjonsinnhenting (avhør)
- Informasjonsbearbeidelse
- Informasjonspresentasjon (dokumentføring, oversiktsrapport)
- Intuisjon (magefølelse)
- Kreativitet (se alternativer/muligheter)
(Aksnes, 2003: 60).

Den ”optimale” etterforsker bør ha alle disse egenskapene, slik at han eller hun har en solid teoretisk basis som vil være til hjelp i det praktiske arbeidet.

6.1.1 Å lære underveis

Informantene mente at det å benytte seg av overvåkingsbilder i etterforskning handlet om erfaring som man fikk underveis ved å se hvordan mer erfarne etterforskere arbeidet med videoovervåking og overvåkingsbilder. Etterforskerne lærte dette av kollegaer og teknikere som jobbet ved stasjonen:

”[...] Man lærer jo underveis hvordan man skal se på video. Ikke noen formell opplæring, man ser hva andre gjør. Først ser jeg gjennom videoen, så skriver jeg rapport om hva jeg ser. Hvis det er aktuelt tar jeg ut stillbilder og legger videoen med i saken. Det er ikke alltid man ser det man leter etter, da må det skrives rapport på at det ikke fantes noen interessante opplysninger, negative opplysninger må alltid fram. Dersom andre overtar saken skal de slippe og måtte se gjennom videoen en gang til”.

Opplæringen innebærer å se hvordan mer erfarne etterforskere arbeider med overvåkingsbilder. Arbeidet med en overvåkingsfilm består av flere prosesser. Først skal overvåkingsfilmen ses igjennom og det skal det tas ut stillbilder hvis det er aktuelt. Alt skal dokumenteres og det skal skrives beslagsrapport som dokumenterer at politiet har tatt beslag i bildene. Dokumentasjonen var viktig dersom en annen etterforsker skulle overta saken eller hvis saken skulle sendes til en annen politistasjon. Dokumentasjonen kan da vise hvilke opplysninger som har kommet fram eller at det er relevante opplysninger som ikke har fremkommet (Aksnes, 2003: 64).

En av utfordringene med videoovervåking og opplæringen i teknologien er at det finnes mange ulike overvåkingssystemer. Den teknologiske utviklingen skjer raskt som gjør at det er vanskelig å holde seg oppdatert på alle systemene. Derfor var IKT avdelingen på politistasjonene en enorm ressurs for de av etterforskerne som trengte hjelp til å bearbeide råmateriale:

”[...] Det blir mye prøv og lær med videoovervåking, for det er jo mange programmer, så da må vi ofte bruke teknikere som kan det. Ting er hele tiden under utvikling, så det er vanskelig å følge med. Det er

også mange systemer vi ikke har rettighetene til, så da må vi snakke med IKT avdelingen for hjelp, men også fordi det er lagret i mange ulike formater. Da bruker vi jo de som kan terminologien, jeg synes det er greit å bruke de som har kompetansen til dette. Det tar mye tid, man kan ikke ha kompetanse på alt, hvert fall hvis man i utgangspunktet ikke har tendensene for å kunne det” .

Ikke alle har like gode tekniske kunnskaper og for at teknologien skal brukes mest mulig effektivt og pålitelig trengs det opplæring i hvordan teknologien fungerer.

Da det viste seg at ingen av etterforskerne hadde fått noen konkret opplæring spurte jeg flere av informantene om det var noe de hadde savnet. Noen av informantene ønsket seg mer opplæring spesifikt rettet mot videoovervåking, mens andre mente det ikke var behov for det. En av informantene uttrykte hvorfor det var behov for opplæring på denne måten:

”Jo, det trengs jo helt klart. Definitivt, ting er jo ikke slik du ser på TV, vi har ikke den type dataprogrammer. Hadde vi hatt disse dataprogrammene og mer kunnskap kunne vi kanskje fått klarere bilder, slik at vi hadde sluppet å lete så mye. Vi har helt klart mye å gå på der”.

På grunn av dårlig opplæring går veldig mye tid med på å lete etter kameraer, finne riktig utstyr som kan spille av overvåkingsfilmen og mye tid går med til å finne tilbake til avgjørende bilder i overvåkingsfilmen. Dersom etterforskerne hadde fått bedre opplæring i å bruke teknologien ville ikke bearbeidelsen vært så ressurskrevende.

I forhold til den generelle opplæringen etterforskene hadde fått var taushetsplikten hva flere av etterforskerne mente var viktig ved bruk av overvåkingsteknologien. Med videoovervåking produseres det enormt med taushetsbelagt informasjon som både bedriften som eier overvåkingssystemet og politiet har tilgang til. For å forhindre misbruk mente flere av etterforskerne at det burde være strengere kontroll rundt teknologien. I tillegg strengere reaksjoner ved brudd på taushetsplikten og ved misbruk av videomateriale, både for politiet og de private aktørene.

6.2 Tekniske utfordringer

For etterforskerne er det en rekke tekniske utfordringer knyttet til bruken av overvåkingsbilder. Det kreves godt teknisk utstyr for å få overvåkingsbilder av tilfredsstillende kvalitet, men det kreves også teknisk kompetanse for å lagre overvåkingsfilmene i et format som etterforskerne kan bruke på sine egne pc-er. I tillegg kreves det bedre lagringskapasitet enn hva det er i dag ved flere av overvåkingssystemene.

Avslåtte, ødelagte og ikke-aktive overvåkingssystemer er også en utfordring for politiet. I avsnittet som følger ses det nærmere på ulike tekniske utfordringer politiet møter når de anvender overvåkingsteknologien i praksis.

6.2.1 ”Et hav av overvåkingssystemer”

En av utfordringene med teknologien er at det finnes ”et hav av overvåkingssystemer” som ofte ikke støttes av politiets egne datasystemer. Overvåkingbildene blir lagret i mange ulike formater. Det gjør at det blir vanskelig å få spilt av overvåkingfilmene/bildene på en vanlig pc-skjerm uten spesialprogrammer:

”[...] Vi kan liksom ikke ta med oss TV-skjermen eller dataen. Vi må få det på et eller annet håndterlig materiale som vi kan bruke. [...]”.

Utfordringene for politiet ble å konvertere filmene i et format som etterforskerne fikk spilt av på sine pc-er. De aktørene som la ved CD i anmeldelsen, som blant annet posten og bankene gjorde, lettet mye av arbeidet for politiet da de slapp å innhente og bearbeide store deler av overvåkingfilmen selv. Problemet i de sakene hvor politiet selv måtte bearbeide råmateriale var at filmene kom i ulike formater – alt fra filmruller, videobånd, disketter eller på CD. Én av informantene fortalte om en episode der hun hadde mottatt en overvåkingfilm på en VHS-kassett. Arbeidet tok lang tid. Først måtte hun finne en VHS-spiller som fungerte. Deretter måtte hun trykke på ”start-stopp-pause” for så å spole tilbake og igjen trykke på ”start-stopp-pause”. Denne prosessen tok enormt med tid. Informanten jobbet med saken i flere timer uten at det ga resultater:

“[...] Jeg så på kassetten om - og om igjen. Jeg lette etter en beskrivelse av en person, men jeg fant ikke igjen personen [...]”.

Arbeidet med å se igjennom VHS-kassetten tok mye tid, i tillegg var overvåkingfilmen svært dårlig og kornete, dette gjorde at det var vanskelig å finne igjen gjerningspersonen. Kvaliteten på overvåkingbildene varierer avhengig av hvilke type overvåkingssystem bildene kommer fra. I saken som informanten refererte til stammet overvåkingfilmen fra et gammelt analogt system hvor det ble brukt videokassett for å lagre overvåkingfilmen. Dersom overvåkingbildene hadde vært hentet fra et proaktivt system kunne kvaliteten vært bedre samtidig som overvåkingfilmen hadde vært lagret på en harddisk. Det ville ha gjort bearbeidelsesfasen enklere enn ved bruk av en VHS-kassett.

For politiet er utfordringene med overvåkingsteknologien mange. I tillegg til å holde seg oppdatert på alle de ulike typene overvåkingssystem hender det også at mange av

overvåkingskameraene har vært avslåtte, er ødelagte eller at systemet er et ikke-aktivt overvåkingssystem (Weber, 2009).

6.2.2 Avslåtte, ødelagte og ikke-aktive overvåkingssystem

I 2004 utga Datatilsynet en «sjekkliste» en skulle gå gjennom før videoovervåking ble installert.³⁵ I sjekklisten ble det blant annet påpekt at man skal benytte den minst krekende formen for videoovervåking for å ivareta personvernet. Den minst krekende formen for videoovervåking er uten opptaksfunksjon - der det kun er en monitor som viser hva som skjer. Det påpekes videre at det skal brukes færrest mulig overvåkingskameraer. At Datatilsynet oppfordrer til bruk av ikke-aktive overvåkingssystemer og til bruk av færrest mulig kameraer gjør at det blir vanskelig, om ikke umulig, å bruke systemene i etterforskningen av kriminalsaker. Ved bruk av kameraer uten opptaksfunksjon mister politiet muligheten til å bruke overvåkingsbildene som bevismateriale, og politiet mister verdifulle opplysninger når de ikke får tilgang til å se hendelsene i ettertid. Flere av etterforskerne hadde også opplevd å miste betydningsfullt bevismateriale på grunn av avslåtte og ødelagte overvåkingskameraer. Dette hadde medført at flere av sakene hadde blitt henlagt på bevisets stilling. I tillegg hadde også flere av informantene opplevd at videoopptakene de skulle innhente hadde stoppet opp under opptaket, slik at hendelsene ikke hadde blitt fanget opp med overvåkingskameraet. Det blir da vanskelig å besvare skyldspørsmålet dersom det ikke finnes andre bevis eller opplysninger i saken.

To av informantene mente at grunnen til at flere av aktørene ikke hadde slått på kameraene eller benyttet seg av ikke-aktive systemer var fordi aktørene kun benyttet kameraene forebyggende. Flere av butikkinnehaverne mente at når kundene så at det var skiltet med at ”overvåking finner sted” og hvor en i tillegg kunne se overvåkingskameraene fungerte dette preventivt. Gode overvåkingssystemer er kostbare og det kreves teknisk kompetanse av de som eier systemet; en må hele tiden kontrollere at det fungerer som det skal, samtidig som systemene må oppdateres underveis. At videokameraets synlighet har en avskrekkelsesfunksjon gjør at ikke alle investerer i reaktive og proaktive

---

³⁵ Sjekklisten skal gås gjennom før en installerer videoovervåking, for å avgjøre om en har behov for videoovervåking, og for at man skal kunne sette seg inn i reglene for videoovervåking slik at de ble fulgt. For mer informasjon, se URL:

<http://www.datatilsynet.no/upload/Dokumenter/publikasjoner/brosjyrer/kamoverv.pdf>

overvåkingssystemer. Det er derfor mange overvåkingssystemer som ikke kan brukes i etterforskning.

6.2.3 Få kan hente ut billedmateriale – og politiet må ofte betale for tjenesten

Ved butikkyverier møtte politiet mange hindringer når de skulle innhente overvåkingsbilder. Dersom daglig leder ikke var til stede var det ofte ingen andre i butikken som hadde adgang eller kunnskap om hvordan bildene skulle tas ut fra overvåkingssystemet. I enkelte butikker er det kun butikksjef eller det private vaktelskapet som kan hente ut bildene. Dette er svært tungvint for politiet og mye tid går med til å vente på de som har tilgang til systemene. En av de kanskje største utfordringene for politiet når de skal bruke overvåkingsteknologien uttrykte en av informantene slik:

"[...] Det hender også at vi må henvende oss til egne firmaer for å hente ut bildene og vi må også betale for det. Tungvint. Så er det ikke alle som kan bruke kameraene, bare daglig leder".

At politiet må betale for bildene kan føre til at terskelen for å skulle innhente overvåkingsbilder blir høyere. Politiet kan aldri på forhånd vite om kvaliteten på overvåkingsfilmen er tilfredsstillende nok til å kunne bruke bildene i etterforskning. Fordi det koster penger kan det tenkes at overvåkingsbilder i saker som på daværende tidspunkt ikke oppfattes som alvorlige aldri blir innhentet. Dersom politiet senere finner ut at de har behov for overvåkingsbildene kan det være for sent å hente de ut (jf. sletteplikten).

Det var gjerne i saker hvor etterforskerne lette etter fluktruter og det var en mulighet for at gjerningspersonen hadde passert eller vært innom eksempelvis en bensinstasjon at de måtte betale for overvåkingsbildene. Hvis derimot en bensinstasjon hadde vært utsatt for et ran hadde det vært i bensinstasjonens interesse at politiet fikk tilgang til bildene. Politiet må ofte betale for bildene fordi de ikke omfavner bedriftens egeninteresse og arbeidet med bildene vil skape ekstraarbeid for bedriften. Dette gjaldt særlig overvåkingssystemer som ble driftet av private vekterfirmaer. Vekterfirmaene selger denne type tjenester og er i større grad styrt av en privatkontroll-logikk hvor profitt er mer fremtredende enn et ønske om å skulle hjelpe politiet. Dersom politiet skulle innhente overvåkingsbilder fra mindre butikker og kiosker var disse i større grad opptatt av å skulle hjelpe politiet og tok derfor ikke betalt for bildene.

6.3 Kamerakvalitet og kameraplassering

Overvåkingssystemer av god kvalitet er kostbare og kvaliteten på bildene kan se bra ut på aktørenes egne pc-skjermer, men når bildene skal hentes ut viser det seg gjentatte ganger at kvaliteten er dårligere enn først antatt. I tillegg har mange overvåkingssystemer begrenset lagringskapasitet. Flere av systemene har ikke lagringskapasitet til lengre enn 3-4 dager og bildene kan maksimalt oppbevares i 7 dager. En annen utfordring er at mye kriminalitet blir begått når det er mørkt ute og det stilles derfor høye krav til at det er bra med belysning der hvor overvåkingskameraene er plassert, samtidig som videokameraene har en zoom funksjon slik at en får mulighet til å se detaljer bedre. I dette avsnittet ses det nærmere på utfordringene knyttet til kamerakvalitet og kameraplasseringer.

6.3.1 Kamerakvalitet – ”legally blind”

For at overvåkingsbilder skal få betydning i en etterforskning stilles det krav til både kamerakvalitet og kameraplasseringer. Peter Kovesi (2010) beskriver overvåkingskameraene som *legally blind* – noe som er svært treffende for mange av overvåkingssystemene.

Betydningsfulle detaljer fra et overvåkingsbilde, som for eksempel ansiktstrekk, blir umulig å gjenkjenne fra et overvåkingskamera av dårlig kvalitet. Til tross for at avgjørende detaljer ikke gjenkjennes kan likevel overvåkingsbildene hjelpe politiet for å si noe om handling, antall personer og hendelsesforløp. For å bekrefte identiteten til gjerningspersonen er bildene som regel for dårlige.

Datamaterialet fra intervjuene med mine informanter angående kamerakvalitet og kameraplassering kan ses i sammenheng med uttalelsene til Geir Olav Granbo, teamleder for seksjon etterforskning i Sør-Trøndelag. Granbo uttalte at ”*ubrukkelig videoutstyr lar kriminelle gå fri og at cirka halvparten av kameraene var av en for dårlig kvalitet*” (Aftenposten, 18.02.2010). Kameraene er for dårlige da de ikke fanger opp detaljer som kan være avgjørende for om en sak blir oppklart. Det ble påpekt blant flere av mine informanter at kvaliteten på bildene hadde blitt bedre de siste årene og at flere bedrifter hadde sett verdien i å investere i bedre overvåkingsutstyr, men det var fremdeles mange overvåkingssystemer av en for dårlig kvalitet. Dette var stikkbrevene de mottok daglig et godt eksempel på:

”At det er mye dårlig kamerakvalitet rundt om ser vi på mange av stikkbrevene vi mottar. De kunne likeså godt ikke vært sendt ut. Men det kan jo gå på helhetsinntrykk og klær, som gjør at man kanskje kjenner igjen”.

Til tross for dårlig kvalitet er overvåkingsbildene et hjelpemiddel etterforskerne kan bruke for å se detaljer som klær, sko, biler eller andre kjennetegn.

En av informantene fortalte om et ran som hadde skjedd noen dager i forkant av intervjuet. På overvåkingsfilmen kunne de se at det var en logo på én av bildørene, men kameraet var for dårlig til at de klarte å zoome bildet godt nok inn for å se detaljene i logoen. Derfor ble bildene ubrukelige da det finnes mange biler med logo på sidedørene. Det fantes mange lignende saker, og tiden som ble brukt på å se gjennom overvåkingsfilmer av dårlig kvalitet var nærmest bortkastet.

6.3.2 Kameraplasseringer – ”tok av seg masken utenfor butikken”

Granbo uttalte også at det i tillegg til dårlig kamerakvalitet er mange kameraer som er feilplasserte (Aftenposten, 18.02.2010). Dette medfører at mye avgjørende billedmateriale går tapt. En av mine informanter uttalte det slik:

”[...] Det var en sak vi jobber med nå for eksempel, jeg skal ikke si at det er dårlig kameraplassering, men vedkommende som gjorde dette ranet var maskert, men om han dro av seg masken eller om fornærmede gjorde det, i hvert fall så ble masken tatt av rett på utsiden av butikken og der var det ikke noe kamera. Det hadde jo selvfølgelig vi hatt nytte av - hvis vi hadde hatt et kamera der. Så det skjer jo”.

I saken det her refereres til hadde oppklaringen vært enklere dersom butikken hadde hatt videoovervåking av inngangs- og utgangspartiet. Det mest effektive ville være og hatt et proaktivt overvåkingssystem. På den måten kunne operatøren zoomet inn raneren med kameraet. Dette ville gitt bedre billedkvalitet. Ulempen med proaktive overvåkingssystemer er derimot at systemet er ressurskrevende å bruke fordi det kreves at en operatør følger med på hendelsene. Derfor velger mange mindre kostbare overvåkingssystemer.

Et problem med dårlig kamerautstyr er at overvåkingsbildene nærmest blir ubrukelig for gjenkjenning. Dersom avstanden mellom kameralinsa og personen er for stor blir det for vanskelig å gjenkjenne gjerningspersonen:

”Det har med plassering å gjøre, men også gammelt utstyr. Det er jo kostbart å investere i nye overvåkingssystemer. Det er mange kameraer med flimring og snø. [...] Det handler også om avstand, du får ikke med så mange detaljer ved ansiktet hvis det er lang avstand mellom kameraet og ansiktet. Det kan jo gjøre at folk ser litt like ut. Det som kan være bra er hvis man får helfigur eller små detaljer som: sko, bag, farger, biler og så videre”.

Informanten som uttalte dette mente det sjelden forelå gode overvåkingsbilder. Derfor ga informanten alltid tilbakemeldinger til aktørene på billedkvaliteten, slik at aktørene enten kunne oppdatere systemene eller beholde det de hadde. Faren med dårlig kamerakvalitet er at folk kan se like ut. Dette diskuteres nærmere i kapittel 7.

6.3.3 Mer fokus på kamerakvalitet og kameraplassering = mer bevissthet på maskering

Den som hadde jobbet lengst i politiet blant mine informanter påpekte at da hun begynte å jobbe i politiet fantes det lite videoovervåking. Der det fantes videoovervåking benyttet en seg sjelden av muligheten til å bruke den i etterforskning:

”[···]. Da jeg begynte i 1990 kan jeg ikke huske at vi brukte det så mye, jeg brukte det i hvert fall ikke. I dag bruker vi videoovervåking masse, i tillegg har vi jo også bompasseringer som vi bruker flittig”.

Til tross for at antallet overvåkingskameraer har økt betraktelig de siste 15 årene er det fremdeles mange overvåkingssystemer av for dårlig kvalitet. En av utfordringene her er at i takt med at kamerakvaliteten har blitt bedre har gjerningspersonene blitt mer bevisste på å maskere seg. For å unngå å bli gjenkjent på et overvåkingsbilde har gjerningspersonene på forhånd sjekket områdene for å se *om det finnes* videoovervåking og *hvor* den eventuelt er plassert:

”Før la de ikke så mye merke til videokameraene, men nå har de ofte dekket til seg med caps eller maskert seg helt. De har sjekket på forhånd om det finnes videoovervåking”.

En fordel med videokameraene i minibankene til forskjell fra mange andre overvåkingssystem, er at overvåkingskameraet her ikke er så lett synlig:

“[···]. I banker er det jo et lite kamera på automaten man får rett i ansiktet, man kan nesten ikke se kameraet på automaten; veldig bra bilder”.

Fordelen med dette kameraet er at det er innrettet mot ansiktet, slik at kvaliteten blir bra, samtidig som det også er godt skjult. For gjerningspersoner som ”bare” maskerer seg med caps eller solbriller vil overvåkingsbilder fra et slikt system være lett gjenkjennelig da kameraet zoomer inn på ansiktet.

6.4 Gjenkjennelse på et overvåkingsbilde

Granbo uttalte videre at halvparten av opptakene de mottok var ubrukelige. Dette fordi politiet ikke klarer å identifisere gjerningspersonene som er avbildet (Aftenposten, 18.02.2010).

Informantene hadde i likhet med hva Granbo uttalte nesten aldri gjenkjennelse på overvåkingsbildene. Dårlig kamerakvalitet og bevisstgjøring i forhold til maskering forhindrer identifisering. At politiet sjelden har gjenkjennelse på overvåkingsbildene er et viktig poeng, da det gjentatte ganger påpekes at det er den mest *avgjørende faktoren* for at sak blir oppklart med bakgrunn i et overvåkingsbilde. Dette er interessant fordi politiet nesten aldri kan identifisere den avbildede, men allikevel snakker mange av informantene svært varmt om overvåkingsteknologien og opplever den som svært effektiv og betydningsfull i etterforskning. Ettersom politiet sjelden har bilder/filmer som viser *både gjerningspersonen og ugjerningen* blir overvåkingsbildene som regel et supplement til andre bevis i saken:

”Det blir et supplement i en bevisrekke ofte. Jeg vet at det er flere som har opplevd at bildene har vært avgjørende alene. Da har det vært gode bilder og gjenkjennelser. Men jeg har aldri hatt noen sånne saker. Det er et ran hvor vedkommende har blitt gjenkjent som jeg har vært med å etterforske, men jeg var ikke hovedetterforsker i den saken”.

At informanten aldri hadde vært hovedetterforsker på en sak hvor bildene alene var avgjørende viser hvilken verdi overvåkingsbilder vanligvis har, og at informantenes optimisme er mer knyttet til overvåkingsbilder som et *hjelpemiddel* eller *supplement* framfor deres potensielt avgjørende betydning. Beskrivelsen viser også at videoovervåkingens potensielle funksjoner ikke er de samme som de reelle funksjonene.

6.4.1 Studie gjort på ansiktsgjenkjennelse

Peter Kovesi (2010) har gjort en studie på kvaliteten på overvåkingsbilder når det kommer til identifisering. Bakgrunn for studien skyldes at Kovesi tidligere har forsøkt å hjelpe politiet med overvåkingsbilder i etterforskning uten å lykkes. Kvaliteten på bildene var dårligere enn først antatt. Dette på grunn av avstanden mellom kameranlinse og ansiktet, i tillegg var det dårlig lystetthet rundt kameraene som gjorde at fargene ikke ble godt nok fanget opp. Studien viser at vi er gode på å gjenkjenne *kjente ansikt*, mens *ukjente ansikt* er de fleste dårlige på å gjenkjenne (Kovesi, 2010). Tester som tidligere er gjort på ansiktsgjenkjennelse viser at vi kun gjenkjenner cirka 70-80 % av tilfellene riktig. Testene har gått ut på å finne riktig gjerningsperson gjennom en fotokonfrontasjon. Det vil si en gjenkjenningsprøve som vanligvis benyttes av etterforskere når det er tvil om en mistenkts identitet eller når et vitne skal forsøke å gjenkjenne mistenkte (Kovesi, 2010; Aksnes, 2003: 307). Studien til Kovesi viser at utfallet ble dårligst i de tilfellene hvor gjerningsperson ikke var blant

overvåkingsbildene. Mange plukket da ut en annen person i hele 70 % av tilfellene. Dette sier noe om feilmarginen ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning.

Under vises to forskjellige varianter av ett av bildene Kovesi skulle hjelpe politiet med:

(Bilde nr. 1. Kovesi, 2010: 1).

Kovesi mente at dette bildet kom fra et overvåkingssystem med en standard *bedre* enn de fleste, likevel kunne personen på bildet passet til beskrivelsen av flere personer (Kovesi, 2010). Avstanden mellom kameralinsa og personen som er avbildet gjør at det er vanskelig å gjenkjenne ansiktet på bildet. Ut fra bildet kan en se kjennetegn som klær, kroppsbygning, cirka alder, kjønn og høyde. Politiet kan også ut fra et slikt bilde få en tidsangivelse, dersom klokka på filmen stemmer, og de kan sjekke mobildata til mistenkte, men de kan ikke med sikkerhet fastlå hvem den avbildede er.

Det neste bilde er zoomet inn på ansiktet fra det første bildet.

(Bilde nr. 2. Kovesi, 2010: 1).

Dette bildet viser ett av flere svakhetstegn med overvåkingsbilder. Ansiktstrekkene til gjerningspersonen er vanskelig å gjenkjenne på grunn av oppløsningen til kameraet. Til tross for at bildet kunne matche med flere personer tilsto allikevel gjerningspersonen. I likhet med hva flere av mine informanter påpekte er det mange gjerningspersoner som tilstår når de får se eller høre om billedbevisene. En av grunnene til at gjerningspersonene tilstår selv når overvåkingsbildene er av dårlig kvalitet skyldes at vi er gode på å gjenkjenne kjente ansikt (jf. Kovesi). Dette gjelder især vårt eget, og vi tror at det som er åpenbart for oss selv også er like klart for andre som ser bildet (Kovesi, 2010). Studien til Kovesi bekrefter at det er en rekke utfordringer knyttet til kamerakvalitet, men også kameraplasseringer. Til tross for at bildet kom fra et overvåkingssystem med en standard bedre enn de fleste var kvaliteten for dårlig til å kunne bekrefte identiteten til den avbildede med sikkerhet.

6.5 Oppbevaring og sletting – mye data går tapt

Reglene for videoovervåking og oppbevaring av videomateriale blir regulert av personopplysningsloven § 36-41, der det skilles mellom behandlingsansvarliges og politiets adgang til å oppbevare og slette billedmateriale gjort med videoovervåking. Utlevering av billedmateriale til andre enn behandlingsansvarlig eller grunneier, kan bare bli gjort dersom den avbildede samtykker til utleveringen. Billedopptak kan likevel utleveres til politiet i etterforskningen av straffbare handlinger eller ved ulykker (popplyl. § 39). Sletting av billedmateriale skal skje når det ikke lenger er saklig grunn for oppbevaring og bildene skal maksimalt oppbevares syv dager, men kan oppbevares inntil 30 dager dersom det skal utleveres til politiet. Unntaket er bilder fra post og banklokaler, disse bildene skal senest slettes tre måneder etter at opptaket er gjort. Reglene som er nevnt gjelder kun

behandlingsansvarliges oppbevaring og ikke bilder politiet er i besittelse av (personopplysningsforeskriftens § 8-4; sletting av billedopptak).

6.5.1 Behandlingsansvarliges sletteplikt = en utfordring for politiet

Utfordringene knyttet til oppbevaring og sletting av videomaterialet mente samtlige av informantene handlet om at mye bevismateriale gikk tapt. Lovverket var til hinder for etterforskningen av flere årsaker. Dersom forholdene ble anmeldt i ettertid eller videomaterialet på daværende tidspunkt ikke blir oppfattet som relevant for saken gikk videomaterialet ofte tapt ettersom bildene automatisk slettes etter syv dager. Andre årsaker kunne være at saken ble videresendt til en annen politistasjon og at videomaterialet ikke ble innhentet før saken ble videresendt:

”Blir en sak levert på en annen stasjon, hvor den så skal sendes til oss og det ikke har blitt tatt ut bilder, så er det gjerne for sent da den kommer hit. Så man mister mye materiale, i hvert fall hvis man ikke anmelder med en gang”.

Da går mange av virkedagene bort slik at politiet ofte ikke rekker å innhente billedmateriale før det er for sent. Dette skjer jevnlig:

”Det har vi opplevd mye [tap av materiale]. Det har vært veldig frustrerende i perioder. Man mister mye fordi det aktuelle stedet ikke har vært antatt å være viktig på et tidligere tidspunkt. Det er jo veldig irriterende, for det kan jo være snakk om avgjørende billedmateriale. Det er for korte frister på det, mange anmeldelser kommer også sent”.

I praksis er lagringskapasiteten ofte kortere enn syv dager:

”Det er jo maks syv dager. Men i praksis er det ofte mye kortere. Det går jo litt på kapasitet, billedmateriale tar jo mye plass. Det er en del mindre kiosker og butikker som kanskje bare har 3-4 dager lagringskapasitet”.

På grunn av liten lagringskapasitet er det viktig at behandlingsansvarlige eller politiet på et tidlig tidspunkt henter ut bildene slik at de ikke går tapt. Dersom overvåkingsbildene skal utleveres til politiet kan behandlingsansvarlig oppbevare bildene inntil 30 dager (popplyl. § 39). Gjennom intervjuene med informantene fikk jeg inntrykk av at mange av aktørene ikke var så bevisste på å ta vare på det videomateriale de i realiteten hadde mulighet til å oppbevare, slik at bildene kunne utleveres til politiet etter at det hadde gått syv dager. Årsaken til det skyldes kanskje at aktørene ikke kjenner godt nok til detaljene i lovverket og vet at de har mulighet til å oppbevare bildene lengre. Samtidig stilles det her krav til at

behandlingsansvarlig har den tekniske kunnskapen det trengs for å lagre deler av videomaterialet lengre enn syv dager.

Nesten samtlige av informantene ønsket at reglene for oppbevaring skulle endres for å forhindre tap av bevismateriale. Grunnen til at informantene ønsket seg lengre lagringstid, i tillegg til saker som ble videresendt til andre politistasjoner eller saker som viste seg å være mer alvorlige enn først antatt, var på grunn av saker hvor de som er i besittelse av overvåkingsbilder *ikke vet* at de er i besittelse av avgjørende billedmateriale fordi de ikke har vært utsatt for kriminalitet. Derfor blir heller ikke overvåkingsfilmen tatt vare på og slettes derfor automatisk etter syv dager. Dersom oppbevaringsfristen var lengre ville mindre av videomaterialet gått tapt og det ville gitt politiet bedre tid. Dette vil også være en fordel i blant annet voldssaker hvor fornærmede ofte nøler med å anmelde og anmelder derfor forholdet litt i ettertid.

Ser en bort fra kamerakvalitet og kameraplassering er kanskje sletteplikten av overvåkingsbildene den største utfordringen for etterforskerne:

"[...] Vi hadde nettopp en sak der noe hadde skjedd på t-banen, og da tenkte vi at det kunne være at hendelsen hadde blitt fanget opp av overvåkingssystemet på t-banen, så ser vi på datoen. Forholdet var anmeldt litt i ettertid og det tar også litt tid før vi mottar sakene. Det hadde gått ti dager og da var det for sent. I større saker hvor fornærmede kvier seg for å anmelde er det veldig dumt".

En ukes oppbevaring krever at fornærmede anmelder hendelsen på et tidlig tidspunkt, samtidig som politiet eller behandlingsansvarlige raskt må innhente billedmateriale. Som tidligere nevnt kan de som er behandlingsansvarlige oppbevare overvåkingsbilder inntil 30 dager dersom bildene skal utleveres til politiet, men i en slik sak som informanten overfor refererer til vet ikke de som er behandlingsansvarlige, her Ruter, at politiet vil være interessert i videofilmen. Det er gjerne i ranssaker eller ved butiktktyverier når de som eier systemet er klar over at ugjerningen kan ha blitt filmet at videomaterialet blir tatt vare på. Tap av overvåkingsbilder gjør at politiet mister «utelukkelsesbiten»³⁶ de får ved bruk av

---

³⁶ Med «utelukkelsesbiten» mente etterforskeren at et overvåkingsbilde kunne være med på å f.eks. utelukke personer. Hvis etterforskerne så ut fra bildet at den antatt mistenkte ikke var den avbildede, eller dersom det fantes overvåkingsbilder fra et annet sted hvor den mistenkte hadde oppholdt seg under f.eks. ranet, kunne etterforskerne utelukke gjerningspersonen basert på overvåkingsbildet. Et overvåkingsbilde gjør også at etterforskerne kan utelukke våpen, gjenstander eller hendelsesforløp. Utelukkelsesbiten fungerer på samme måte som «etterforskningsfantasi», og begge handler opp intuisjon og kreativitet, som er et av punktene en etterforsker bør ha erfaring i.

overvåkingsbilder. Med overvåkingsbilder kan politiet få bekreftet eller utelukket potensielle gjerningspersoner eller hendelsesforløp:

”Ja, i de sakene man får pågripelse med en gang er det ikke noe problem. Da starter man med en gang. Da har man noe å gå ut ifra. Det som er litt bekymringsfullt er jo de sakene hvor man ikke har noen mistenkte. Hvor filmen da blir slettet før vi får anmeldelsen. Da bruker man ressursene på en annen måte. Da bruker man gjerne lengre tid. Så får vi ikke den utelekkelsesbiten. Det hender jo at noen har det lengre, men da gjør jo de feil. [···]. Ofte trenger jo folk litt tid på å anmelde, man er redd og ombestemmer seg. Veldig sjelden vi får informasjonen med en gang. Det blir nok færre oppklaringer, særlig i sedelighetssaker, fordi man er så avhengig av bevis. I retten skal det jo ganske mye til for å bli dømt, noe som selvsagt er bra”.

Sletteplikten er en stor utfordring for politiet og mye av bevismaterialet går tapt på grunn av den. Flere av informantene ønsket at oppbevaringsfristen skulle bli utvidet, men det forutsetter også at aktørene investerer i overvåkingsystemer med bedre lagringskapasitet enn hva mange har i dag.

6.5.2 Slettes overvåkingsbildene av politiet når saken er ferdig etterforsket?

Ingen av etterforskerne, som ble intervjuet, visste hva som skjedde med videomaterialet i ettertid når saken var oppklart. Når etterforskerne arbeider med billedmaterialet lagres det i et elektronisk arkiv:

”[...]. Det er jo saksdokumenter og vi lager bildene i et eget arkiv, et elektronisk arkiv. Så det er jo et dokument på lik linje med andre dokumenter, men hvem det er som i ettertid passer på at de bildene blir slettet er et godt spørsmål”.

En annen informant trodde ikke det fantes noen begrensninger for hvor lenge videomaterialet kan lagres:

“Det blir arkivert så lenge som mulig. Jeg tror ikke det er noen begrensinger på det. For det kan være at noen ganger blir saken henlagt på bevisets stilling, fordi man ikke har noen som kan identifisere gjerningspersonen. Så kanskje i ettertid dukker det opp noe som gjør at vi må ta saken opp igjen, kanskje vi da trenger denne videoen. Men om videoene blir slettet etter at påtalen er avgjort det vet jeg ikke. Men det blir i hvert fall lagret her på stasjonen”.

Utover at det blir lagret i et elektronisk arkiv visste etterforskerne lite om hva som skjer med billedmateriale i ettertid. En av informantene trodde kanskje videomaterialet ble slettet når saken ble foreldet:

”Nei, det tror jeg ikke [at de blir slettet], så lenge det er en del av en straffesak. De skal jo oppbevares til saken er ferdig etterforsket og mer enn det. Kanskje det skjer når saken er foreldet?”.

Grunnen til at de fleste var usikre på dette var dersom saken ble anket i retten eller hvis en sak ble henlagt, hvor det på et senere tidspunkt kommer opplysninger som gjør at saken blir gjenopptatt. Da er det viktig at overvåkingsbildene fortsatt finnes i arkivet.

6.6 Forholdet mellom idealene versus realitetene

Dette kapitlet har vist at det er en rekke utfordringer ved å skulle anvende overvåkingsbilder i etterforskning; både *praktiske* utfordringer, *tekniske* utfordringer og utfordringer knyttet til *samarbeidsprosjektet* mellom den private kontroll og sikkerhetsindustrien og politiet (Gundhus, 2006; Garland, 2002). Disse utfordringene medfører at teknologien ikke er så effektiv som den gjerne framstilles som av media, politikere og i spenningsserier.

Fordi de fleste overvåkingskameraene er eid av private aktører og ikke av politiet kreves det et godt samarbeid de i mellom for at politiet skal få tilgang til overvåkingsbildene. Ettersom den privateide videoovervåkingen i stor grad styres av en privatkontroll-logikk som i større grad er basert på en vinning/tap tankegang framfor et ønske om å hjelpe politiet. Derfor må etterforskerne ofte betale for å få tilgang til overvåkingsbildene. Dette er gjerne tilfellet dersom overvåkingsbildene stammer fra bedrifter som ikke har vært utsatt for kriminalitet. I stedet for et ønske om å hjelpe politiet skal firmaene og vaktseksjonene ha betalt dersom de skal hente ut bildene. En annen utfordring ved at politiet må henvende seg til private aktører for å få tilgang til overvåkingsbilder er opphavsretten. Dette medfører at politiet må innhente større deler av billedmaterialet selv. Dette viste eksemplet fra forrige kapittel om misbruket av et DnB NOR kort i en annen bank. Her måtte politiet innhente overvåkingsbildene selv på grunn av opphavsretten til overvåkingsbildene. Dette i motsetning til en sak hvor et bankkort er misbrukt i bankenes egne minibanker hvor de selv har opphavsrett og kan sende bildene direkte til politiet via e-post. Dette letter mye av arbeidet for politiet.

Kapitlet har også vist at det finnes en viss dobbelthet i informantenes syn på videoovervåking; på den ene siden var de positive til teknologien og flere ønsket seg også mer videoovervåking. På den andre siden beskrev informantene en rekke utfordringer med teknologien som gjorde at teknologien var ressurskrevende å bruke, og når den først ble brukt ga den lite resultater. Dobbelttheten kom også til syne da jeg spurte om det fantes noen utfordringer med teknologien. Da var det først og fremst privatlivets fred og farene ved at informasjonen kunne

”falle i gale hender” informantene nevnte. Det er mulig informantene oppfattet spørsmålene mer rettet mot *farene* ved overvåkingsteknologien framfor de mer *konkrete utfordringene*. Det synes likevel å være et sprik mellom idealene informantene har av overvåkingsteknologien og hvordan den i realiteten fungerer, og hvilke resultater teknologien gir i en etterforskning. Til tross for stor optimisme blant informantene viste det seg sjelden at bildene var avgjørende for om en sak ble oppklart. Overvåkingsbildene blir som regel et *supplement* eller et *hjelpemiddel* i etterforskning.

Et sentralt spørsmål er om flere saker kunne blitt *oppklart* dersom det fantes *flere overvåkingskameraer*, og hvis *kvaliteten ble bedre* og *sletteplikten ble utvidet*? Flere av informantene ønsket seg flere kameraer også i hvert enkelt av overvåkingssystemene. På den måten ville områdene blitt bedre kameradekket, og etterforskerne kunne fått sett flere hendelser. Noen av årsakene til at overvåkingsbildene som regel ikke blir så avgjørende skyldes som vi så dårlig kamerakvalitet og kameraplasseringer. Men det er likevel ikke sikkert at oppklaringsprosenten hadde blitt høyere dersom kamerakvaliteten ble bedre. For samtidig som flere av overvåkingssystemene har blitt bedre, har også gjerningspersonene blitt mer bevisste på maskering. I tillegg har de gjerne sjekket området på forhånd for å se om det finnes overvåkingskameraer og hvor de eventuelt er plassert for å unngå å bli gjenkjent. Flere av informantene mente også at oppklaringene hadde vært enklere dersom sletteplikten hadde blitt utvidet. Et sentralt spørsmål her er om aktørene som eier overvåkingssystemene har lagringskapasitet til lengre enn syv dager. Flere av aktørene har heller ikke lagringskapasitet til syv dager, og en utvidet lagringskapasitet vil koste de private aktørene mye penger. Flere bruker i dag også ikke-aktive overvåkingssystemer, så en oppgradering vil bli kostbart.

Kapitlet har vist at overvåkingsbilder ikke har like stor påvirkning for om en sak blir oppklart slik det gjerne fremstilles i media. Bildene kan sjelden brukes for å identifisere gjerningspersonen og har derfor kun betydning for om en sak blir oppklart dersom bildene sammenfaller med andre bevis og opplysninger i saken. Overvåkingsbilder er først og fremst et *hjelpemiddel* og et *supplement*.

Kapittel 7: Videoovervåking; mye omtalt, men lite studert i etterforskningsøyemed

De foregående analysekapitlene har vist hvordan overvåkingsbilder brukes fra en etterforskning blir iverksatt til en sak er oppklart gjennom de ulike fasene av en etterforskning. Noen av funnene som kom fram var at det er kjenninger som blir gjenkjent på overvåkingsbilder, bildene brukes i første rekke i mer alvorlige saker og har relativt liten betydning for om en sak blir oppklart. Det har også blitt sett på hvilke praktiske og tekniske problemer etterforskerne møter når de skal bruke teknologien i praksis, disse utfordringer påvirker hvor ofte bildene kan brukes.

I dette kapitlet vil disse funnene diskuteres mer inngående. Det drøftes nærmere hvilken betydning overvåkingsbildene har for oppklaringen av kriminalsakene og hvilken verdi de har som bevismiddel. Videre utforskes videoovervåkingsens forebyggende og etterfølgende strategier for å undersøke hvilken av strategiene som ser ut til å ha størst effekt i kriminalitetsbekjempelsen. Kapitlet fokuserer også på forholdet mellom hvem som blir filmet og hvem som senere blir gjenkjent ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning. Dette er inkludert for å illustrere at oppdagelsesrisikoen er forskjellig for folk i ulike sosiale posisjoner. Deretter diskuteres farene ved at mange av overvåkingsbildene er uklare og passer til beskrivelsen av svært mange, og at politiet bygger etterforskningen rundt antakelser om hvem den avbildede er. Avslutningsvis stilles det spørsmål om overvåkingsbilder er med på å styrke eller svekke rettssikkerheten.

7.1 Videoovervåking brukt forebyggende versus overvåkingsbilder brukt i etterforskning

Videoovervåking kan brukes på to måter for å bekjempe kriminalitet. Den første måten er proaktiv; teknologien kan brukes for å forhindre *fremtidig* kriminalitet ved at videoovervåkingen fungerer avskrekkende og øker oppdagelsesrisikoen. Den andre måten er reaktiv; hvor overvåkingsbildene brukes i *ettertid* for å oppklare kriminalitet som er begått. Et sentralt spørsmål er hvilken strategi som er mest effektiv for å bekjempe kriminalitet.

I likhet med hva vi har sett i de foregående kapitlene har den tidligere forskningen på videoovervåking vist at teknologien har hatt liten påvirkning på kriminalitetsbildet. Kriminaliteten har snarere økt enn avtatt i de overvåkede områdene fordi mer kriminalitet blir avdekket ved bruk av aktiv videoovervåking. Videoovervåkingens forebyggende og avskrekkende funksjoner har derfor liten innvirkning på hvorvidt det begås kriminalitet eller ikke. I hvilken grad overvåkingsteknologien er med på å oppklare lovbrudd som er begått finnes det derimot lite kunnskap om. Resultatet fra min intervjuundersøkelse og Landskrona-studien viser et mer nyansert bilde av hvor ofte overvåkingsbilder benyttes og viser også at bildenes verdi i etterforskning er begrenset (Lindahl, 2009). Morten Ørn, leder for analyse og registerseksjonen i Hordaland politidistrikt, uttalte at politiet kun har overvåkingsbilder i én prosent av alle grove tyverier (Aftenposten, 19.06.2010). Ørn uttalte videre at Hordaland politidistrikt hadde videreformidlet 43 overvåkingsbilder til sine mannskaper. Utsendelsene hadde ført til at 10 av bildene har blitt gjenkjent. Grunnen til at ikke flere ble gjenkjent skyldes *dårlig kvalitet* på bildene og at gjerningspersonen *var ukjent* (Aftenposten, 19.06.2010). At det var gjenkjennelse på 10 av de 43 utsendte stikkbrevene viser en relativt høy gjenkjennelsesstatistikk sett i sammenheng med hva mine informanter beskrev. De opplevde at det var en overflod av stikkbrev og at det sjelden ble treff på disse bildene. At det ble flere treff på overvåkingsbildene fra Hordaland politidistrikt kan skyldes at bildene ble sendt ut fordi de var av god kvalitet, og at det derfor ble relativt mange treff i forhold til hva mine informanter opplevde. Ørn påpeker i likhet med informantene mine at det ble treff på overvåkingsbildene nettopp fordi den avbildede var en kjenning. At politiet kun har overvåkingsbilder i én prosent av alle grove tyverier forteller hvor lite som blir fanget opp av overvåkingskameraene, og hvor lite en kan forvente av teknologien for å oppklare kriminalitet. I de kriminalsakene hvor informantene mine hadde innhentet overvåkingsbilder hadde bildene relativt liten betydning for oppklaringen. Det kreves mye arbeid med overvåkingsbilder, så en sak hvor det foreligger overvåkingsbilder betyr ikke nødvendigvis en lett oppklart sak.

Til tross for at bildene har begrenset innvirkning på utfallet av en etterforskning kan det likevel virke som at videoovervåking har *noe* større effekt i etterforskningssammenheng enn hva den har forebyggende, sett i sammenheng med resultatene fra tidligere forskning. Videoovervåking forhindrer lite kriminalitet, men kan gjøre det lettere å oppklare forbrytelser ved at politiet kan se hvem gjerningspersoner er, se hva som skjedde, når det skjedde og å

finne vitner; men overvåkingsbilder er først og fremst et godt hjelpemiddel og ikke et avgjørende bevismiddel.

7.2 Mange videokameraer – men få overvåkingsbilder blir brukt i etterforskning

Med tanke på hvor store deler av sentrumsområdene i Oslo det finnes videoovervåking skulle en tro det var potensielt mulig å anvende overvåkingsbilder i flere av kriminalsakene fra områdene som for eksempel i voldssaker, naskerisaker, tyverier og innbruddssaker som gjerne finner sted i det offentlige rom. I praksis blir bildene kun brukt ved mer alvorlige hendelser, spesielt ved ran og grove tyverier, hvor etterforskerne gjerne bruker overvåkingsbilder fra flere av overvåkingssystemene i området der den kriminelle handlingen er blitt begått. De tekniske utfordringene, diskutert i forrige kapittel, er antakeligvis en stor del av årsaken til at overvåkingsteknologien blir lite brukt i forhold til dens potensial. Oslo sentrum har høy kameratetthet sammenlignet med andre byer, men sett i sammenheng med min intervjuundersøkelse og Landskrona-studien (Lindahl, 2009) er teknologien lite tatt i bruk for å oppklare kriminalitet som er begått. Etterforskerne som var tilknyttet sentrumsstasjonene brukte overvåkingsbilder kun i mer alvorlige saker i likhet med etterforskerne som var tilknyttet stasjoner i utkanten av Oslo. Dette til tross for at de som jobber i sentrum har tilgang til flere overvåkingssystemer, deriblant FOV. Beskrivelsen er en indikator på at overvåkingsbilder ikke blir brukt i mindre alvorlige saker, ettersom etterforskerne ved sentrumsstasjonene trolig hadde flere tilfeller hvor det fantes overvåkingsbilder. Det viser også at overvåkingsbilder *ikke er nok* til at en sak blir etterforsket. Hadde overvåkingsbildene blitt anvendt i mindre alvorlige saker ville antakeligvis etterforskerne fra sentrumsstasjonene benyttet overvåkingsbilder i større grad, mye på grunn av større kameratetthet i områdene tilhørende stasjonens ansvarsområde.

7.2.1 Hvilke av de lagrede opptakene brukes i etterforskning og hvilken betydning har bildene for oppklaringen?

Da ikke alle overvåkingsbilder blir innhentet og benyttet i etterforskning er det interessant å se hvilken forskjell et overvåkingsbilde kan utgjøre i en etterforsknings sak. I mindre alvorlige saker er det vanskelig å anslå hvor avgjørende overvåkingsbilder kunne ha vært da de som regel ikke blir innhentet. I mer alvorlige saker som grove tyverier, ran, og drap hvor overvåkingsbilder blir innhentet er de sjelden alene avgjørende for om en sak blir oppklart, men bildene fungerer som et hjelpemiddel som kan være med på å påvirke utfallet av en

etterforskning. En fordel med den utbredte kameratettheten i Oslo sentrum er at etterforskerne kan hente ut overvåkingsbilder fra flere systemer slik at de kan se hvor gjerningspersonen beveget seg, noe som vil øke sannsynligheten for at en sak blir oppklart. Ved å se på overvåkingssystemer utenfor det definerte åstedet øker sannsynligheten for å finne bilder av gjerningspersonen uten maskering. Det var flere av sakene som har blitt løst på grunnlag av overvåkingsbilder, og da særlig i saker hvor gjerningspersonen hadde vært umaskert:

"[...]i hvert fall ved grove tyverier, men også ran som vi jobber med. Folk går umaskert inn og da blir de jo gjenkjent, så det er flere saker hvor bildene er avgjørende".

Til tross for at flere av sakene hadde blitt løst fordi gjerningspersonene hadde vært umaskert, hørte det allikevel til sjeldenhetene sett i sammenheng med antall saker. Bildene ble som regel et hjelpemiddel til å finne andre bevis eller et hjelpemiddel som kunne bekrefte eller avkrefte andre funn i saken. Overvåkingsbildene kan også brukes som et bevismiddel for å bekrefte eller avkrefte om den tiltalte er skyldig eller for å sjekke den mistenkte ut av saken. En av informantene beskrev et kioskran hvor overvåkingsbildet gjorde at etterforskerne klarte å oppklare saken de arbeidet med:

"Det var ran av en kiosk som skjedde i begynnelsen av juli. Jeg hadde dratt på ferie, men min gruppe fikk saken. Ved dette ranet viste overvåkingskameraet gjerningspersonen[...]. Ranet skjedde sent, så det var ikke så mange til stede, 4-5 stykker, og av dem fikk vi litt generelle beskrivelser. Det finnes mange personer på ca. 1, 80cm. Vi sendte derfor ut et stikkbrev med bildet fra overvåkingskameraet, men vi fikk ikke noen tilbakemelding. Da jeg kom tilbake fra ferie ble bildet på nytt sendt ut som stikkbrev, og da var det noen som kjent igjen personen og vi fikk navnet på den mistenkte. Beskrivelsene fra vitnene ble for generelle, men videobildet gjorde at vi klarte å finne ut hvem gjerningspersonen var".

I saker hvor politiet mangler en mistenkt kan saken bli nedprioritert inntil det fremkommer nye opplysninger i saken. Da overvåkingsbildet på nytt ble sendt ut som stikkbrev kom det inn nye opplysninger som gjorde at etterforskerne kom på sporet av hvem gjerningspersonen var. Grunnen til at etterforskerne klarte å oppklare denne saken var fordi overvåkingsbildet var av en tidligere *kjenning*, noe som gjerne var tilfellet når det forelå treff på et bilde. En annen fordel, i samsvar med hva sitatet overfor beskriver og som ble nevnt av flere av informantene, er at overvåkingsbilder er mer beskrivende enn vitneuttalelser. Uttalelsene er gjerne generelle og passer til beskrivelsen av svært mange. Med et overvåkingsbilde kan etterforskerne med større sikkerhet fastslå at de har anholdt riktig gjerningsperson. Informantenes beskrivelser viser at det blir lagt mer tillit og troverdighet til et

overvåkingsbilde framfor det som blir fortalt av vitner, tiltalte eller fornærmede. Katja Franko Aas (2004) beskriver hvordan kroppen blir brukt når man ikke stoler på mennesker, i likhet med hvordan etterforskerne foretrekker overvåkingsbilder framfor vitneuttalelser:

”Måten et samfunn kontrollerer identitet på forteller noe om både maktrelasjoner og om hvordan det etableres tillit, eller som i dette tilfellet, om samfunnets manglende evne til å etablere tillit gjennom språket. En irisskanner eller en database med DNA-profiler og fingeravtrykk er raskere, og blir sett på som mer pålitelige enn en historie fortalt i et intervju, når det dreier seg om å fastslå troverdighet hos ukjente” (Aas, 2004: 8).

I likhet med Aas sine beskrivelser av hvordan DNA-profiler og fingeravtrykk blir sett på som er mer troverdig enn historier fortalt i et intervju, passer informantens syn på vitneutsagn kontra et overvåkingsbilde hvor de anser overvåkingsbilder som svært troverdig og som mer pålitelige enn vitnebeskrivelser. Det optimale er saker hvor det finnes både vitneforklaringer og overvåkingsbilder. De kan da bekrefte eller avkrefte hverandre.

Et DNA-bevis og et overvåkingsbilde har mange fellestrekk i etterforskning. Hvorvidt et overvåkingsbilde er med å påvirke oppklaringen av en kriminalsak kan ses i sammenheng med Amundsens (2010: 79) beskrivelse av DNA-bevisets betydning for oppklaringsprosenten. Amundsen skriver at DNA-bevis kan være et betydningsfullt verktøy, men det er helheten av etterforskningen som er avgjørende for om en sak blir oppklart. Etterforskningen skal ikke bare bevise hvem som var til stede, men også hva som skjedde mens de var der (Amundsen, 2010). Den tekniske etterforskningen må settes opp mot den taktiske, og bitene må passe sammen for at saken skal bli oppklart. Ved bruk av både DNA-bevis og overvåkingsbilder er samspillet mellom det taktiske og tekniske helt avgjørende:

”Et bekreftende funn, som et DNA-spor, vil sjelden gjøre det mulig å konkludere med at man har riktig mistenkt og man er avhengig av at andre deler av etterforskningen gir resultater som sammenfaller med funnet” (Amundsen, 2010: 65).

Verken overvåkingsbilder eller DNA-bevis har som regel betydning for oppklaringen alene. For å løse saken må overvåkingsbildet eller DNA-beviset være i samsvar med andre opplysninger/bevis i saken som kan styrke eller avkrefte teorien om hvem den skyldige er. Felles for både DNA-bevis og overvåkingsbilder er at de begge gjerne *oppfattes* som svært effektive og avgjørende bevis i en etterforskning (Dahl og Lomell, 2009d). I realiteten er DNA-bevis og overvåkingsbilder sjelden alene avgjørende for om en sak blir oppklart. Det er

først og fremst mer *indirekte* opplysninger et overvåkingsbilde vanligvis gir svaret på, som for eksempel hva gjerningspersonen hadde på seg eller foretok seg. For at et overvåkingsbilde skal ha størst betydning, et direkte bevis, forutsettes det at gjerningspersonens ansikt vises og at hele ugjerningen har blitt filmet. Fordi overvåkingsbildene sjelden verken kan brukes til å identifisere eller for å se hva som har skjedd, slik at man med *sikkerhet* kan fastslå hvem gjerningspersonen er og hva som har foregått, fungerer overvåkingsbildene ofte som et *indirekte bevis* som kan gi en *indikasjon* på om tiltalte er skyldig (Aksnes, 2003: 207).

Indirekte bevis er usikre spor som bare har overbevisende kraft hvis det sammenfaller med andre opplysninger eller bevis i saken. Politiets etterforskere er derfor avhengig av flere bevis og opplysninger i kriminalsakene som sammenfaller med overvåkingsbildene eller tekniske funn som DNA og fingeravtrykk.

Det er først og fremst de alvorlige sakene som har blitt fanget opp av overvåkingskameraene som brukes i etterforskning, og overvåkingsbildene har relativt liten betydning for oppklaringen. Bildene er først og fremst et indirekte bevis som bare får betydning for utfallet av etterforskningen dersom de sammenfaller med andre funn i saken.

7.2.2 Færre utfordringer i fremtiden = økt oppklaring?

Som flere av kapitlene påpeker eksisterer det en rekke utfordringer med overvåkingsteknologien når den skal anvendes i etterforskning. Dette gjelder både tekniske og praktiske utfordringer. Et viktig spørsmål er derfor om det kunne ha ført til flere oppklaringer dersom teknologien hadde blitt utbedret og utfordringene ble færre. Dersom flere av overvåkingskameraene hadde fått bedre kamerakvalitet, og hvis etterforskerne hadde fått en bedre opplæring, hvor det i tillegg fantes et mer pålitelig register og hvis sletteplikten hadde blitt utvidet, ville mindre bevismateriale gått tapt og politiet kunne ha fått mer avgjørende bevis og opplysninger omkring det enkelte lovbruddet. Men til tross for utbedringer er det likevel ikke sikkert at oppklaringsprosenten hadde økt betraktelig. Dersom en etterforsker velger å bruke overvåkingsbilder vet etterforskeren at han/hun har tatt på seg en stor oppgave. Selv om teknologien hadde blitt utbedret og at det fantes et register over hvor overvåkingskameraene er utplassert, måtte etterforskerne fremdeles ha brukt tid på å innhente overvåkingsbilder og billedmateriale måtte ha blitt bearbeidet som før. I tillegg måtte etterforskerne fortsatt ha skrevet rapport i forhold til hva en kan se ut fra billedmaterialet og negative opplysninger måtte også ha blitt dokumentert. Et annet problem med teknologien er

at den fungerer best på tidligere lovbrytere da det er disse politiet gjenkjenner. Dersom det hadde vært en ukjent gjerningsperson som hadde vært avbildet måtte fremdeles like mange sett på bildet for å få en gjenkjennelse. Dette gjør at teknologien fortsatt ville ha vært ressurskrevende å bruke. Det er derfor ikke sikkert at oppklaringsprosenten ville ha *økt betraktelig*. Til tross for at teknologien hadde blitt noe bedre tilrettelagt ville antakeligvis ikke bildene blitt brukt i mindre alvorlige saker i mangel på ressurser. Teknologien ville derfor fremdeles ha fungert best i alvorlige saker da det er her overvåking bildene benyttes, og den ville ha fungert best på kjenninger fordi det er disse politiet gjenkjenner.

Overvåkingsteknologien kommer sannsynligvis aldri til å bli så effektiv som den framstilles i TV-seriene.

7.3 Kamerablikket og operatørblikkets konsekvenser

For å se på de ulike og ofte utilsiktede konsekvensene ved bruk av reaktive- og proaktive overvåkingssystemer vil jeg skille mellom to begreper; *kamerablikk* og *operatørblikk*. Med kamerablikket sikter jeg til reaktive overvåkingssystemer som bare filmer området det er rettet mot og som *ikke* styres av en operatør. Kamerablikket er kun rettet mot et konkret område. Med operatørblikket sikter jeg til proaktive overvåkingssystemer hvor en operatør følger med på det som skjer innenfor kameraenes filmingsfelt og kan manøvrere kameraene etter hvilke hendelser som ønskes zoomet inn (Lomell, 2007).

Jeg har valgt å lage et slikt skille fordi reaktive og proaktive overvåkingssystemer har forskjellige konsekvenser.

7.3.1 Forskjellene mellom «blikkene»

At enkelte hendelser og personer i større grad blir filmet gjør at oppdagelsesrisikoen ikke er lik for alle. Hva som blir lagret siles ut gjennom en rekke selektive prosesser. Ved reaktive systemer blir ikke noe selektert framfor noe annet. Kameraene bare filmer området det er rettet mot. Ved proaktive overvåkingssystemer foregår det derimot en seleksjon. Dersom noe oppfattes som mistenkelig blir personen, bilen, hendelsen eller hva det måtte være zoomet inn med overvåkingkameraer styrt av operatørene. Operatørblikket rettes i utstrakt grad mot de som tilsynelatende ser mer tilbøyelige ut til å begå kriminalitet, fordi det i stor grad styres av ytre kjennetegn som skiller ut ”slask” og/eller kjenning i likhet med hva politiblikket gjør (Finstad, 2003; Lomell, 2007).

I likhet med hva vi så i kapittel 4 kan teorien om panoptikon forklare hvilke prinsipper videoovervåking bygger på, og teorien kan også brukes for å beskrive forskjeller og likheter mellom panoptikonet og videoovervåking (operatørblikk). Likhetene besto i at kontrollørene er usynlige, noe som gir kontrollørene muligheten til å se hendelser som ikke ville vært tilgjengelig dersom kontrollørene var synlige. Forskjellen er derimot at kontrollørene i kontrolltårnet kan se *mange*, mens operatøren kan observere *enda flere*, både i *nåtid* og *ettertid*, da mange overvåkingssystem har opptaksutstyr.

Teorien kan også brukes for forklare forskjellene og likhetene mellom operatørblikket og politiblikket.³⁷ Forskjellen består i at operatørene er usynlige, mens politibetjentene er synlige og kan samhandle med de kontrollerte. Fordi politiblikket blir brukt i ansikt til ansikt relasjoner kan ikke politibetjentene komme like nærme inn på situasjonene slik operatørene har muligheten til da de er usynlige. Videre kan en observasjon gjort av et kamera bli lagret, noe som gjør det mulig å spille av overvåkingskassetten ubegrenset i etterkant for å se etter flere detaljer. En slik mulighet er det ikke ved en observasjon gjort av en polititjenestemann eller en kontrollør i den panoptiske konstruksjonen.

Kamerablikket er til forskjell fra både operatørblikket og politiblikket ikke innrettet mot konkrete personer eller situasjoner. Blikket er kun rettet mot konkrete områder. Det kan likevel argumenteres for at både kamerablikket og operatørblikket, i likhet med politiblikket, er rettet mot det som virker annerledes og de som *virker* mer tilbøyelige for å begå kriminalitet, fordi overvåkingssystemene gjerne er utplassert i ”problemområder” hvor kjenninger og slask i større grad oppholder seg (Finstad, 2003: 91). FOV-systemet er spesielt i denne sammenhengen fordi det er lokalisert i et utsatt område hvor narkomane gjerne oppholder seg, men også fordi det er et proaktivt system slik at *operatørene* kan ”produsere” bilder i nåtid som kan være til hjelp i etterforskningen i *ettertid*. At operatørene kan velge hvem og hva som skal filmes er med på å øke oppdagelsesrisikoen for kjenninger.

7.3.2 Bruk av overvåkingsbilder øker sannsynligheten for at kjenninger pågripes

Hvorvidt en kriminalsak oppklares med bakgrunn i overvåkingsbildene avhenger blant annet av operatørblikkets treffsikkerhet ved bruk av proaktiv videoovervåking, i form av at operatørene oppdager hendelsen og filmer den. Dersom et lovbrudd skal bli oppklart ved bruk av reaktive overvåkingssystemer avhenger dette av kamerablikkets treffsikkerhet, i form av

---

³⁷ Politiblikket er politiets måte å tolke situasjoner og hva som må prioriteres på (Finstad, 2003)

hvor ugjerningen finner sted og hvordan kameraplasseringen er på åstedet. Lovbruddet må være begått der hvor kameraene er plassert.

Dersom ikke operatøren har fanget opp hendelsen mister overvåkingsbildene dets betydning for etterforskningen. Det samme gjør overvåkingsbilder produsert av reaktive systemer dersom ugjerningen skjer utenfor kameraets filmingsfelt. Forskjellene her er at operatørblikket øker sannsynligheten betraktelig for at en kjenning blir filmet nettopp fordi det er en operatør som styrer kameraene. Dersom en person foran kameraet ser ut til å passe beskrivelsen av en tidligere innsatt eller dersom operatørene, spesielt ved FOV, vet at det er en tidligere innsatt er det større sannsynlighet for at denne personen blir filmet.

Når overvåkingsbilder som brukes i etterforskning kommer fra et proaktivt system er det derfor større sannsynlighet for at en kjenning er avbildet framfor den vanlige mannen i gata som ikke har vært i kontakt med politiet tidligere. Fordi politiet også i større grad gjenkjenner tidligere lovbrøyttere på et overvåkingsbilde er disse ekstremt utsatt for å bli oppdaget sammenlignet med andre. For at etterforskerne skal gjenkjenne den vanlige mannen i gata, som ikke tidligere er straffedømt eller har vært i kontakt med politiet, kreves det mer arbeid. Flere må se på bildet, og stikkbrev må kanskje også sendes ut eksternt, for eksempel via media, for å få en gjenkjennelse. Hvis det derimot er en tidligere straffet som er avbildet er det større sannsynlighet for at etterforskere på egen stasjon gjenkjenner personen som er avbildet. Hvis ikke kan bildet sendes ut internt og etterforskere ved andre stasjoner vil kanskje kunne gjenkjenne den avbildede *nettopp* fordi gjerningspersonen er kjent av politiet. Dette samsvarer med hva Morten Ørn uttalte i forhold til hvorfor det ikke ble flere treff på overvåkingsbildene. Få treff på overvåkingsbildene skyldtes at bildene er av *ukjente* personer, noe som også undersøkelsen til Kovesi viser; vi er gode på å gjenkjenne *kjente* ansikt, mens *ukjente* ansikt er vi naturligvis dårligere på å gjenkjenne (Aftenposten, 19.06.2010; Kovesi, 2010). At kjenninger i større grad blir filmet og gjenkjent i ettertid gjør at oppdagelsesrisikoen er forskjellig for folk i ulike sosiale posisjoner ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning (Giertsen, 1997: 393).

Flere av informantenes beskrivelser viste at overvåkingsbilder øker sannsynligheten for at tidligere straffede blir gjenkjent. Om sommeren opplevde politiet at mange av stikkbrevene som blir sendt internt i politiet var av østeuropeere som var på gjennomreise. Stikkbrevene stammer gjerne fra butiktyverier, der det sjelden ble treff på bildene verken ved den lokale politistasjonen eller ved andre stasjoner, siden østeuropeerne ikke er blant politiets kjenninger.

Nesten samtlige av informantene påpekte at de sjelden fikk tilbakemeldinger ved bruk av stikkbrev. En av årsakene til dette, som også samsvarer med kjenningsproblematikken, er at det er større sannsynlighet for at politiet gjenkjenner personer fra sitt lokalområde da politiet har "sine kjenninger" under oppsikt. Dette gjør at det er mindre sannsynlighet for at de som jobber ved andre stasjoner kan identifisere den avbildede, dersom personen ikke er blant "deres kjenninger". Å være tilknyttet en bestemt stasjon betyr å ha lokalkunnskap fra områdene tilhørende stasjonens virksomhet. Dette gjelder både kunnskap over områdene, men også personkunnskap (Lomell, 2007: 138). På grunn av personkunnskapen kan etterforskerne også gjenkjenne moduser³⁸ dersom det er en kjenning som har begått et lovbrudd. Hvis en kjenning "alltid" bruker et spesielt våpen, ikke er voldelig/alltid er voldelig eller bruker en bestemt teknikk kan etterforskerne se etter kjenningens ritualer ut fra overvåkingsbilde. På den måten har etterforskerne mulighet til å koble opplysningene fra overvåkingsbildet opp mot andre opplysninger i saken som bekrefter eller avkrefter hvorvidt kjenningen kan være innblandet. Et overvåkingsbilde trenger derfor ikke nødvendigvis å vise ansiktet for at politiet skal få en idé om hvem lovbrøyteren er, ettersom politiet har personkunnskap om tidligere lovbrøytere.

Bruk av overvåkingsteknologien øker ikke bare sannsynligheten for at kjenninger pågripes, men det er også stor sannsynlighet for at overvåkingsteknologien er med på "å skape kjenninger" (Finstad, 2003: 124). Aktiv bruk av overvåkingsteknologien medfører at politiet i større grad bruker stopp og sjekk metoden, spesielt ved bruk av FOV-systemet, der operatørene kan dirigere politipatruljer til områder hvor det skjer noe mistenkelig (Finstad, 2003: 113; Winge, 2001). Stopp og sjekk metoden er gjerne basert på konkrete observasjoner, som for eksempel en observasjon fra videorommet hvor politiet eller vektere varsles. Konsekvensene av metoden er at en del av befolkningen, særlig slask og kjenning, oftere utsettes for kontroll. Disse blir tatt *flere ganger* fordi politiet bruker mer tid på å sjekke fornemmet mistanke enn å gripe inn i mer håndfaste episoder som skjer rett foran øynene på patruljen (Finstad, 2003). At enkelte mennesker oftere utsettes for kontroll viste også studien til Norris og Armstrong (1999: 109), der de har sett på hvem som blir fanget opp av proaktiv overvåkingssystemer og hvorfor de ulike hendelsene ble filmet. Resultatene fra studien viste at menn i mye større grad enn kvinner blir avbildet: 1485 menn mot bare 192 kvinner.

---

³⁸ En modus er en framgangsmåte politiet gjenkjenner fra deres kjenninger, som for eksempel ganglag, voldelighet eller andre signaturer.

Aldersgruppa på de som ble filmet var tenåringer i 775 tilfeller, i tjueårene ved 705 tilfeller og i trettiårene i 185 tilfeller. Funnene samsvarer med beskrivelsen av flertallet av de som kommer i kontakt med straffeapparatet; de er menn, de er unge, de bor i byer, de er sosiale tapere (Christie, 1982: 93). At unge menn med annerledes utseende passer beskrivelsen av flertallet av de som kommer i kontakt med kontrollapparatet gjør at de er spesielt utsatt for å bli fanget opp med kameraene, fordi operatørene leter etter slask og kjenning på samme måte som politiblikket rettes mot det som virker mistenkelig (Finstad, 2003: 91). Studien til Norris og Armstrong viste også at klesdrakt var avgjørende for hvem som ble fanget opp av overvåkingskameraet. 172 av de avbildede var hva de definerte som velkledd, uniform ved 31 tilfeller, subkulturklær ved 214 tilfeller og fritidsklær ved 1245 tilfeller (Norris og Armstrong, 1999: 109). Årsakene til at folk ble filmet varierte. I noen av tilfellene gjaldt det ordensforstyrrelser, andre ganger var det ingen grunn til filmingen. Det var kun i 257 av sakene at filmingen skyldtes kriminalitet (Norris og Armstrong, 1999: 111). Det som var avgjørende for hvorfor man ble filmet var først og fremst ytre kjennetegn som kjønn, alder og klesstil - og ikke kriminalitet. Undersøkelsen viser at de som passer til beskrivelsen av slask eller kjenning i større grad blir filmet, og min studie viser at kjenninger også i ettertid er mer utsatt for å bli gjenkjent på et overvåkingsbilde. Overvåkingsteknologien fungerer derfor "best" på kjente kriminelle når den brukes i etterforskning.

7.3.3 Blikkenes treffsikkerhet – to sentrale begreper; falske negative og falske positive

Et av målene ved bruk av teknologiske kontrollformer som videoovervåking er å øke treffsikkerheten som igjen henger sammen med en målsetting om en mer effektiv kriminalitetsbekjempelse. Med treffsikkerhet menes å forutsi risikoen for *fremtidig* kriminalitet, men det kan også knyttes til rettssikkerhetsbegrepet³⁹ ved å se på om overvåkingsbilder øker sannsynligheten for at *riktig* gjerningsperson blir tatt, eller om bildene er med på å svekke rettssikkerheten.

For å beskrive treffsikkerheten ved bruk av overvåkingsteknologien vil jeg bruke begrepene til Thomas Mathiesen om *falske negative* og *falske positive*. Mathiesen bruker disse begrepene for å beskrive treffsikkerheten for tilbakefall etter endt fengselsopphold (Mathiesen, 1995).

---

³⁹ Rettssikkerhet dreier seg om de garantier en borger har for en lovregulert og rettferdig prosess i tilfelle det rettes anklager mot ham/henne for en forbrytelse. Dette inkluderer etterforskning og rettergang (Dahl, 2009c: 237).

Falske negative er en forutsigelse om at lovbrøyteren ikke vil komme til å begå lovbrudd igjen, men forutsigelsen er falsk fordi tilbakefall finner sted. Falske positive er en forutsigelse om at lovbrøyteren vil komme til å forbryte seg igjen, men forutsigelsen er falsk fordi tilbakefall aldri finner sted (Mathiesen, 1995: 121). Forholdet mellom falske negative og falske positive er problematisk fordi ny kriminalitet kan bli begått uten at lovbrøyter blir oppdaget. At det finnes falske negative vet man fordi *ny kriminalitet blir begått* og fordi tidligere straffet blir *tatt på nytt*. Falske positive er mer usikkert. At en lovbrøyter som antas at vil begå ny kriminalitet *ikke begår seg igjen er nesten umulig å vite*. Nye lovbrudd kan bli begått uten at gjerningspersonen blir tatt. Tanken om å kunne forutsi hvem som vil *avstå fra å begå kriminalitet* og hvem som vil *begå kriminalitet* er sentralt for hvordan det i risikosamfunnet tenkes om kriminalitet, men også hvordan kriminalitet skal bekjempes. Å forhindre fremtidig kriminalitet er drivkraften bak proaktive strategier. Problemet med ulike tiltak eller registreringssystemer som skal indikere og måle risikoen for ny kriminalitet, som er grunnen til at en lovbrøyter plasseres i en av kategoriene falsk negativ eller falsk positiv, er at en aldri med (treff)sikkerhet kan vite om en falsk positiv eller en falsk negativ tilhører kategorien den er plassert i. En lovbrøyter som antas å være en falsk positiv kan ha begått lovbrudd uten å ha blitt tatt for det, og en uskyldig kan bli utpekt som den skyldige. En lovbrøyter som er skyldig, en falsk negativ, kan også bli frikjent.

Begrepene kan også knyttes til overvåkingsteknologien. At teknologien ikke er 100 % treffsikker når den brukes i etterforskning viste blant annet studien til Kovesi (2010), hvor ett av resultatene var at vi kun gjenkjenner 70-80 % av tilfellene riktig. En av farene ved bruk av overvåkingsbilder er at kontrollapparatet kan ta feil person og dømme en uskyldig fordi overvåkingsbildet ser ut til å ligne den antatt skyldige; en falsk positiv. En skyldig kan også gå fri fordi personen ikke ser ut til å matche overvåkingsbildet; en falsk negativ. Studien til Kovesi (2010) er en indikator på at overvåkingsteknologien ikke er så sikker som det gis uttrykk for gjennom media. På grunn av manglende treffsikkerhet kan teknologien være med på å true rettssikkerheten.

7.3.4 Utfordring; uklare overvåkingsbilder og antakelser om hvem den avbildede er

En av farene ved å bruke overvåkingsbilder er at personer kan se nokså like ut på overvåkingsbildene. Etterforskerne kan ta feil gjerningsperson fordi kvaliteten på overvåkingsbildet er dårlig. I tillegg kan etterforskere utvide “etterforskningsfantasien”⁴⁰ sin i

---

⁴⁰ I den betydning at politiet kan komme på ting eller utelukke ting de ikke hadde gjort uten overvåkingsbildene.

feil retning på grunn av uklare bilder, noe som gjør at etterforskere kan konstruere teorier som ikke samsvarer med hva som i virkeligheten skjedde, eller tar feil gjerningsperson fordi overvåkingsbildene ser ut til å ligne den antatt skyldige. Etterforskningsteoriene *case construction*, *hypothesis-testing* og *story construction* er sentrale i denne sammenheng fordi teoriene beskriver at en etterforskning starter med en forhåndsplassering av skyld som etterforskerne forsøker å bygge opp under ved å samle inn passende informasjon (Ask, 2006). Teoriene er særlig relevant i saker hvor etterforskerne kun ser gjerningspersonenes modus og ikke ansiktet. Etterforskerne kan i denne type saker ikke med sikkerhet vite hvem lovbrøyteren er. Etterforskningen bygges derfor rundt en antakelse om hvem gjerningspersonen er basert på hvilke moduser etterforskerne gjenkjenner fra overvåkingsfilmen/bildet. Fordi etterforskerne ikke med sikkerhet kan vite hvem lovbrøyteren er, ettersom etterforskningen styres av moduser gjenkjent på et overvåkingsbilde, kan det stilles spørsmålstegn med treffsikkerheten og rettssikkerheten ved bruk av uklare overvåkingsbilder i etterforskning.

7.3.5 Er overvåkingsbilder med på å øke eller svekke rettssikkerheten?

At det finnes så mange sorte bokser rundt bruk av overvåkingsbilder i etterforskning og som bevismiddel, kan være en utfordring for rettssikkerheten. Overvåkingsbilder kan tenkes å true rettssikkerheten på flere måter. I likhet med hva vi har sett i dette kapitlet kan bildene true rettssikkerheten fordi uskyldige kan bli dømt på grunn av dårlig kamerakvalitet. Dårlig kamerakvalitet gjør at svært mange kan passe til beskrivelsen av gjerningspersonen, som gjør at uskyldige risikerer å bli utpekt som den skyldige. En falsk positiv, kan eksempelvis bli utpekt som den skyldige nettopp fordi det antas at denne personen med stor sannsynlighet vil begå nye lovbrudd. Hvis en falsk positiv befinner seg på “feil sted til feil tid” er det mer sannsynlig at en falsk positiv blir utpekt som den skyldige framfor “oss andre”. I et slikt tilfelle kan overvåkingsteknologien slå ut begge veier. Dersom det finnes gode overvåkingsbilder kan bildene bevise uskyld. Motsatt, hvis overvåkingsbildene er av en dårlig kvalitet og bildet ser ut til å ligne, blir det vanskelig for en falsk positiv å bevise sin uskyld. På den måten kan bruk av overvåkingsbilder øke faren for å bli utsatt for justismord.⁴¹

Det finnes en rekke andre grunner til at overvåkingsbilder kan true rettssikkerheten. En av farene ved å bruke overvåkingsbilder er at en politietterforsker bare kommer inn i *deler av* hendelsen i *ettertid*. Det som ikke blir fanget opp av overvåkingskameraet får ikke

---

⁴¹ Justismord vil si å bli dømt for en forbrytelse vedkommende ikke har begått.

etterforskerne tilgang til å se. I tillegg er det ikke lyd på opptakene (jf. popplyl. § 36). At etterforskerne kommer inn i deler av hendelsen i ettertid skaper en avstand mellom kontrollør og den kontrollerte som gjør at betydningsfulle detaljer og sentrale deler av konteksten blir borte, fordi politiet ikke er til stede når hendelsene foregår. Dette gjør også at politiet i større grad må bruke sin intuisjon for å finne ut hva som har skjedd, hvorfor det har skjedd og av hvem. De må fylle eventuelle ”hull” som overvåkingsbildene ikke gir svaret på. Faren ved at etterforskerne må trekke sine egne slutninger da overvåkingsbildene ikke kan gi dem svaret, er at det er stor sannsynlighet for at de velger alternativer som ikke stemmer overens med hva som i virkeligheten skjedde og utpeker feil person som den skyldige.

En annen utfordring med overvåkingsbilder er at vekterfirmaer og andre private bedrifter blir sittende igjen med mye (overskudds)informasjon som lett kan misbrukes. I tillegg er det i mange saker de private vaktelskapene som tar seg av redigeringsarbeidet for politiet. Ulempene ved dette er at politiet ikke får muligheten til å kontrollere råmaterialet i like stor grad. Politiet kan få tilgang til råmaterialet, men uten riktige datasystemer og programvarer blir det vanskelig å få spilt av overvåkingsfilmen. Dette truer både kvalitetskontrollen og rettssikkerheten, og kan ses i sammenheng med pengetransportranet som ble beskrevet i kapittel 5, hvor en av de ansatte i firmaet var delaktig i ranet. Dersom det hadde vært det samme vektelskapet som hadde hatt ansvaret for pengetransporten og overvåkingssystemet kan det tenkes at vektelskapet ikke ville offentliggjøre episoden for å forhindre negativ omtale. For vekterfirmaet hadde det kanskje vært mer tjenlig å si opp den ansatte og klippe bort denne delen av overvåkingsfilmen, slik at politiet ikke hadde fått mulighet til å oppdage at en av de ansatte i vekterfirmaet hadde misbrukt sin rolle som vekter. For å forhindre denne type episoder vil det være avgjørende at politiet har muligheten til å få spilt av råmateriale. På den måten kan politiet fungere som en kontrollør av billedmateriale som vekterfirmaene blir sittende igjen med som vil være med på å øke rettssikkerheten. I politiet har de strengere opptakskrav og det stilles strengere krav i forhold til plettfritt vandel.

Forholdet mellom politiet og de private vaktelskapene er også problematisk på grunn av opphavsretten til overvåkingsbildene og at politiet må betale for enkelte av bildene. På grunn av opphavsretten kan bedriften som eier overvåkingssystemet legge begrensninger i forhold til hvordan og når overvåkingsbildene skal brukes. Dette kan føre til at færre får muligheten til å se overvåkingsbildene som vil minske sannsynligheten for en gjenkjennelse og en oppklaring.

Bruk av videoovervåking og overvåkingsbilder kan også være med på å styrke rettssikkerheten. Til forskjell fra en polititjenestemann eller et vitne viser et overvåkingsbilde/film en objektiv og en nøyaktig beskrivelse av hva som skjedde, og viser hvem som var til stede og hvordan personene så ut. Bruk av overvåkingsbilder kan også "sjekke den mistenkte ut av saken" dersom den mistenkte er uskyldig. Hvis et overvåkingsbilde viser at den mistenkte var et annet sted når den kriminelle handlingen ble begått kan overvåkingsbildet gi den mistenkte alibi.

Avslutning

Denne avhandlingen har hatt som mål å fokusere på hvordan overvåkingsbilder brukes i en etterforskning, og å gi svar på hvor stor betydning overvåkingsbilder har for utfallet av en etterforskning. Hovedproblemstillingen var: *Hvordan brukes overvåkingsbilder i etterforskning?* Ut fra den ble det uledet følgende underproblemstillinger; i hvilke saker brukes overvåkingsbilder, hvor ofte brukes de, hvilke utfordringer har politiet med å bruke overvåkingsteknologien i etterforskning og i hvilken grad er overvåkingsbilder med på å påvirke oppklaringen av kriminalsakene?

Gjennom å se på hvordan overvåkingsbilder brukes i de ulike fasene av en etterforskning og fram til bruken av bildene i rettssalen, har vi fått en liten innføring i etterforskningsarbeid og vi har sett at overvåkingsbilder har begrenset påvirkning for utfallet av en etterforskning. Dette fordi bildene sjelden viser både ugjerningen og ansiktet til gjerningspersonene. En svakhet med teknologien er at billedkvaliteten ofte er dårlig som gjør at det blir vanskelig å gjenkjenne den avbildede. Dersom det foreligger bilder av god kvalitet betyr det likevel ikke en oppklaring. Hvis bildet er av en ukjent gjerningsperson ligger det mye arbeid bak et treff på et overvåkingsbilde. I saker hvor den avbildede er en kjenning av politiet derimot, trenger ikke like mange se på bildet for å få et treff. Dette er en indikator på at bruk av overvåkingsteknologien i etterforskning øker sannsynligheten betraktelig for at en kjenning blir oppdaget sammenlignet med “oss andre”, fordi det er disse politiet klarer å identifisere. En annen utfordring med teknologien er at de kriminelle alltid forsøker å “ligge ett steg foran politiet”. I de senere år har kamerakvaliteten blitt bedre, men som følge av dette har gjerningspersonene blitt mer bevisste på maskering for å unngå gjenkjennelse. De har derfor ofte på forhånd sjekket om det finnes overvåkingskameraer og hvor de eventuelt er plassert. På den måten mister bildet dets betydning for etterforskningen.

Et av argumentene som brukes for videoovervåking er at den øker sannsynligheten for at lovbruddet blir oppklart. Denne framstillingen kommer også gjerne til syne gjennom media. Medias positive framstilling av overvåkingsteknologien har vi sett skaper konflikter mellom politiet og publikum. Publikum forventer gjerne at når det foreligger videobevis at politiet klarer å oppklare saken. I analysen har vi sett at dette ikke stemmer med virkeligheten. At

overvåkingsbilder er en effektiv metode for å oppklare kriminalitet kan derfor sies å være en oppklaringsmyte.

Det viste seg også at overvåkingsbilder ikke er nok til at en sak blir etterforsket. Dette var de mindre alvorlige lovbruddene en bekreftelse på, der bildene sjelden ble innhentet da det er en tidkrevende prosess. Fordi etterforskerne også vet at kvaliteten på de fleste av overvåkingsbildene er dårlig blir det en avveining som må tas i hver enkelt sak om det skal innhentes overvåkingsbilder eller ikke. Et annet problem ved bruk av overvåkingsteknologien er at etterforskerne ikke har fått noen konkret opplæring i hvordan teknologien skal brukes. Dette skaper en rekke praktiske og tekniske problemer som gjør at flere må involveres i innhenting av overvåkingsbildene, men også i bearbeidelsen da mange av etterforskerne ikke kan bruke programvarene godt nok. Derfor må de få hjelp av teknikerne ved stasjonen til å innhente og bearbeide råmaterialet, noe som gjør at det blir ressurskrevende å bruke teknologien både i form av tid, penger og personer, og den benyttes derfor kun i mer alvorlige saker.

Ifølge mine og Goolds (2004) informanter har overvåkingsbildene størst betydning i avhørssituasjonen. Overvåkingsbilder fungerer som et konfrontasjonsmiddel som gjør at mange tilstår når de får se eller høre om bildene. Dette også i saker hvor overvåkingsbildene er av dårlig kvalitet. Den største fordelen med overvåkingsbilder i avhørssituasjonen er i saker hvor etterforskerne *ikke* med *sikkerhet* kan vite at de har pågrepet riktig gjerningsperson. Ved å presentere overvåkingsbildene på en taktisk måte kommer det mange tilståelser til tross for dårlig billedkvalitet.

Bildene kan også være med på svekke og styrke rettssikkerheten. Faren ved bruk av overvåkingsbilder i etterforskning er at kvaliteten på bildene ofte er dårlig. Dette gjør at flere kan passe beskrivelsen av personen som er avbildet. På den måten kan et overvåkingsbilde øke sannsynligheten for å bli utsatt for justismord eller at skyldige går fri. De kan også styrke rettssikkerheten på den måten at de kan avkrefte eller bekrefte om politiet har pågrepet riktig gjerningsperson, og bildene kan også gi alibi.

Som vi så i kapittel 3, hvor politiets historie ble beskrevet, var det et vekterkorps som skulle ta seg av den offentlige ro og orden i samfunnet før politiets framreden. I dag er vi igjen tilbake til at vekterne ivaretar mange av ordensoppgavene som politiet hadde ansvaret for tidligere. Det kreves derfor et tett samarbeid mellom politiet og vekterfirmaene. Gjennom avhandlingen

har vi sett at dette samarbeidet byr på en rekke utfordringer når politiet skal bruke overvåkingsteknologien i praksis. Fordi det er kommersielle aktører som selger og drifter overvåkingssystemene må politiet i en rekke saker betale for å få tilgang til bildene. Dette kan føre til at betydningsfulle overvåkingsbilder ikke blir innhentet fordi det koster penger. Dersom etterforskerne på et senere tidspunkt finner ut at de trenger overvåkingsbildene kan det være for sent (jf. sletteplikten). I tillegg kan også opphavsretten by på utfordringer når bildene skal brukes i etterforskning, ettersom eierne av overvåkingssystemene kan legge føringer for hvordan og når de skal anvendes. Dette kan medføre at færre får se bildene som vil minske sannsynligheten for at en sak blir oppklart.

Mulige veier videre

Avhandlingen har kun fokusert på hvordan overvåkingsteknologien brukes i etterforskning, og hvordan overvåkingsbildene kan påvirke utfallet av en etterforskning sett med et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Da området er lite forsket på fra før er det behov for forskning som kan synliggjøre hva som må til for å gjøre teknologien mer effektiv når den skal brukes i etterforskning. Det er også behov for mer kunnskap om overvåkingsbilder som bevismiddel. I likhet med andre elektroniske bevis er det lett å manipulere overvåkingsbilder. Mer kunnskap og forskning på overvåkingsbilder som bevismiddel, og hvordan det brukes i etterforskning kan forhindre misbruk, men også sikre en mer pålitelig bruk av overvåkingsbildene som kan bidra til å øke rettssikkerheten.

Et annet interessant forskningsprosjekt kunne vært å undersøke hvordan bruk av overvåkingsbilder i retten er med på å påvirke utfallet av straffen. Fører overvåkingsbilder til at en sak blir dømt strengere, i likhet med hva mange av mine informanter trodde, eller har overvåkingsbilder liten innvirkning på straffen? Ved at man hadde sammenlignet lignende saker med og uten overvåkingsbilder kunne man ha sett på utfallet av de forskjellige sakene.

Litteraturliste

- Aftenposten*, 07.02.2010: "Ubrukelig videoutstyr lar kriminelle gå fri".
URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3505564.ece>
[lesedato 18.02. 2010]
- Aftenposten*, 19.06.2010: "Dette bildet er ikke godt nok".
URL: <http://mobil.aftenposten.no/a.mob?i=1105394&p=bt>
[lesedato: 23.03.2011]
- Aftenposten*, 16.12.2010: "Blir filmet – slipper unna".
URL: <http://mobil.aftenposten.no/a.mob?i=3952436&p=aftenposten>
[lesedato: 08.02.2011]
- Aksnes, H. (2003): *Håndbok i taktisk etterforskning*. Oslo: Politihøgskolen.
- Alver, B. G. og Øyen, Ø. (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Amundsen, B. (2010): *Gull eller gråstein`. Et nærmere blikk på politiets bruk av DNA i etterforskning og den utvidete tilgang til DNA-registrering*. Hovedfagoppgave: Universitetet i Oslo.
- Apenes, G. (2000): *Panoptikon: vårt gjennomsluktige samfunn*. Oslo: Forlaget Geelmuyden Kiese.
- Arbeiderpartiet*, 28.03.2011: "Enighet om Datalagringsdirektivet".
URL: <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Kriminalitet/Enighet-om-datalagringsdirektivet?gclid=CNDipq2j-KcCFYNJ3godHxpkpQ> [lesedato 31.03.2011]
- Ask, K. (2006): *Criminal Investigation: Motivation, Emotion and Cognition in the Processing of Evidence*. Gøteborg: Vasastadens Bokbinderi AS.
- Becker, F. R. (2005): *Criminal Investigation*. Canada: Jones & Bartlett Publishers, Inc.
- Bjerknes, O. T. og Johansen, A. K. H. (2009): *Etterforskningsmetoder – en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bolstad, S. (2001): "Fjernsynsovervåkingen ved Oslo S". *Politiets Fellesforbund*.
URL: <http://www.pf.no/id/515> [lesedato 15.11.2010]
- Brown, B. (1995): *CCTV in Town Centres: Three Case Studies*. London: Home Office.
- Bye, R. og Sjøe, F. (2008): *Overvåket*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Clarke, R. V. (1997): *Situational crime prevention: Successful case studies*. New York: Criminal Justice Press.
- Dagbladet*, 21.02.2011: "Her er politiets videobevis mot Marian Clita".

URL: http://www.dagbladet.no/2011/02/21/nyheter/drap/vera_vildmyren/15521573/
[lesedato: 28.02. 2011]

- Dahl, T. E. (1994): *Detektivboka*. Oslo: Aventura Forlag A/S.
- Dahl, J. Y. (2004): *Et nedenfra blick overvåking. En analyse av kategoriene kjønn, alder med fokus på barn/unge og filleproletariatets bruk av rom, følelse av frykt og holdninger til videoovervåking*. Hovedfagoppgave: Universitetet i Trondheim.
- Dahl, J. Y. (2009a): *DNA – det sikreste av det sikre eller...? En sosiologisk studie av usikkerheter knyttet til bruk av DNA i strafferettspleien*. Doktoravhandling ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Det historisk-filosofiske fakultet, Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet. Trondheim: NTNU-trykk.
- Dahl, J. Y. (2009b): “Another side of the story: Defence lawyers’ views on DNA evidence”. I: *Technologies of insecurities. The surveillance of everyday life*. K. Franko Aas, H. Oppen Gundhus og H. M. Lomell (red.) London: Routledge-Cavendish.
- Dahl, J. Y. (2009c): “Second opinion om DNA-bevis – økt rettssikkerhet eller usikkerhet?” I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap* vol. 122, nr. 2, s. 234–253.
- Dahl, J. Y. og Lomell, H. M. (2009d): ”Tallenes tale: bruk av statistikk i den kriminalpolitiske offentligheten”. I: *Sosiologi i dag*, vol. 39, nr.3, s. 69-93.
- Datatilsynet*, (2004): ”Når har du lov til å overvåke med kamera?”. URL: <http://www.datatilsynet.no/upload/Dokumenter/publikasjoner/brosjurer/kamoverv.pdf>
[lesedato: 14.03.2011]
- Englesson, H. (2010): “IP-videoovervåkning – hva skjer?”. URL: <http://www.innodesign.no/nor/CAD-Teknologi/IP-videoovervaakning-hva-skjer>
[lesedato: 17.03. 2011]
- Ericson, R. V. og Haggerty, K. D. (1997): *Policing the risk society*. Oxford: Clarendon Press.
- Finstad, L. og Høigård, C. (1997): *Kriminologi*. Oslo: Pax Forlag.
- Finstad, L. (2003): *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Foucault, M. (1994): *Overvåking og straff: Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Garland, D. og Sparks, R. (2000): *Criminology and Social Theory*. Oxford: University Press.
- Garland, D. (2002): *The culture of control*. Oxford: University Press.
- Giertsen, H. (1997): “Retten i samfunnet”. I: *Kriminologi*. Finstad, L. og Høigård, C. (red.) (1997). Oslo: Pax forlag.
- Goold, B. J. (2004): *CCTV and policing. Public Area Surveillance and Police Practices in Britain*. Oxford: University Press.
- Gottschalk, P. (2007): *Etterforskningsledelse. Kunnskapsdeling, organisering og IKT*. Nesbru: Forlaget Vett og Viten AS.

- Graner, R. og Larsson, P. (2007): *Policing in Scandinavia. Proceedings from the conference on police research in Våkjô august 2007*. Våkjô: Polisutbildningen.
- Gundhus, H. O. (2006): *For sikkerhets skyld. IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Oslo: Unipub
- Gunnerød, M. O. (2005): *Politiavhøret som samtale. En empirisk undersøkelse av sju avhør av siktede/mistenkte*. Hovedoppgave: NTNU.
- Harstad Tidende, 07.05.210: "Tatt etter få timer".
URL: <http://www.ht.no/incoming/article356088.ece?service=iphone>
[lesedato 28.03.2011]
- Hatlem, R. (2009): *Kvaliteten på politiets etterforskning*. PHS Forskning 1999: 3
Påtaleinstruks.
- Hauge, R. (2004): *Kriminalitetens årsaker: Utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2. utg.
- Høigård, C. og Finstad, L. (2006): *Straff og rett*. Oslo: Pax Forlag.
- Innes, M. (2003): *Investigation Murder: Detective Work and the Police Response to Criminal Homicide*. Oxford: University Press.
- Jørgensen, J. (2004): *Politoliv. Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*. Oslo: Nordisk Kriminalkrønike AS.
- Kalleberg, R. (2007): "Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog". I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Holter, H. og Kalleberg, R. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kovesi, P. (2010): *Video Surveillance: Legally Blind?*.
URL: <http://www.csse.uwa.edu.au/~pk/Research/pkpapers/legallyblind.pdf>
[lesedato 04.05.2010]
- Larsson, P. (2002): *I lovens grenseland*. Oslo: Pax Forlag.
- Larsson, P. og Gundhus, H. O. (2007): "Policing i et norsk perspektiv". I: *Polisiær virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?*. Myhrer, T. G. (red.) Oslo: Politihøgskolen.
- Lindahl, E. (2009): *Kameraôvervakning i Landskrona: En utvärdering*. Brotsförebyggande rådet. (Rapport 2009: 14). Stockholm.
- Lomell, H. M. (2007): *Det selektive overblikk. En studie av overvåkingspraksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lomell, H. M. (2010): "Videoovervåking – myter og realiteter". I: *Overvåking i en rettsstat*. Schartum, D. W. (red.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Lyon, D. (1994): *The Electronic Eye: The rise of surveillance society*. Cambridge: Polity Press.

- Maguire, M. (2008): "Criminal investigation and crime control". I: *Handbook of policing*. Tim Newborn (red.). Cullompton: Willan Publishing.
- Mathiesen, T. (1995): *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag.
- Mortvedt, O. M. (2002): Oslo S: Redd ungdommen...! I: *Politiforum. Fagtidsskrift for politiets fellesforbund*. NR. 9 -2002.
- Newburn, T. og Hayman, S. (2002): *Policing, surveillance and social control: CCTV and police monitoring of suspects*. Cullompton: William Publishing.
- Norris, C. og Armstrong, G. (1999): *The Maximum Surveillance Society. The Rise of CCTV*. Oxford: Berg.
- NRK, 16.10.2009: "Oslo bør kontrollere "storebror"". URL: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostlandssendingen/1.6818850> [lesedato 19. 01.2011]
- NRK, 23.11.2010: "Overvåkingsfilm kan avsløre serieraner". URL: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostlandssendingen/1.7392925> [lesedato 31.03.2011]
- NRK, 16.02.2011: "Overvåkingsbilder gir paret alibi". URL: <http://www.nrk.no/nyheter/verden/1.7509573> [lesedato 31.03.2011]
- Plessner, H. E. (2009): "Kartlegging av kameraovervåking i Oslo". I: *Lov&Data*, nr. 9, s eptember 2009, s. 26-27. URL: http://arken.umb.no/~plessner/publications/Ples_2009_26.pdf [lesedato 19. 01.2011]
- Ringdal, K. (2007): *Enhet og mangfold*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- Staples, W. G. (1997): *The Culture of Surveillance: Discipline and Social Control in the United States*. New York: St. Martin`s Press.
- Sunde, M. I. (2008): "Beskyttelsen mod overvåging i den fysiske og elektroniske verden". URL: http://jura.ku.dk/njm/38/inger_marie_sunde.pdf [lesedato: 13.09.2010]
- Sætnan, A. R, Dahl, J. Y. og Lomell, H. M. (2003): "Views from under surveillance. Public opinion in a closely watched area in Oslo". *UrbanEye: Working Paper No. 12*. URL: http://www.urbaneye.net/results/ue_wp12.pdf [lesedato: 02.02.2011]
- Thagaard, T. (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tvedt, T. T. (2009): *I kraft av sin stilling? Autoritetsutøvelse – sett med politiets egne øyne*. Hovedfagoppgave: Universitetet i Oslo.
- Valaker, G. (1998): "Historikk". I: *Operativ polititjeneste*. Pedersen, B. J m. fl. Politihøgskolen: Vett og Viten AS.
- Varden, 10.03.2011: "Filmet brutal vold - saken henlagt".

URL: <http://www.varden.no/nyheter/filmet-brutal-vold-saken-henlagt-1.6090964>
[lesedato: 31.03.2011]

Webster, W. (2009): CCTV policy in the UK: Reconsidering the evidence base. I: *Surveillance & Society* vol. 6, nr. 1, s. 10-21.

Wegner, R. (2007): *Politistrategi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Winge, S. (2001): *Politiets fjernsynsovervåking ved Oslo Sentralstasjon. En evaluering av kameraenes effekt på kriminalitet og ordensproblemer*. Oslo: Politihøgskolen.

Østereng, T. (1998): "Spesielt krevende politioppdrag". I: *Operativ polititjeneste*. Pedersen, B. J. m. fl. Politihøgskolen: Vett og Viten AS.

Aakvaag, C. G. (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Trondheim: Abstrakt forlag AS.

Aas, K. F. (2004): "Kroppen lyver ikke: identitet og tillit i en teknokultur". I: *Sosiologi i dag*. vol. 34, nr. 3, s. 7-26.

Antall ord i denne oppgaven: 41 975.

Vedlegg

Vedlegg 1: Søknad til Oslo politidistrikt

Søknad om tillatelse til intervju av politietterforskere i forbindelse med masterprosjektet "Politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning".

Mitt navn er Celina Vikne Moen og jeg er student ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo. I min masteroppgave skriver jeg om hvordan politiet bruker overvåkingsbilder i etterforskning. Hensikten med prosjektet er å få kunnskap om hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning, da det til nå ikke finnes forskning om dette i Norge. Noe av det jeg ønsker å finne ut er hva overvåkingsbildene brukes til, i hvilke saker politiet prioriterer/bruker overvåkingsbilder, samt politietterforskeres erfaring med å bruke overvåkingsbilder.

Grunnen til at jeg kontakter deg er fordi jeg ønsker å intervju et utvalg av de som arbeider ved etterforskningsavsnittet på [...] politistasjon om deres erfaring med å bruke overvåkingsbilder. Jeg håper derfor på en godkjennelse fra deg som er stasjonssjef ved politistasjonen til dette. Jeg har tidligere vært i kontakt med [...] ved etterforskningsavsnittet, som har gitt flere innspill og tilbakemeldinger som har vært til stor hjelp for utarbeidelsen av prosjektet. Nå som jeg er kommet et stykke lenger i prosjektet ønsker jeg å komme i gang med intervjuer.

Min veileder er Heidi Mork Lomell (e-post, tlf.). Jeg kan kontaktes på telefonnummer XXXXXXXX eller på e-post celina_moen@hotmail.com.

Mvh

Celina Vikne Moen

Vedlegg 2: Søknad til Strategisk stab

Søknad om tillatelse til intervju av politietterforskere i forbindelse med masterprosjektet “Politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning”.

Mitt navn er Celina Vikne Moen og jeg er student ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo. I min masteroppgave skriver jeg om hvordan politiet bruker overvåkingsbilder i etterforskning. Hensikten med prosjektet er å få kunnskap om hvordan overvåkingsbilder brukes i etterforskning, da det til nå ikke finnes forskning om dette i Norge. Noe av det jeg ønsker å finne ut er hva overvåkingsbildene brukes til, i hvilke saker politiet prioriterer/bruker overvåkingsbilder, samt politietterforskeres erfaring med å bruke overvåkingsbilder.

Jeg sendte i mars en søknad til stasjonssjef [...] hvor jeg fikk tillatelse til å intervju noen av etterforskerne ved [...] politistasjon. Nå i juni ønsket jeg å intervju etterforskere ved noen av de andre politistasjonene i Oslo. Jeg fikk tillatelse av stasjonssjefen ved [...] og skulle denne uken intervjuet noen av etterforskerne ved stasjonen, men har utsatt dette da jeg tirsdag ble kontaktet av stasjonssjef [...] politistasjon. Grunnen til at jeg kontakter deg er fordi [...] ønsket en godkjennelse av dere før han kunne gi meg en tillatelse til å intervju etterforskere ved stasjonen. Jeg håper derfor på en godkjennelse fra dere slik at jeg kan få gjennomført intervjuene jeg trenger til mitt masterprosjekt.

Min veileder er Heidi Mork Lomell (e-post, tlf.). Jeg kan kontaktes på telefonnummer XXXXXXXX eller på e-post celina.moen@hotmail.com.

Mvh

Celina Vikne Moen

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

Prosjektleder: Celina Vikne Moen

Prosjektittel: "Politiets bruk av overvåkingsbilder i etterforskning".

Formål: Masteroppgave ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO

Veileder: Heidi Mork Lomell

Deltakelse i et intervju om politiets bruk av overvåkingsbilder:

Det er frivillig å delta og du har mulighet til å trekke deg før, under og etter intervjuet, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2011. Opplysningene anonymiseres og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Det er kun jeg og min veileder som vil ha tilgang til opplysningene som vil bli gitt.

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Jeg samtykker herved til intervju og at opplysninger som gis under intervjuet kan benyttes i den aktuelle masteroppgaven.

Sted ..... Dato ..... Signatur .....

Vedlegg 4: Intervjuguide

Presentasjon av meg.

Presentasjon av undersøkelsen.

Samtykkeerklæring.

Spørre om lydopptak, og informere om retten til å avbryte når som helst.

- Hvor lenge har du jobbet i politiet?
- Kan du gi en kort beskrivelse av dine arbeidsoppgaver i politiet?
- Bruker du overvåkingsbilder i ditt arbeid? Hvis ikke, noen andre på etterforskningsgruppa?
- Kan du gi en kort beskrivelse av hvordan du arbeider med overvåkingsbilder? Eventuelt, din kollega?
- Har du (dere) fått opplæring i hvordan du (dere) skal bruke overvåkingsbilder i etterforskning? Hvis ja, hvilken opplæring? Hvis nei, er det noe du har savnet?
- Kan du huske noen saker hvor overvåkingsbildene var avgjørende for at saken ble oppklart? Hvis ja, hva gjorde at disse bildene oppklarte saken?
- Hva mener du er den største forskjellen på å etterforske med og uten overvåkingsbilder? Andre elektroniske spor; mobil, data.
- Hva er etter ditt syn de viktigste fordelene med overvåkingsbilder i etterforskning? Identifisering, tidsangivelse, anmeldelser
- Hva er etter ditt syn de største ulempene med overvåkingsbilder i etterforskning?
- Kan du anslå hvor lang tid du eller din avdeling bruker på å se igjennom overvåkingsbilder i en sak? 1 time, 1 dag, flere dager.
- Kan du si litt om i hvilke saker dere innhenter overvåkingsbilder? Spesielle saker? Alvorlighetsgrad? Ingen andre spor/bevis i saken?
- Kan du si litt om hvilke overvåkingsbilder dere ikke innhenter? Hvorfor hentes de ikke inn?
- Er det mange bilder dere ikke har anledning til å bruke på grunn av dårlig kamerakvalitet?
- Er det mange bilder dere ikke kan bruke på grunn av dårlig kameraplassering?

- Har det noen betydning for dere om videobildene kommer fra deres egne overvåkingssystemer eller andre private næringsdrivendes systemer?
- Finnes det noen begrensninger for hvilke opptak som kan brukes? Lovverket (skilting og søkt Datatilsynet), kamerakvalitet.
- Ser du noen utfordringer i forhold til lovverket når det gjelder sletting av billedopptak?
- Hvilke tanker har du om hvordan informasjonen fra overvåkingssystemene bør behandles i forhold til lagring, sletting og oppbevaring?
- Kan du anslå hvor mange av sakene dere etterforsker hvor det finnes overvåkingsbilder? Alle? De fleste? Færreste?
- Hvor mye av videomateriale dere får tilsendt ses gjennom?
- Cirka hvor ofte er du i berøring med overvåkingsbilder? Daglig? Ukentlig? Månedlig? Hvis ikke, hvorfor ofte er din kollega i berøring med overvåkingsbilder?
- Cirka hvor ofte vil du si at videobilder har betydning for om en sak blir oppklart? Hver gang, sjelden, aldri
- Hender det at dere kan bruke overvåkingsbildene i etterforskningsarbeidet, men ikke som bevismateriale? Hvis ja, hvorfor?
- Har du noe du har lyst til å si i tilknytning til det vi har snakket om som ikke har kommet frem tidligere i vår samtale? Eller er det viktige temaer vi ikke har vært inne på?

Vedlegg 5: Personopplysningsloven kapittel V11: Fjernsynsovervåking

§ 36 Definisjon:

Med fjernsynsovervåking menes vedvarende eller regelmessig gjentatte personovervåking ved hjelp av fjernbetjent eller automatisk virkende fjernsynskamera, fotografiapparat eller lignende apparat.

§ 38 Grunnkrav til overvåking:

Fjernsynsovervåking av sted hvor en begrenset krets av personer ferdes jevnlig, er bare tillatt dersom det ut fra virksomheten er et særskilt behov for overvåkingen.

§ 39 Utlevering av billedopptak gjort ved fjernsynsovervåking:

Personopplysninger som er innsamlet ved billedopptak gjort ved fjernsynsovervåking, kan bare utleveres til andre enn den behandlingsansvarlige dersom den som er avbildet samtykker eller utleveringsadgangen følger av lov. Billedopptak kan likevel utleveres til politiet ved etterforskning av straffbare handlinger eller ved ulykker hvis ikke lovbestemte taushetsplikter er til hinder.

§ 40 Varsel om at overvåking finner sted:

Ved fjernsynsovervåking på offentlig sted eller sted hvor en begrenset krets av personer ferdes jevnlig, skal det ved skilting eller på annen måte gjøres tydelig oppmerksom på at stedet blir overvåket og hvem som er behandlingsansvarlig.

Personopplysningsforskriften

§ 8-3 Politiets bruk av billedopptak:

Personopplysningsloven § 11 første ledd bokstav c er ikke til hinder for at politiet bruker billedopptak det er i besittelse av, i forbindelse med forebygging av straffbare handlinger, i forbindelse med oppklaring av ulykke eller i saker om ettersøking av forsvunne personer.

§ 8-4 Sletting av billedopptak:

Billedopptak skal slettes når det ikke lenger er saklig grunn for oppbevaring, jf. personopplysningsloven § 28. Billedopptakene skal senest slettes syv dager etter at opptakene

er gjort. Sletteplikten etter forrige punktum gjelder likevel ikke dersom det er sannsynlig at billedopptaket vil bli utlevert til politiet i forbindelse med etterforskning av straffbare handlinger eller ulykker. I slike tilfeller kan billedopptakene oppbevares inntil 30 dager.

Billedopptak gjort i post- og banklokaler skal slettes senest tre måneder etter at opptaket er gjort.

Sletteplikten etter andre og tredje ledd gjelder ikke;

- a. For billedopptak som politiet er i besittelse av.
- b. For billedopptak som kan være av betydning for rikets eller dets allierte sikkerhet, forholdet til fremmede makter og andre vitale nasjonale sikkerhetsinteresser, eller
- c. Hvor den som er avbildet samtykker i at billedopptakene oppbevares lenger.

Dersom sletteplikten etter første ledd for billedopptak som er utlevert til politiet fra andre, kan politiet tilbakelevere opptaket til vedkommende, som snarest skal slette det dersom fristen etter andre og tredje ledd er gått ut.

Dersom det foreligget et særlig behov for oppbevaring i lengre tid en fastsatt i andre og tredje ledd, kan Datatilsynet gjøre unntak for disse bestemmelsene.

§ 8-5 Innsynsrett:

For billedopptak som omfattes av personopplysningsloven § 37 annet ledd, gjelder reglene som innsynsrett etter personopplysningsloven § 18. I andre tilfelle kan den som det er gjort billedopptak av, kreve innsyn i de deler av billedopptakene hvor vedkommende er avbildet, dersom billedopptakene oppbevares utover syv dager.